

Samfundet for Dansk Genealogi og Personalhistorie

Dette værk er downloadet fra

Samfundet for Dansk Genealogi og Personalhistorie

www.genealogi.dk

Bemærk, at hjemmesiden indeholder værker, som er omfattet af ophavsret. For ældre værker, hvor ophavsretten er udløbet, kan PDF-filen frit downloades og anvendes.

For værker, som er omfattet af ophavsret, er det vigtigt at være opmærksom på, at PDF-filen kun må benyttes til rent personligt brug. Distribution og publicering af PDF-filen er ulovlig.

SAMFUNDET
FOR DANSK
GENEALOGI OG
PERSONALHISTORIE
STIFTET 1879

PERSONALHISTORISK TIDSSKRIFT

56DE AARGANG

(10. RÆKKE 2. BIND 1. HÆFTE)

1935

UDGIVET AF

SAMFUNDET FOR DANSK GENEALOGI OG
PERSONALHISTORIE

INDHOLD

Johann Böcker von Delden und seine Nachkommen in Russland. Af Dr. Erik Amburger. Med en Indledning af kgl. Ordenshistoriograf. Dr. phil. Louis Bobé	1
En Session i Rudkøbing 1812. Af Adjunkt Hans H. Fussing	9
Ludvig Holbergs borgerlige Segl. Af Arkivar i Rigsarkivet Poul Bredo Grandjean.	16
Nogle Oplysninger om Søren Kierkegaard 1834—38. V. Af Kontrolør Sejer Kühle	19
Heraldiske Nyskøbninger i vor Tid. Af Museumsassistent, cand. mag. Arne Hoff	26
Caspar Markdanner. Af kgl. Ordenshistoriograf, Dr. phil. Louis Bobé	39
Fremmedelementet i de nordlyske Købstæder i det 16. og 17. Aarb. Af Postmester C. Klitgaard	48
Anmeldelser	72
Smaa Meddelelser	76

I KOMMISSION:

LEVIN & MUNKSGAARDS FORLAG
(EJNAR MUNKSGAARD)
KØBENHAVN — APRIL 1935

Spørgsmaal af genealogisk og personalhistorisk Natur kunne Samfundets Medlemmer erholde optaget i Tidsskriftet, naar de sendes til Samfundets Sekretær: Hovedarkivar i Generaldirektoratet for Post- og Telegrafvæsenet *H. Hjorth-Nielsen*, Bredgade 29, København K.

Samfundet for dansk Genealogi og Personalhistorie.

Medlemsbidraget er 12 Kr. + Forsendelsesomkostninger.

Samfundet har siden dets Stiftelse i 1879 udgivet:

PERSONALHISTORISK TIDSSKRIFT

1. Række, Bind I—III (1880—82) ved *F. Krarup*.
1. — , — IV—VI (1883—85) ved *G. L. Wad*.
2. — , — I—IV (1886—89) ved *G. L. Wad*.
2. — , — V—VI (1890—91) ved *H. W. Harbou*.
3. — , — I—III (1892—94) ved *H. W. Harbou*.
3. — , — IV—VI (1895—97) ved *G. L. Grove*.
4. — , — I—II (1898—99) ved *C. E. A. Schøller*.
4. — , — III—VI (1900—03) ved *G. L. Grove*.
5. — , — I—VI (1904—09) ved *G. L. Grove*.
6. — , — I (1910) ved *G. L. Grove* og *Paul Hennings*.
6. — , — II—VI (1911—15) ved *Paul Hennings*.
7. — , — I—VI (1916—21) ved *Paul Hennings*.
8. — , — I—VI (1922—27) ved *Paul Hennings*.
9. — , — I—VI (1928—33) ved *H. Hjorth-Nielsen*.
10. — , — I—II (1934—35) ved *H. Hjorth-Nielsen*.

I Aargangen 1930 findes Indholdsfortegnelse til Tidsskriftets første 50 Aargange.

Aargangene 1880—1882, 1898 og 1919 er udsolgt. Ved Henvendelse til Samfundets Kommissionær kan Medlemmer erhverve enkelte Aargange til og med Aargangen 1930 for en Pris af 1 Kr. pr. Aargang. Ved Køb af hele den før nævnte Aar udkomne Del af Tidsskriftet, med Undtagelse af de udsolgte Aargange, leveres dette for en Pris af 40 Kr. — For Ikke-Medlemmer er Priserne hhv. 1 Kr. 50 Øre og 60 Kr. — Aargangene efter 1930 koster 15 Kr. pr. Aargang. Enkelte Hæfter sælges ikke.

Abonnement paa Personalhistorisk Tidsskrift kan kun erholdes, naar Medlemsrettigheder i Samfundet erhverves. Henvendelse herom sker direkte til Bestyrelsens Sekretær, Hovedarkivar i Generaldirektoratet for Post- og Telegrafvæsenet *H. Hjorth-Nielsen*, Bredgade 29, København K. Foreninger og Biblioteker har Adgang til at blive Medlemmer af Samfundet.

JOHANN BÖCKER VON DELDEN UND SEINE NACHKOMMEN IN RUSSLAND

Af *Erik Amburger*.

Familien von Delden er en af de ikke faa flamske Slægter, der, foranlediget ved Religionsfølgelserne i deres Hjemstavn, søgte til Danmark, og har taget Navn efter Byen Delden Øst for Deventer. Den indkom hertil med *Johan von Delden*, der allerede i 1580, da han optoges i Danske Kompagni, var en anset Borger i København, som havde flere Skibe i Søen og Aaret efter og senere ses at have leveret betydelige Kvanta Rhinskvin til de kongelige Slotte. Han var endnu 1589, 25. Juli, i Live, men var død Aaret efter, før 22. Juli, da hans Hustru *Willumke Jørgensdatter*, havde Penge til gode hos Kongen. 1591 nævnes hun som Borgerske i Helsingør. Det følgende Aar købte hun Gaardene Mtr. Nr. 40, 27, 28 paa Amagertorv og døde 1606 (bgr. 19. Febr.). I sit Ægteskab havde hun to Døtre *Catharine* (død før 1607) og *Vendela*, der 1607 nævnes som Enke efter *Adam Bøcker*, da hun stiftede det lille Helligaandshus, hvilket var den første Begyndelse til St. Hans Hospital paa Bistrup. Hun ægtede ikke længe efter Raadmand *Mathias Hansen* († 1628), der 1616 byggede den prægtige, nu den kgl. Porcellænsfabrik tilhørende, Gaard paa Amagertorv. Selv døde han 1610 (bgr. 7. Juni) og efterlod af sit første Ægteskab tre Sønner *Johan*, *Georg* og *Anton*, af hvilke de to første antog Moderens Familienavn. Alle tre Brødre studerede 1621 i Orleans; *Johan* og *Georg* blev 1622 immatrikuleret i Patua, *Anton* Aaret efter sammesteds.

Johan fik kort før 1620 udlagt Gaarden Nr. 40 paa Amagertorv (nu *Grosserer Kopp* tilhørende) som *Mødrenearv*. Sammen med Broderen *Jørgen*, *Svigerfaderen Jan de Willum*, og *Svogeren Lorenz van Meulengracht* og *Karel Thijsen* overtog han 1623 det kgl. Silkemanufaktur, der ophævedes faa Aar efter. I 1626 indskreves han og Brødrene i det danske Kompagni. I Forening med *Svogeren* overtog han *Leverancen* af *Krigsfornødenhederne*, hvorfor de gjorde sig betalt i mange *Skibsladninger Tømmer* fra Norge og 21000 Rd. af *Bergens Told*. I 1628 fik han og *Lorenz v. Meulengracht* overladt *Brede Krudtmølle* til evindeligt Arv og Eje og havde den efter *Svogerens Død* i 1630 alene ligesom han havde *Fuglevad Kornmølle*. 1630 blev han beskikket til Raadmand og 1632 til *Formynder* for sin afdøde *Stedfader Mathias Hansens Søn* af 3. Ægteskab. Paa denne Tid kom han i *Pengeforlegenhed*, og Kongen gjorde *Indførsel* i *Brede* og *Fuglevad Møller*. I *Marts 1633* foregav han paa Raadstuen, at han agtede sig at rejse paa *Købmandskab* og begærede at »forløves« en Tid lang fra Raadstuen, fik dog i *Sept.* Tilladelse til at vende tilbage, men forlod kort efter Landet. Om hans videre *Skæbne*, der tidligere ikke kendtes, beretter den følgende, indgaaende *Afhandling*.

(O. Nielsen, Kbhvns. Hist. III, 207, 237 f., 337, 495; Medd. om Kbhvn.

402, 2 R. IV og V. Kanc. Brevb. 1580—83, 301, 502; 1584, 53 f.; 1588, 71; 1589, 223; 1590, 405, 477; 1591, 692. Ph. Tidsskr. I, 219, 4 I, 138; 6 II, 113; 7 II, 304, 306; 9 I, 41.

Louis Bobé.

Zugewanderte und deren Nachkommen haben, das ist wohl allgemein bekannt, in Rußlands Geschicken eine wichtige Rolle gespielt. Nur wenige wissen aber, wie gewaltig die Zahl der »Russen« war, die von Eingewanderten aus dem Westen abstammten. Schon im vorpetrinischen, Moskauer Rußland muß man mehrere Schichten solcher Neurussen unterscheiden. Da sind zunächst Adelsgeschlechter, deren Ahnherr schon im 16. Jahrhundert oder noch früher nach Rußland gekommen war: nicht einmal mehr der Name verrät das fremde Blut. Dann folgt eine Gruppe, deren Väter im 17. Jahrhundert mit dem wachsenden Einwandererstrom erschienen waren; mit Annahme des griechischen Glaubens hatten sie sich schnell der russischen Dienstklasse eingereiht. Als Beispiele mögen der Strelizen-Oberst Cykler und der Vertraute Peters des Großen, Andrej Vinius erwähnt werden. Dann aber ist die Masse derer zu nennen, die durch Generationen ihrem Glauben treu geblieben waren und daher noch zu Peters Zeit in der Deutschen Sloboda vor den Toren Moskaus ein Sonderdasein führten. Nur wenige dieser Geschlechter lassen sich bis in die Gegenwart verfolgen. Das beste Beispiel sind die Nachkommen des David Bacheracht aus Glückstadt, der schon 1634 als Archangelsk-Fahrer genannt wird, über dessen Forderungen an den Zaren länger als zehn Jahre verhandelt wurde und der schließlich eine Pulverfabrik in Rußland anlegte.¹ Sein letzter bekannter Nachkomme war während des Weltkrieges russischer Gesandter in Bern.

Noch interessanter für die dänische Personengeschichtsforschung dürfte jener Johann Böcker von Delden sein, Ratsherr und Weinhändler in Kopenhagen, der 1623 mit seinem Bruder Jörgen und anderen die königliche Seidenweberei übernahm. Johann erhielt 1628 auch Kriegslieferungen. Doch nach fünf Jahren erlitt sein Geschäft einen völligen Zusammenbruch, und er entzog sich seinen Gläubigern durch die Flucht. Am 6. Dez. 1633 bewilligten ihm diese eine Gnadenfrist bis zum nächsten Osterfest. Aber Johann Böcker v. Delden erschien nicht mehr in Dänemark. Er hatte sich nach Rußland gewandt, um sich dort eine neue Existenz zu schaffen.²

In der Kaufmannschaft hat er, so scheint es, sich nicht mehr versucht. Jedenfalls besitzen wir über ihn nur Nachrichten, die von seiner Tätigkeit als Dolmetscher im zarischen Dienst melden. Die Dolmetscher der Gesandten-Kanzlei (Posol'skij Prikaz) waren für den diplomatischen Verkehr des alten Moskau unentbehrlich. Sie arbeiteten als Übersetzer in der Behörde, sie empfangen und beglei-

teten fremde Gesandte, sie reisten allein oder im Gefolge zarischer Sendlinge ins Ausland. Olearius berichtet: »Es hat Ihr.Zaar.May. unter andern ihren Dolmetschern einen fürtrefflichen Mann Namens Johan Böcker von Delden (von Kopenhagen bürtig) welcher wol studiret, statlich gereiset, und vieler Sprachen kündig ist, der gleichen Mußcow zuvor noch nicht gehabt, welchen Ihr.Zaar.May. als General Interpreten gebrauchen, und mit seinen Gesandten in wichtigsten Sachen zu verschicken pfl eget, wie er dann newlich mit den zween Zaarischen Gesandten I v a n I v a n o v i t z B o k l a k o u s k o y Zaarischen Hoff Junkern, und I v a n P o l y c a r p o u s i n M i c h a i l o u D i a c bey Ihr.Röm.Keyserl. May. zu Wien gewesen. Da dann Ihr.Kayserl.May. in Betrachtung seiner herzlichen Qualitäten aus sonderlicher Gnaden ihn freywillig mit einem Adel-Brieff begabet, wie mir solches von einem guten Freunde aus Wien berichtet, und dessen Copia zugeschicket worden.«³ Die hier erwähnte Mission ist die Gesandtschaft des I v a n I v a n o v i c B a k l a n o v s k i j und des I v a n M i c h a j l o v nach Wien 1654. Zar Aleksej ließ sie, allerdings etwas verspätet, seine Thronbesteigung anzeigen und zur Einleitung des Krieges mit Polen gegen dessen König Jan Kasimir Klage führen. Die Reise ging zu Schiff nach Lübeck, im eignen Wagen bis Regensburg und auf der Donau nach Wien. Böcker von Delden, einer der beiden Dolmetscher, war bei den beiden Audienzen am 7. Oktober und 10. November anwesend. Er hat auch selbständig mit dem Kanzler verhandelt, der ihm andeutete, der Kaiser werde sofort eine Gesandtschaft zur Friedensvermittlung schicken, wenn Böcker wie von sich aus darüber schreiben würde. Vom 26. 10. ist das von Olearius erwähnte Adelsdiplom datiert. Die Rückreise führte über Hamburg, wo B.v.D. ein Gespräch mit Graf W o l d e m a r C h r i s t i a n v o n H o l s t e i n hatte, der vor zwölf Jahren in Moskau um die Hand der Zarentochter Irina geworben hatte und sich nun bemühte, die Gerüchte zu dementieren, als ob er in polnischem Dienst gegen Moskau fechten werde. In Lübeck, von wo der Dolmetscher am 13. 1. 1655 einen Bericht an den D j a k A l m a z I v a n o v nach Moskau sandte, mußte die Gesandtschaft lange auf eine Schiffsgelegenheit warten. In Riga hat er die Verhandlungen über freie Durchreise mit dem Generalgouverneur G u s t a v H o r n geführt. Am 2. Juli endlich traf man wieder in Moskau ein. Der Zar weilte schon im Feldlager. Am gleichen Tage befahl er, ihm einen deutschen Dolmetscher zum Empfang der venezianischen Gesandten zu schicken. Dafür wurde Böcker von Delden ausersehen, der uns dann noch im November in Smolensk begegnet.⁴ — Und dann nach weiteren fünf Jahren, — der nordische Kriegsbrand war schon im Verlöschen, — trafen sich russische und schwedische Unterhändler an der Grenze und unterzeich-

neten am 15. März 1661 ein Schriftstück, in dem Kardis zum Ort der Friedensverhandlungen bestimmt wurde. Bei den Unterzeichneten findet sich auch Johann v. Delden, wie er russisch genannt wird.⁵ Und wieder nach einem halben Jahr, am 1. Oktober 1661, begab er sich mit einer prächtigen Gesandtschaft, die aus Fürst I. I. Barjatskij, I. A. Pronciscev, G. Dochturov und E. Jur'ev bestand, zur Bestätigung des Friedensschlusses auf den Weg nach Stockholm. Doch hat er die schwedische Hauptstadt nicht mehr erreicht: am 10. Januar 1662 ist er unterwegs gestorben.⁶

Seine Frau kennen wir nicht, und mit Sicherheit kann auch keines seiner Kinder genannt werden. Aber höchst wahrscheinlich dürfen wir in einer Margaretha B. v. D. seine Tochter sehen, die erst mit dem jüngeren Peter Marselis vermählt war, der 1672 Postmeister wurde und 1675 im trunkenen Streit vom dänischen Residenten Gjöö erstochen wurde; er war der älteste Sohn jenes Peter Marselis, der, ein Bruder der in der dänischen Geschichte viel genannten Gabriel und Selius, mehrmals in diplomatischer Mission nach Dänemark gereist und auch dänischer Faktor in Moskau gewesen war. In zweiter Ehe heiratete Margaretha am 18. 2. 1676 in Moskau den Obersten Paul Menesius (Meneses, Menzies), einen Schotten (* 1637, † Moskau 9. 11. 1694), der später der militärische Erzieher Peters des Großen wurde und als General 1689 am zweiten Krimfeldzug der Regentin Sophia teilgenommen hat.⁷

Dann darf man dem Dolmetscher einen Sohn Wilhelm zuschreiben, denn die dritte Generation führt z. T. das Patronymikon »Vilimovic«. Ohne dieses finden wir nur Anna, die in erster Ehe den Obersten Heinrich Schnewitz, in zweiter am 13. 6. 1704 in Moskau den Pastor Bartoldt Vagetius (* Hamburg 14. 6. 1654, † Moskau 23. 1. 1724) heiratete, der 1711 der erste Superintendent der lutherischen Kirche in Rußland wurde;⁸ ferner einen Major Hermann B. v. D., der am 23. 1. 1698 in Moskau die Witwe des Obersten Crow heiratete.⁹ Söhne jenes Wilhelm aber waren sicher: Johann, Georg und Wilhelm. Jetzt verliert sich der erste Teil des Geschlechtsnamens ganz. Georg, dem er 1694 noch gegeben wird, erscheint 1718 nur noch als »v. Delden«; die andern beiden heißen schon früher so. Alle diese Männer sind Offiziere. Soldaten brauchte das aufstrebende Land, und gern wurde es gesehen, wenn Söhne aus anderen Berufsständen Offiziere wurden. Man kann als Beispiele Nachkommen von Aerzten (Byls), Apothekern (Hassenius), Kaufleuten (Marselis, v. Sweden), evangelischen Geistlichen (Jacoby), Dolmetschern (v. Delden, Angelaer) nennen.

Von den oben genannten drei Brüdern war Johann schon 1697

Oberst, 1700—05 Chef eines Infanterieregiments. Bei einer Personenstandsaufnahme in der Sloboda 1718 war er nicht mehr am Leben. Seine Witwe *Matrena Jurievna* bewohnte damals, 42jährig, seinen Hof zusammen mit zwei kleinen Enkelkindern, aus deren Namen ersichtlich ist, daß *Johanns* Töchter einen *Daniel Ceev* (vielleicht *Zoege?*) und einen *Christian Kreuzmann* (1726 Oberstleutnant) geheiratet hatten.¹⁰

Georg (*Jurij Vilimovic*) war etwa 1666 geboren, da er 1718 52 Jahre alt war. Als Major heiratete er am 6. 2. 1694 in Moskau *Margaret Creke*, vermutlich eine Schottin; er wurde später Oberst — ein Dragonerregiment von Delden (1708) ist wohl das seine — und saß 1718 auf einem Hof seines Bruders *Wilhelm* in der Sloboda. Bei ihm wohnten seine Kinder *Efim* (*Joachim?*, 20 J.), Schüler der Ingenieurschule, *Johann* (12 J.) und *Jakob* ($\frac{1}{2}$ J.), während *Wilhelm* (12 J.) die Schule in Reval besuchte, wo der Onkel *Wilhelm* kommandierte.¹¹

Dieser dritte Bruder *Wilhelm* (*Vilim Vilimovic*), wohl der älteste, ist bekannter geworden. Etwa 1662 geboren, betrat er 1681 die militärische Laufbahn, machte den Feldzug vor *Cigirin* mit und gehörte bald zum engeren Kreise des jungen *Peter*. 1697 schon Oberst, befehligte er bei Ausbruch des Nordischen Krieges ein Regiment. Bei *Narva* scheint er seine Wunde, an der er sein Leben lang gelitten hat, erhalten zu haben; er fiel in die Hände der Schweden. Wann er frei gekommen ist, ist nicht sicher, er selbst spricht einmal von zehnjähriger Gefangenschaft. Nach einer anderen Nachricht tat er 1705 schon wieder Dienst. Er wurde 1713 aus *Helsingfors* nach *Reval* als Oberkommandant versetzt, am 17. 12. dieses Jahres zum Generalmajor, am 19. 7. 1726 zum Generalleutnant befördert. Im Jahre 1727 war er schon *Vizegouverneur*. Am 13. 10. 1732 wurde er von Kaiserin *Anna* zum *Gouverneur* von Moskau ernannt. Doch er stellte vor, er sei jetzt siebzig, seit drei Jahren krank, seine Wunde habe sich geöffnet, so daß er das Haus nicht verlassen könne; auch leide er an Gedächtnisschwäche. Darauf erhielt er durch Resolution vom 3. 12. 1733 (sic!) den Abschied mit 300 Rubel Pension. Doch wird er andererseits noch 1735 als *Revaler Vizegouverneur* genannt! Von seiner Gemahlin *Elisabeth von Schlippenbach* hatte er mehrere Kinder: *Helene* wohnte 1718 bei einer Tante, *Anna Byls*, in der Moskauer Sloboda; *Susanna Elisabeth* (* *Reval* 24. 8. 1718, † *Moskau* 24. 4. 1754) war seit 6. 4. 1739 mit Oberst *Heinrich Flüwerck* vermählt. Hierher gehört wohl auch *Wilhelm*, als 18jähriger 1718 Schüler der Moskauer Ingenieurschule.¹²

Weiterhin wird die Genealogie des Geschlechts von Delden ganz unsicher. Einer der beiden oben genannten Ingenieurschüler tritt

1728 beim Ukrainischen Korps General Weisbachs auf, wo er als Unterleutnant die befestigten Vorposten besichtigt.¹³ Wilhelm v. Delden bittet 3. 4. 1736 um eine Anstellung am Kadettenkorps, etwa jener Sohn des Generals. Wohl derselbe wurde als Oberst am 29. 3. 1767 zum Deputierten der Stadt Moskau für die Kommission zur Abfassung eines Gesetzbuchs gewählt.¹⁴ Dann tritt ein Polizeimeister des Städtchens Lal'sk im Gouvernement Vologda auf in der Zeit, als A. P. Melgunov hier Generalgouverneur war (1777—88). Er wird von diesem ein Wüterich genannt.¹⁵ Aus der folgenden Generation findet man: Katharina Alexandrovna, Ehefrau des verabschiedeten Fähnrichs Ivan Il'ic Levasov, der um 1770 geboren ist;¹⁶ Alexander (* Moskau 17. 1. 1773, † Petersburg 20. 11. 1829), Oberst der Artillerie, etwa ein Enkel des Obersten und Deputierten, offenbar noch evangelisch, da er auf dem ev. Smolenskoe. Friedhof begraben ist.¹⁷ Die Folgenden, von denen nur noch knappe Daten bekannt sind, dürfen wir nach ihrem Vatersnamen wohl als seine Kinder ansehen: Barbara (* 24. 12. 1804, † 9. 7. 1835, begr. Gatcina), vermählte Schildknecht (vielleicht die zweite Gemahlin von Johann Hermann Heinrich Schildknecht, * Hamburg 8. 4. 1777, † Gatcina 12. 1. 1832);¹⁸ Alexandra, († Petersburg 11. 2. 1891, begr. griech. Smolenskoe-Friedhof); Katharina, († Petersburg 15. 4. 1899), begr. ebd.); Vladimir (* 14. 10. 1821, † Petersburg 31. 10. 1896, begr. Novodevicij Kloster), vermählt mit Alexandra Karlovna N. N. († Petersburg 13. 2. 1894); Maria, (* 20. 5. 1825, † Petersburg 11. 4. 1885, begr. ev. Smolenskoe-Friedhof);¹⁹ Zenaïda, die zweite Gemahlin des Senators und Staatssekretärs Konstantin von Rennenkampff (* 5. 11. 1826, † Petersburg 5. 11. 1896).²⁰ Schließlich nennt das Petersburger Adressbuch von 1914, an der Schwelle des Weltkriegs, den Sohn jenes Vladimir, den Wirklichen Staatsrat Evgenij Vladimirovic v. Delden mit seiner Tochter Lidia.²¹ Außer ihnen mag noch mancher Träger des Namens außerhalb der Hauptstädte gelebt haben, bevor der Sturm der Revolution diese Gesellschaftsschicht auseinanderfegte.

Nachtrag.

Während des Druckes der obenstehenden Untersuchung sind mir noch die folgenden Nachrichten zugänglich geworden.

Nach E. v. Nottbeck ist Böcker v. Delden 1640 nach Kopenhagen gereist, von wo er eine Beschreibung des Grafen Wold-

mar Christian mitbrachte. (Baltische Monatsschrift Bd. 49, 1900, S. 90).

Der in Anmerkung 7 genannte Aufsatz von N. Carykov im Istor. Vestnik »Die Gesandtschaft des Paul Menesius nach Rom und sein Dienst in Moskau« ist später, bedeutend erweitert mit Beilagen und Anmerkungen, als selbständige Schrift erschienen (Petersburg 1906). Aus den dort neu abgedruckten Aktenstücken, die auch für die dänisch-russischen Beziehungen sehr wichtig sind, geht hervor, daß auch Margaretha, die Gemahlin des Peter Marselis und Paul Menesius, Tochter eines Wilhelm Böcker v. Delden war. Doch irrt der Verfasser offensichtlich, wenn er sie damit zur Nichte des Dolmetschers Johann macht (S. 447, 460, 687). In den Listen des Regiments Menesius begegnen uns: Johann 1678—80 als Leutnant, Georg 1689 als Kapitän d. Kav.; Wilhelm ist 1678 Fähnrich, wird 1680 zum Leutnant befördert, ist aber 1689 schon Major d. Kav., hat also seinen Bruder überflügelt. Hier erscheint 1689 als vierter Bruder jener obengenannte Hermann (Eremej Vilimovic) als Leutnant d. Kav. unter seinem Bruder Wilhelm. Mit ihrem Regiment haben die Brüder 1678 und 1689 im Felde gestanden. Für ihren Austieg war die Verwandtschaft mit ihrem Chef Menesius wohl nicht unwichtig (S. 354, 430, 437 ff., 477, 481).

In Dorothea Elisabeth Andersson, verwitweten v. Delden (* 1712, † Pernau 7. 5. 1761), die vor 1742 den Offizier Cornelius Possiet heiratete, darf man eine Schwiegertochter Wilhelms oder Georgs v. Delden vermuten. Anna Sophie v. Delden (* 1735, † Reval 12. 3. 1790), die Gemahlin Otto Reinholds v. Saltza (* Porrick 6. 12. 1729, † Reval 22. 12. 1801, vermählt Porrick 5. 1. 1754), Tochter eines Ingenieurmajors, war dann wohl eine Enkelin eines der Brüder (Geneal. Handbuch d. balt. Ritterschaften, Teil Livland S. 432, 435; Teil Estland Bd. I, S. 243). Anna Byls war wie Margaretha Menesius eine Schwester jener Brüder und verheiratet mit dem Major Elias Byls († Moskau März 1751). Dieser war ein Nachkomme des Valentin Byls, eines Leibarztes des Zaren Michael (ebenda Teil Livland S. 491 f.).

Im Kirchenbuch Ampel in Estland findet sich folgende Eintragung: »Wilhelm Alexander v. Delden, des Kapit. Leutn. v. Delden Sohn, welcher auf Arrohof bei der Großmutter, der Frau Obristin starb. Begr. 1733 Febr. 19.« (freundl. Mitteilung v. Herrn Georg Berendts in Reval). Hier scheint es sich um die Witwe Georgs v. Delden zu handeln.

1. J. N. Scerbacev, Datskij archiv. Materialy po istorii drevnej Rossii chranjasciesja v Kopengagene 1326—1690 gg. Moskau 1893, S. 212 f. 215.

- 218 f. 222. 227. 233. 254; derselbe, Russkie akty Kopengagenskago gos. archiva, Russk.ist.bibl. Bd. 16 (1897), S. 675.
2. Bricka, Dansk biogr. Lex. Bd. IV, S. 242. Bricka-Fredericia, Kong Christian IV. egenhændige Breve Bd. III, S. 129 f. Anm.
 3. Adam Olearius, Vermehrte moscowitische und persianische Reisebeschreibung. Schleswig 1656. S. 251 (z. T. Fechner, Chronik der ev. Gemeinden in Moskau, Moskau 1876, Bd. I, S. 241).
 4. N. N. Bantys-Kamenskij, Obzor vnesnich snosenij Rossii po 1800 god. Bd. I (Moskau 1894), S. 20. Solov'ev, Istorija Rossii Bd. II², S. 1657 f. Pamjatniki diplomateskich snosenij drevnej Rossii s derzavami inostrannymi, Bd. III (1854), S. 89—246, besonders 89, 98, 177 ff., 189 ff., 195 f., 203, 239, 243, 245; Bd. X (1871), S. 846 f., 925. Jahrbuch f. Genealogie etc. (Mitau), Jg. 1903, S. 52.
 5. Bantys-Kamenskij, a. a. O. Bd. IV (1902), S. 180. Polnoe sobranie zakonov I, Bd. I, S. 526 f.
 6. Bantys-Kamenskij, a. a. O. S. 182 f.
 7. Istoriceskij Vestnik Bd. 82 (1900), S. 964. I. P. Kozlovskij, Pervye počty i pervye počtmejstery v Moskovskom gosudarstve, Petersburg 1913. Bd. I, S. 91.
 8. Fechner, a. a. O. Bd. II, S. 457.
 9. Tagebuch des Generals Patrick Gordon, hrsg. v. Obolenskij u. Posselt, Bd. III, S. 168.
 10. Tagebuch Gordons Bd. III, S. 117. Jac. Scheltema, Rusland en de Nederlanden, Amsterdam 1817. Bd. I, S. 52. Voennyj Sbornik 1909, Nr. 8, S. 234. Russkij Archiv 1905 III, S. 347. Sbornik I. Russk. ist. obsc. Bd. 60. S. 193. Für Kreuzmann: ebd. Bd. 56, S. 394.
 11. Tagebuch Gordons Bd. II, S. 436. Russkij Archiv 1905 III, S. 343. Golikov, Dejanija Petra Velikago Bd. II (1837), S. 302.
 12. Fechner, a. a. O. Bd. II, S. 685, 688. Großfürst Nikolaj Michajlovic, Moskovskij Nekropol Bd. III (1908), S. 429. Sbornik I. R. i. o. Bd. 56, S. 288; Bd. 60, S. 193; Bd. 63, S. 173; Bd. 104, S. 450 f.; Bd. 106, S. 2 ff.; Bd. 76, S. 571. Solov'ev a. a. O., Bd. IV, S. 576. Tagebuch Gordons Bd. III, S. 113, 176. Scheltema, a. a. O. Bd. II, S. 52. Jul. Paucker, Die Regenten, Oberbefehlshaber und Oberbeamten Ehtlands, Reval 1855, S. 17. Russkij Archiv 1905 III, S. 343 ff. Pis'ma i bumagi Petra Velikago Bd. II, S. 286. Voennyj Sbornik 1909, Nr. 7, S. 243. F. W. v. Bergholz' Tagebuch in Büschings Magazin Bd. 21 (1787), S. 277, 280. Golikov a. a. O. Bd. V (1838), S. 198.
 13. Sbornik I. R. i. o. Bd. 94, S. 409.
 14. Sbornik I. R. i. o. Bd. 114, S. 147; Bd. 4, S. 21.
 15. Russkij Archiv 1865, S. 879.
 16. Rummel-Golubcev, Rodoslovnij sbornik Bd. I., S. 539.
 17. Großfürst Nikolaj Michailovic, Peterburgskij Nekropol Bd. II (1912), S. 26.
 18. Ebd. Bd. IV, S. 544.
 19. Ebd. Bd. II, S. 26.
 20. Almanach de St. Pétersbourg 1912, S. 417.
 21. Ves' Peterburg 1914.

EN SESSION I RUDKØBING 1812

Av *Hans H. Fussing*.

I Rudkøbing holdtes der d. 17. februar 1812 en session, hvor det gik saa livligt til, at rygterne om forskellige drastiske udtalelser, der var faldet ved denne lejlighed, naaede ud til Tranekær, hvorfra grev *Frederik Ahlefeldt Laurvig*, bedst kendt under sin titel »Generalen«, uden al for megen hensyntagen til centraladministration og lovgivning, med energi og myndighed greb ind i alle langelandske forhold, og hvad han nu hørte, foranledigede ham til d. 25. februar at sende ikke mindre end tre rekvisitioner til den som notarius publicus fungerende *Peter Copman* i Rudkøbing. Copman var 1764 blevet skriver i Langelands birk og herreder og 1784 byskriver i Rudkøbing; han kaldtes undertiden byfoged, skønt han kun var adjungeret byfoged *Thomas Flindt*, og han har aabenbart fungeret som saadan, skønt han aldrig fik udnævnelse dertil. Han døde kort efter de her omtalte begivenheder, idet han blev begravet 23. april 1812.

De tre skrivelser fra Generalen drejede sig i virkeligheden om den samme begivenhed, men vedrørte forskellige forhold og personer, saa Generalen har anset det for praktisk at dele sagen, og punkterne vil her blive omtalt i den orden, hvori Copman søgte at faa dem opklaret. Hovedpersonen var sessionslederen generalkrigskommissær *Maximilian von Oldeland*, f. 1750 8. december, død 1813 d. 15. november i Kerteminde. Han tilhørte en lidet betydelig slægt, der 1738 med hans far var blevet adlet paa grund av et fjærnt slægtskab med den 1706 uddøde uradelige holstenske slægt *Oldeland*. Han var gaaet militærvejen og var 1808 blevet generalkrigskommissær for det fynske distrikt, hvortil *Langeland* hørte.

Generalens tre skrivelser er alle rekvisitioner d. v. s. tjenstlige anmodninger til byskriver Copman om i sin egenskab av notarius publicus at forhøre en række navngivne personer og om derefter at tilstille Generalen resultatet av avhøringerne. Copman modtog dem d. 27. februar og den første lyder:

»Besælet af Følelse som egner den Danske Mand for Konge og Fødeland blev det min Pligt efter mueligste Evne at sætte Grænser for, at vores Konge

og allerhøjstsammes Foranstaltninger ikke paa nogen slags Maade omtales ved haanende Udladelser.

Og da ieg fra Sø-Lieutenant Hielte har Efterretning, at Hr. General-Krigs-Commissair v. Oldeland sidstleden 17de Februarii offentlig hos Gæstgiver Rasmus Hansen skal have nedværdiget Dannebrogsmændenes Hæderstegn, som af vores allernaadigste Konge er bestemt fortiente Borgere, samt at ved det passerede var nærværende foruden Værten Rasmus Hansen, S.T.Hr. Amtmandens Fuldmægtig Hr. Birkedommer Erichsen af Vester Schirninge, Købmændene Niels Hansen, H. H. Bay og Christian Basballe af Rudkiøbing, samt Hr. Lieutenant og Forvalter Kastrup af Svallebølle, saa udbeder jeg, at disse Herrer undtagen Hr. Birkedommer Erichsen, hvis Erklæring ieg nærmere indhenter, behagelig ville enhver for sig til Notarius Byskriver Copman meddele de Udladelser, som de har hørt Hr. General Krigs Commissair v. Oldeland betiene sig af hos Rasmus Hansen i Rudkiøbing, da Talen var om Dannebrogsmændenes Hæderstegn, og hvad Anledningen til disse Udladelser har været.

Det passerede ville Hr. Notarius meddele mig i behørig Form.«

Nogle dage senere — 3. marts — begav notarius sig paa vandring til de i rekvisitionen nævnte brave borgere for at høre, hvad de vidste om, hvad der var sket paa Rasmus Hansens værtshus. Værten selv kunde nok huske, at Oldeland havde været hos ham, og at der var blevet talt om Dannebrogsmændenes hæderstegn, men han havde ikke kunnet samle noget derav, da han gik ud og ind i stuen, mens han serverede for gæsterne, og han erindrede ikke, hvem der ellers havde været hos ham den dag. Det var jo meget diplomatisk svaret af kroværten, men ikke videre oplysende. Saa vidste købmand Niels Hansen bedre besked, for han havde hørt Oldeland sige: »Ja, de deler ordenstegn ud! Dansere og acteurer faar guld kors, andre som gaar i fædrelandets tjeneste og faar skudt kugler igennem laar og ben, faar kuns sølv kors!« Han mente, at udtalelsen var faldet, da Rasmus Hansen gratulerede Oldeland til, at hans søn havde faaet hæderstegnet, og hvis det er rigtigt, har den gode vært jo nok hørt lidt mere, end han vilde være ved. Denne antagelse bestyrkes derav, at det næste vidne købmand Chr. Basballe refererede optrinnet og de faldne udtalelser paa ganske samme maade. Købmand Hans Henrik Bay mente, at da der blev talt om Dannebrogordenen, sagde Oldeland, »det var ligesom, naar man giver børn noget ringletøj at lege med,« og det maa jo i høj grad kaldes en haanende udladelse om Hans Majestæts foranstaltninger. Lieutenant Kastrup¹) endelig, som Copman først den 5. marts fik fat i paa Nedergaard, havde ganske vist spist sin middagsmad hos Rasmus Hansen, men han sad i en anden stue end de andre, og dær blev »hverken talt om guld- eller sølv kors, mindre om grever eller sligt.«

¹ Om Kastrup se Fynsk Hjemstavn. Sept. 1934 og Ph. T. X R. 1. Bd. s. 88 f.

Disse udtalelser blev saa i form av en udskrift av notarialprotokollen sendt til Generalen. Naar spørgsmaalet om kongens ordensuddeling var aktuelt, var grunden dels den, at Frederik VI netop faa aar i forvejen — 28. juni 1808 og 28. januar 1809 — havde reorganiseret hele ordensvæsnet og inddelt Dannebrogssordenen i de nu kendte grader, mens der før kun var eet ordenstegn, svarende til det senere storkors, dels den, at netop som følge av gradinddelingen var det nu muligt for et langt bredere lag at blive dekoreret, hvad der vakte stor opsigt i tiden. Ikke blot var en lang række av underordnede officerer og embedsmænd blevet dekoreret med ridderkorset, men mange jævne borgere og nu under krigen menige soldater i baade Danmark og Norge var blevet Dannebrogsmænd. Hertil kom, at en del mennesker udenfor stats-tjenesten var blevet dekoreret, hvad der før havde været omtrent utænkeligt. Ordenstildelingen føltes som en saa stor ære, at de dekorerede ligefrem kaldtes og kaldte sig med den nye titel fx. skuespiller og Dannebrogsmænd Knudsen, ridder og professor Oehlenschläger. Naar generalkommissæren var særlig forarget over, at dansere og aktører var blevet dekoreret, hænger det sammen med den ringe sociale anseelse, hele skuespillerstanden dengang nød, og ganske vist var de kunstnere, der i disse aar havde faaet ridderkorset, embedsmænd, men det har dog harmet Oldeland at se, at guldkorset nu glimtede paa brystet av teaterdirektørerne Ths. Thaarup og K. L. Rahbek, instruktørerne Fr. Schwartz og Michael Rosing, concertmester Claus Schall og balletmester Vincenzo Galeotti, saa det vidner om meget friskt hos Frederik VI, naar han havde gjort disse mænd til riddere, skønt man vist ikke kan paastaa, at kongen havde nogen dybere forstaaelse av kunst under nogen form. Den særlige grund til generalkrigskommissærens vrede var den, at hans søn Adolph Siegfried v. Oldeland, der var maanedslieutenant i marinen, netop nylig paa kongens fødselsdag den 28. januar var blevet Dannebrogsmænd, samme dag som Schwartz, Rosing og Galeotti var blevet riddere. Den unge Oldeland havde d. 14 februar 1811 faaet ordre til at melde sig hos chefen for roflotillen i Fladstrand premierlieutenant Jørgen Conrad de Falsen, der i disse aar udmærkede sig ved sine dristige angreb paa de engelske orlogsmænd i vore farvande, og formodentlig under en av disse affærer er Oldeland blevet saaret, han har vel faaet »skudt kugler igennem laar og ben«, for Falsen søgte d. 5. september s. aa. for ham om tilladelse til at rejse til Kerteminde, for at han der kunde restituere sig hos sin familie, og dette blev bevilget d. 14. september. I januar 1812 omtales han som værende i engelsk fangenskab, men det maa han ret hurtigt være kommet ud av igen, for d. 24. marts 1812 fik han ordre til

atter at møde i Fladstrand, og kort efter — d. 5. april — døde han, knap 25 aar gammel. Hvorved han har udmærket sig, har det ikke været mig muligt at finde, men han maa have taget del i opbringelsen av engelske fartøjer, for efter hans død fik hans fader d. 28. april meddelelse fra admiralitetet om, at han kunde hæve de hans avdøde søn tilfaldne prisepenge.¹

Den anden rekvisition drejede sig om en mand, som Generalen i sin egenskab av kommanderende general paa Langeland havde under sin befaling, og gik ud paa følgende:

»Uagtet ieg ei har Aarsag at paatvivle, at Styrmand Petersen, som er ansat ved Transporten over Spodsberg, jo er en agtværdig og nidkiær Mand paa sin Post, saa maa ieg dog erfahre, at byefogeden Cancellieraad Herholdt i Rudkiøbing samme Dag i denne Maaned, som Søe Sessionen holdtes i Hr. Kiøbmand H. H. Bays Huus og i Nærværelse af denne samt Kiøbmand Erich Bay ibd. og Secretair Voigt af Tranekiær, skal have udladt sig med, at Styrmand Petersen var en nedrig Karl, som permitterede Matroserne fra Transporten efter Godtbeholdende, og derfor af dem tog Stikpenge eller Douceurer, og da det er meget nødvendigt, at denne Sag sættes i det Lys, den fortienner, saa anmodes Notarius Hr. Byeskriver Copman hos ovenmeldte 3de tilstedeværende Herrer at udbede sig meddelt de Utryk (sic), som Hr. Cancellieraad Herholdt brugte imod Styrmand Petersen i Kiøbmand H. H. Bays Huus, som i nogen Maade kan være graverende og fortiene videre Undersøgelse.«

Copman henvendte sig d. 4. marts til brødrene Bay, der imidlertid nægtede at udtale sig om det passerede, men da han d. 17. marts spurgte sekretær Voigt, fortalte denne, at Herholdt den paa-gældende formiddag i Bays hus havde omtalt Petersen i »en for-agtelig tone«, idet han sagde, »Han var en Kiøter og slet Karl, som permitterede Matroserne fra Transporten, naar han selv fandt for godt, og desuagtet oppebar han deres Maanedspenge eller tog Douceurer af dem«.

Man kan vist gaa ud fra, at det er Voigt, der stod i Generalens tjeneste, som har fortalt sin foresatte om baade denne og den følgende sag, der forøvrigt hører nøje sammen med dette forhold, saa det vil være naturligt strax at tage fat paa Generalens sidste skrivelse. Den gaar ud paa, at det er kommet ham for øre, at Oldeland ved sessionen »offentlig har brugt fornærmelige og haa-nende Udladelser, dem ieg ikke tør lade hengaae uden Paaanke, især med Hensyn til den mig Allernaadigst anbetroede Post som Kommanderende General over Landet«, hvorfor han anmoder notarius om til en række navngivne personer, for en del de samme som i de forrige sager, at stille en række spørgsmaal, som Generalen specificerer. Disse spørgsmaal, der blev stillet vidnerne i dagene 5.—17. marts, havde en højst uheldig form, saafremt man da

¹ Admiralitetets copibog over udgaaede breve nævnte datoer. Den øverstkommanderendes arkiv. Extractbog nr. 1. 1812 24. januar.

ønskede at faa vidnerne til at udtale sig om, hvad de virkelig havde hørt, idet de ikke lød: hvad sagde Oldeland, men derimod: sagde Oldeland ikke saadan og saadan? Ett av vidnerne, by-og herredsfoged Nicolai Christian Herholdt, der i øvrigt i betragtning av den i den forrige skrivelse mod ham rejste beskyldning næppe kan siges at være noget uvildigt vidne, nægtede overhovedet at udtale sig for tiden, men vilde først gøre det »i sin tid naar han dertil maatte vorde paakrævet under lovens ed«. Av de øvrige vidner var een — Schurmann — skriver hos Generalen, en anden var en paa Tranekær indkvarteret lieutenant Hielte, og de har maaske ikke været helt uden paavirkning fra Generalen, men paa alle hovedpunkter er vidnerne enige, saa der kan næppe være tvivl om, at Oldeland er kommet med en række meget saftige udtalelser. — Peter Nicolaj Hielte, der fik »depeche« som maanedslieutenant d. 21. februar 1811, maa have været en ganske dygtig mand, for medens transportvæsnet paa Langeland hidtil havde været ledet af en linieofficer premierlieutenant Blom, fik Hielte d. 4. april 1811 ordre til at avgaa fra Tre Kroner til Langeland for at avløse Blom og forblev i hvert fald et aarstid som transportleder. Paa Generalens anbefaling fik han d. 11. november en maanedes permission, men da han var kommet tilbage, mente man i admiralitetet, at han havde en altfor urimelig stor styrke til sin og transportvæsnets disposition, hvorved der unddroges den aktive flaadetjeneste højst nødvendigt mandskab. Admiralitetet bestemte derfor 9. marts 1812, at han strax skulde afgive de 24 mand, der udgjorde hans reserve, og sendte kaptajnlieutenant Dødt til Langeland for at undersøge, om hans nu til 40 mand reducerede styrke ikke kunde afgive yderligere mandskab. Det ser saaledes ud til, at det har været en ordentlig dæksmand at være ansat ved transportvæsnet paa Langeland, og det er maaske dette forhold, der danner baggrunden for Oldelands nedenstaaende kraftige bemærkninger om øen som hjemsted for gavtyve.¹

For det første mente Oldeland, »at paa Langeland traadte man loven under fødder, og at man der selv gjorde love«, ja, landchirurg Johan Andreas Rothe mente at have hørt ham sige, at i hele hans distrikt var ingen steder, hvor flere uordner gik i svang, og alle var enige om, at han havde sagt saadan noget som, at Langeland var et fristed for kæltringer og gavtyve. Den sidste bemærkning synes at have været møntet paa styrmand Petersen, der vistnok kaldtes en rømningsmand. Generalens indgriben var dog ikke dikteret blot av et ønske om at værne Lange-

¹ Admiralitetets copibog. 21/2 1811. Sø-Krigskollegiets protokol over kgl. resolutioner 11/11 1811. Extractbog nr. 1. 1812 9/3.

lands ære, nej, der var faldet udtalelser, der drejede sig baade om hans embedsstilling og hans person, og det var aabenbart igen Frederik Petersen, der havde givet anledning dertil, skønt et par av vidnerne mente, at det skete, fordi en paa sessionen fremmødt soldat Gregers Hansen havde paaberaabt sig et løfte fra Generalen om at blive flyttet fra land- til sørullen. Dette sidste, mente Oldeland, var en sag, der sorterede under sessionsherrerne og ikke vedkom Generalen, men i hvert fald havde han brugt det lidet ærbødige udtryk, at han blæste i Generalen og Tranekær slot. Alt dette var jo slemt nok, men til sidst var Oldeland gaet over til de groveste personligheder baade mod styrmanden og greven. Det fyldigste vidneudsagn blev paa dette punkt afgivet af lieutenant Hielte, der refererede, at Oldeland havde sagt: »Er det den omtalte Frederik Petersen, der agerer styrmand og spiller en stor rolle her til lands? Hvortil han svarede: Frederik Petersen er nok mit navn. Saa er I en Rønningsmand, kæltring, en gavtyv, Københavnermatros og saa vel paaklædt, at I fattes alene en stjerne, ordener, to forgyldte horn — og en matresse har I vel — saa passerede I strax for greve eller baron«. Hertil skal styrmanden spagfærdigt have bemærket: Nej, jeg har en kone. De andre vidnesbyrd er knap saa fyldige hver for sig, men tilsammen siger de ganske det samme som Hielte, ja, en enkelt, lieutenant Kastrup, anvender et saa kraftigt udtryk, at dette papir vilde rødme, hvis det blev trykt. Skriver Schurmann mente, at Oldeland havde sagt, at det var nok en maitresse, der havde ophøjet Petersen. Nu var Generalen jo ikke netop berømt for dyd og gode sæder, saa insinuationen er tydelig nok, men det lader sig næppe gøre nu at konstatere, om der var noget som helst grundlag for den, men i hvert fald er det forstaaeligt, at Generalen blev vred. Oldelands grove udtalelser skyldes maaske, at sessionsfrokosten har været lidt for god, maaske har han været noget kolerisk, i hvert fald berettede købmand Niels Hansen, at generalkrigskommissæren i sin vrede havde smidt Petersens papirer paa gulvet.

Nu skulde man jo vente, at Generalen efter at have modtaget udskrifterne av de vidneforklaringer, der viste, hvor velbegrundet hans mistanke var, havde forfulgt sagen mod Herholdt og Oldeland, men derav findes ikke mindste spor. Ingen av de to herrer er blevet tiltalt ved deres værning, der findes ikke andre vidneavhøringer, og en klage over Oldeland maatte naturligt være gaet til højere militære myndigheder, men i Hærens Arkiv findes intet. Det er jo muligt, at Generalen ikke har villet forfølge sagen mod Oldeland, fordi denne faa uger senere havde den sorg at miste en søn og nylig havde mistet en datter.

Oldelands personlige grovheder overfor Generalen har maaske ikke større interesse, selvom billedet av den livlige session vir-

ker ganske pudsigt, men hans udtalelser om ordensvæsnet giver et ganske godt indblik i, hvordan samtiden saa paa Frederik VI's ordensreform.¹

Ifølge velvillig meddelelse fra hr. lensgreve F. Ahlefeldt Laurvig findes der intet om sagen i Tranekærs arkiv. — Det her meddelte er bygget paa Rudkøbing notarialprotokol 1738—1824 s. 106 ff. Hverken Langelands eller Kertemindes tingbøger indeholder noget om sagen.

¹ Om Generalen se: F. Ahlefeldt Laurvigs bog: Generalen, om familien v. Oldeland D. A. A. XXIV. s. 324 ff. Lieutenant Oldeland døde saa hurtigt efter at han var blevet Dannebrogsmænd, at han ikke naaede at komme i Hof- og Statskalenderen, men hans udnævnelse staar i dagspressen.

LUDVIG HOLBERGS BORGERLIGE SEGL

Af Poul Bredo Grandjean.

I de fleste Tilfælde er Seglet den eneste, mere personlige Erin- dring selv om ret fremtrædende Mennesker, forudsat at disse levede blot nogenlunde langt tilbage i Tiden. Man staar jo her overfor Præget af en Genstand, som vedkommende Mand eller Kvinde maa antages at have omfattet i hvert Fald med en vis Interesse og som vel ogsaa oftest er Udtryk for Smag eller særlige Ønsker. Det hastig gjorte Aftryk, der i Regelen udførtes egenhændigt i det fint duftende Lak, bliver et synligt Bindeled mellem den He- denfarne og Beskueren.

Man har Gang paa Gang fremhævet, at saa bemærkelsesvær- digt faa rørlige Ting bringer direkte Bud fra Ludvig Hol- berg. Saa meget større Interesse tør man derfor tilskrive det særprægede Segl, som han førte før Ophøjelsen i Friherrestanden. Ligesom han personligt tog sig af det Vaaben, som forlenedes ham ved denne Lejlighed, kan man med god Grund gaa ud fra, at hans ældre Segl fuldt ud har givet Udtryk for hans Tanker. Det kendes fra hans til Krigsraad Aage Rasmussen Hagen i Trondhjem stiledede Brev af 2. Sept. 1729. En iøvrigt yderst slet Gengivelse i Autotypi meddeles i Dahlerups Udgave af Privat- brevene,¹ ligesom en senere Gengivelse i Streg i den store Brev- udgave (1926) paa anden Maade er ganske utilfredsstillende. I Rigsarkivets Seglsamling findes et andet, mindre godt Eksemplar af dette Segl i rødt Lak. For nylig har Oberst, Kammerherre A. Willemoës og Kontorchef H. G. Olrik henledt min Opmærksom- hed paa yderligere to Eksemplarer af samme Segl. Det ses saa- ledes — i sort Lak — under det af daværende Kommerceraad Johan Eschild Falsen til Søbo og anden Hustru Jo- hanne Tommerup udstedte Testamente, dateret Kjøben- havn 30. Juli 1731 (vgl. konfirmeret 31. Maj 1737)² underskre- vet og forsejlet til Vitterlighed af Holberg og af Regimentskvar-

¹ Danica IV.

² Fynske Registre 1737, Nr. 45 (Indlæg).

Fig. 3.

Fig. 1.

Fig. 2.

termester Marcus Hagæus Frawen, Falsens Svoger,³ der bevidner, at Testamentet »for de tvende Ægtepersoner udi voris Nærværelse er læst og af dem selv underskrevet«. Det sidste Eksemplar af Seglet — nu i rødt Lak — findes under den mellem Etatsraad Johan Severin Benzou og Holberg indgaaede Kontrakt af 13. April 1740 angaaende Salg af Borup Gaard og Gods.⁴ Disse to Segl er ganske gode, uden at det alligevel er lykkedes at fremskaffe helt tilfredsstillende Fotografier. Paa Grund af enkelte fine Revner i Lakket har det ikke været tilraadeligt at tage direkte Gipsafstøbninger. Ved Hjælp af Staniolaftryk, udført med halvstiv Pensel, er det dog lykkedes at faa brugelige Afstøbninger i Gips, her gengivet henholdsvis som Fig. 1 og 2.

Den moderne Sigillografi har forlængst bandlyst tegnede eller paa anden Maade med Haanden udførte Gengivelser af Segl; man kræver moderne Fotografi som eneste overhovedet tilladelige Fremgangsmaade, idet dog Tegningen som Vejledning til Studiet altid vil have en vis Berettigelse. Med vanlig Virtuositet har Vaabenkunstneren, Gravør F. r. B r i t z e udført en ypperlig Pennetegning af Seglet, gengivet i Streg i Dobbeltstørrelse (Fig. 3).

Det vilde føre for vidt at komme nærmere ind paa de allegoriske og dekorative Seglkompositioner, der i det 18. Aarhundrede og da navnlig i dettes anden Halvdel var saa yndede indenfor Borgerstanden, der aabenbart ikke vovede at tage Kampen op mod Enevældens Patent-Heraldik. — Holbergs Segl maa principalt henføres til Begrebet Devisesegl. Sjæl og Legeme,⁵ Devisens Sentens og den til denne knyttede Figur, er helt det dominerende Element. En nøgen Klippe, mod hvilken Bølgerne brydes, hæver sig op af Havet som synligt Symbol paa det i Bue mellem en større og en mindre Roset anbragte Ord B e s t a n d i g h e d, under hvilket — paa vandret Linie — læses Initialerne L H. Paa heraldisk højre Side ses en By med tre Spir af ulige Højde, paa venstre en Tremaster med Gøs, Vimpler og Flag, men uden Sejl, endelig paa hver af Klippens Sider en lille Robaad, hver bemandet med to diminutive Skikkelser. Ingen vil kunne forbyde Holbergs Bysbørn at genkende Bergen i dette Miniaturbillede. Kjøbenhavn kan Byen i hvert Fald ikke forestille, da den dansk-norske Hovedstad heller ikke dengang bød paa Klipper i sit smilende Sund. I Heraldiken fremstilles Vinden (fransk heraldisk Terminologi: Aquilon) som et blæsende Barnehoved med oppustede Kinder. Seglet her viser imidlertid to straaelignende Figurer, der fra begge Sider udgaar fra Skyer. Indvender man, at Solen ikke

³ Conrad Falsen, Slegten Falsen, Kristiania 1915.

⁴ Baroniet Holberg, Adkomster, Pakke 448.

⁵ Se I. A. Chassant, Dictionnaire des Devises historiques et héraldiques, Paris 1878.

samtidig kan skinne fra to Sider, gælder en tilsvarende Indvending ogsaa for Vindens Vedkommende. Man kunde fristes til at se den samtidig af Bølgerne ombruste og af Blæsten omsuste Klippe, hvis da ikke Finessen ligger i Dobbeltspillet, Klippen, der skønt Bølgerne slaar mod dens Fod, dog fra oven bestraales af Solen. Det er Holberg, som bliver os Svaret skyldig. Seglet er vel proportioneret og tegnet og slet ikke helt ilde stukket. At der dog ikke er Tale om et virkelig godt Gravørarbejde, viser Sentensens uregelmæssige og ulige høje Bogstaver.

Kendte vi kun dette Segl, vilde Devisetendensen være saa aldeles utvivlsom, selv om Slægtsnavnets anden Stavelse nok kunde tænkes som medbestemmende i Valget. Det viser sig imidlertid, at Holbergs Fader, Oberstløjtnanten, førte et Segl med en noget lignende, men ren heraldisk Fremstilling: i Skjoldet en Klippe, paa Hjelmen en Arm, svingende et nedad mod heraldisk Venstre vendt Sværd, den gængse Hjelmprydelse i utallige Officersvaabener. Paa Hjelmens Sider ses Oberstløjtnantens Initialer C N H B, de to sidste Bogstaver — efter Tidens Skik markerende begge Navnets Stavelser — grafisk sammentrukne. Paa Foranledning af Lektor Th. A. Müller har det paagældende Dokument af 9. Dec. 1669,⁶ under hvilket Seglet hænger — grønt Voks i Trækapsel, 15 mm højt, for nylig været oversendt til Det kgl. Bibliothek, hvor jeg har haft Lejlighed til at gøre mine Iagttagelser. Paa hver Side af Klippen ses her nogle Ridser i Vokset, der med Urette er blevet opfattede som Grantræer. Da der er Tale om Fordybninger kan disse selvsagt ikke skyldes det negative Signet. Et stærkt forstørrende Fotografi, som Lektoren godhedsfuldt har stillet til min Disposition, er faktisk uden Værdi i denne Forbindelse. Et er sikkert. Hverken Faderens eller Sønnens Segl viser det »hule« Bjerg, der kommer til at figurere i det saaledes delvis talende friherrelige Vaaben af 1749. At dettes første og fjerde Felt viser et Grantræ, er maaske Grunden til, at saadanne er »opdagede« i Oberstløjtnantens Skjold. Baade Friherrevaabenet, med Lyren i andet og tredie Felt, og de borgerlige Segl er Holbergiana af virkelig Interesse.

⁶ Saml. til Norges hist. IV, 382 ff.

NOGLE OPLYSNINGER
OM SØREN KIERKEGAARD 1834—38
V.

Af Sejer Kühle.

Endnu er tilbage at undersøge Breve til P. C. Kierkegaard (Ny kgl. Sml. 4° 3174). Ogsaa heri findes nemlig enkelte Hentydninger af Interesse. Særlig maa fremhæves nogle Breve fra Søren Kierkegaard og en Del Meddelelser fra Familien Lund om hans sidste Sygdom; og sidst — ikke mindst — maa nævnes en Skrivelse fra P. C. Kierkegaard, der findes som Indlæg i et Brev fra Professor Fr. Petersen.

Blandt de lidet betydende Epistler kan først anføres én af 19. Maj 1879 fra Distriktslæge H. E. Matthiessen, der fortæller at han i Skoleaarene (han blev Student i 1834) kom paa P. C. Kierkegaards Studereværelse. Det var beliggende i Stueetagen i Huset paa Nytorv og rummede bl. a. en Skrivepult, som stod ved Vinduet. Her fik han den latinske Stil rettet eller diskuterede kristelige Trossager med Læreren, mens Søren laa paa Sofaen, hvorfra han en enkelt Gang gav sin Mening til Kende. Fra Hjemmet mindedes han den gamle Kierkegaard, Ludvig Müller, Th. Oldenburg og Peter Rørdam.

En anden Hentydning findes i et Brev af 14. Marts 1866 fra Niels Lindberg (f. 1829), et Brev, der omhandler Søren Kierkegaards Forfatterskab og Broderens Forhold dertil. I den Forbindelse omtales de Aar (1836—41), da Brevskriveren havde sit Hjem paa Alleenberg. Han huskede fra den Tid Søren Kierkegaard, »der altid paa sin Spadseretur gennem Frederiksbergalle havde et venligt Ord til os Børn eller naar vi (vel nærmest i Ærinde fra Fader til Dr. Højærv.) kom ind paa Nytorv 2, hvor han ofte var og gav os Svedsker eller en Skilling til en Kage.«

Disse Breve gengiver ubetydelige Minder fra en fjærn Fortid. Men hertil kommer et samtidigt og mere værdifuldt fra Johan Hahn, skrevet 18. Aug. 1838 i Anledning af den gamle Kierkegaards Død. Efterat Hahn heri har omtalt det smættelige Tab, erindrer han Vennen om, at han nu tilbage har en Broder, der i

særlig Grad trænger til Vejledning og netop nu har en Paamin-delse behov. Han beklager denne Broder: »Stakkels Søren! Kan ikke dette Slag nedslaae ham, vække ham fra sin Dvale — at han ikke mere søger efter Verdens Forfængelighed, men faar Lyst og Kraft til at tragte efter det ene Fornødne og derved gjøre alle dem tilskamme, som maaske just nu — allerhelst ville tvivle om hans Alvor og Oprigtighed, tvivle paa hans Stræben efter Fred og Forligelse med Gud. — Lad Hans Salighedssag nu ret ligge Dig paa Hjerte — arbeid for ham og arbeid paa ham med Bøn og For-maning, at han maa blive din Broder i Aanden. — Lad ikke denne Leilighed gaae ubenyttet hen, men brug den efter Herrens Villie, at Du maa blive et Redskab i Guds Haand til hans Opvækkelse.«

Denne Paamindelse viser indirekte, hvad P. C. Kierkegaard tænkte; thi naar Hahn skriver, som han gør, beror det naturligvis paa Samtaler eller Breve om Sagen. Der er altsaa her et nyt Vidnes-byrd om de Bekymringer, man nærede i Hjemmet.

— Fra en senere Tid hidrører et udateret Brev fra Søren Kierkegaard selv til den sygelige Svigerinde Henriette Kierkegaard f. Glahn. Heri giver han hende et godt Raad: »Tab for Alt ikke Lysten til at gaae: jeg gaaer mig hver Dag det daglige Velbefindende til og gaaer fra enhver Sygdom; jeg har gaaet mig mine bedste Tanker til, og jeg kjender ingen Tanke saa tung, at man jo kan gaae fra den. Selv om man gik saaledes efter sit Helbred at dette bestandigt var en Station forud — jeg vilde dog sige: gaae!«

Kierkegaards Tilbøjelighed til at trave paa Gaden har Svi-gerinden naturligvis kendt, og hun har formodentlig læst hans Formaning med et overbærende Smil.

Om Kierkegaards legemlige Skrøbelighed er allerede sagt ad-skilligt. Men hertil kan endnu føjes nogle Bemærkninger, som ikke er helt uden Betydning.

I et Brev af 2. April 1841 fra Svogeren H. F. Lund til Na-turforskeren Wilh. Lund finder man bl. a.: »Den der er no-get syg er Oncle Søren, han har forlovet sig med en ung og ret kion Pige en Datter af Etatsraad Olsen, dog er det ikke just det han feiler, men derimod har hans Bryst været angrebet og han har atter begyndt at spytte Blod.«

Denne Meddelelse tyder ret stærkt paa, at Kierkegaard som ung var angrebet af Lungetuberkulose; men senere kom Lidelsen ikke saa stærkt til Udbrud, at den medførte langvarigt Sygeleje. Først under Hospitalsopholdet i 1855 blev der fremsat Formod-ning om dens Tilstedeværelse (Ugeskrift for Læger, 1913, S. 1673).

Det, der paa den Tid stærkest prægede Sygdomsbilledet, var imidlertid en Lammelse, der kunde tyde paa Myelitis; og en Lun-

gelidelse antydes kun i Bemærkninger som: »Hosten vedbliver at besvære ham. Expektoratet bestaar af purulente Klatter, hvoraf enkelte intimt blandet med lyserødt Blod.«

Fra Henrik og Michael Lund, som bægge nylig havde været Kandidater paa Hospitalet og daglig besøgte Patienten, har man derimod Udtalelser, som giver nogen Vejledning. Lammelsen omtales f. Eks. i et Brev af 7. Oktober 1855 fra Michael Lund til P. C. Kierkegaard; mens Carl Lund — efter en Samtale med Henrik — meddeler 24. Oktober, at der ikke er noget Haab for den syge, »thi det er Brystet der tillige er angrebet, det der bevirker Brystsyge, der virker i Lunge og Ryg og fl. Steder.«

Herefter tør vi vistnok betragte det som givet, at Kierkegaard fra sin Ungdom har været angrebet af Phthisis, en Lidelse, der har præget ogsaa hans Sjæleliv.

— Tilbage er endelig at fremdrage et Dokument, der kan tjene til Belysning af et kritisk Tidspunkt i Kierkegaards Ungdom, det Tidspunkt, hvorom der berettes i Jordrystelsesoptegnelsen (S. K. Pap. II, S. 269). Ogsaa dette Dokument findes i Broderens Arkiv. Det hændte nemlig i 1876, at Professor Fr. Petersen fra Kristiania skrev til ham for at se hans Mening om det nævnte Stykke; og i den Anledning sendte P. C. Kierkegaard 13.—15. Januar 1877 et langt Brev, hvori han ret indgaaende gjorde Rede for sin Opfattelse. Dette Brev blev senere returneret og er derved bevaret.

Efter en lille Indledning gaar P. C. Kierkegaard lige til Æmnet, idet han omtaler det Citat fra »Kong Lear«, som Søren Kierkegaard har anført med Overskriften »25 Aar«, og dernæst gaar over til Behandling af Stykket om »den frygtelige Omvæltning«:

»Stykket p. 4 ff. i Første Bind af »Efterladte Papirer« antager Barfod rigtignok (se p. 3) for skrevet efter 5/5 38, Fødselsdagen, før 9/8 38, Faders Dødsdag, men véd, efter hans Ytringer til mig derom, kun den Grund derfor, som synes at kunne hentes af selve Indholdet. For mig, der tidlig fandt og særligen dvælede ved de tre smaa Ark med Guldsnit og deres smaa Orakel-Ord, og som nu igjen har taget disse Optegnelser i Overvejelse, staar Sagen *salvo meliore judicio*, saaledes. Verset af Kong Lear er rimeligvis skrevet paa 5/5 eller strax efter. Den følgende prosaiske Udtalelse, — forøvrigt sin Form uagtet digterisk nok, — dog vel umiskjendeligen under en ganske anden, stærkt rystet Stemning, ogsaa at spore deri, at han nok egenlig blander to »ufejlbarlige« Fortolkninger med hinanden, er derimod neppe samtidig, men tilføjet netop i Dagene efter Faders Død (i hvilke han ogsaa ellers var saa bevæget, — som det da hos Barfod etsteds findes berørt, — at hans Dagbogs-Optegnelser om selve Dødsfaldet forvirredes en 8 Dage derved). Læser man denne Udvik-

lings første Passus med fornøden Opmærksomhed og lidt Kjendskab forøvrigt til Forfatteren, saa bemærker man snart, at den begynder som om den store Jordrystelse ganske nylig var indtruffet, medens p. 5 lin 2 berører en Lise, der aabenbart allerede oftere og med Mellemrum har gfestet ham, saa Ingen der kan tænke paa en endnu meget ny Forfærdelse.

M e j u d i c e er Sagens Sammenhæng den. Da et i det Hele trygt og tilfreds Familieliv i vort Hjem —, glandsfuldt næsten eller dog særlig oplivet for de Unges (Sørens og mit) Vedkommende ved, at vore Søstre levede i særdeles lykkeligt Ægteskab (med to Brødre Lund, begge døde i 1875), og at Hjemmet derved fik et Præg af Munterhed og Frejdighed, som ellers vore Forældres høje Alder og gammeldags jævne Levevis stundom lod os føle lidt Savn af, — da denne trygge Lykke afbrødes ved fire Dødsfald, netop saalangt fra hinanden, at vi ligesom stod ved Gravene af Vore i to Aar (ældste Søster 10/9 32, Broder, Aaret før rejst til Amerika, 21/9 33, Moder 31/7 34, anden Søster 29/12 34): saa maatte vel sagtens Huset, med gamle Fader og os to alene tilbage, faa et ganske modsat Præg, føleligst naturligvis for Søren, der da var omtrent tyveaarig, og hvis Anlæg til Tungsind var forbundet med et Anlæg til at forstaa og nyde det æsthetisk Skjønne, en højere aandrig Selskabelighed, Musik o. s. v., der langt overgik, hvad jeg har havt af den Art. Netop i Aarene 1832—35 var jeg imidlertid kommet over adskillige Anfægtelses-Tider og kommen en levende Tilegnelse af Kristendommen nærmere. Og da jeg i 1835—6, efter en heftig Typhus henimod Slutningen af 1835, tog Licentiatgraden, blev theolog. Manuduktør (istedetfor Lærer ved en Latinskole) og ægtede en Datter af afd. Biskop B o i s e n, gik der endnu et mildt Sollys op ogsaa over gamle Fader; og Søren, — der havde, som hans Skrifter nok ogsaa oftere ytre, særlig Begavelse til at være Onkel, — var vist ikke mindst berørt deraf. Men da saa min M a r i e døde 18/7 1837 efter 10 Maaneders Ægteskab, og da jeg i lidenskabelig Sorg snarere forøgede min Faders Kummer efter saamange Rystelser, da s e j r e d e u d e n t v i v l d e n mørke Betragtning hos Søren, der sagtens havde besøgt ham allerede i Tiden efter de fire Dødsfald, og som i Grunden er den eneste, den hele Passus virkelig udtaler, nemlig at Slægten skulde uddø og Fader overleve os alle (tiere ytrer han ogsaa andensteds sin Formodning om, at Ingen af os alle vilde naa synderlig længere end i Trediverne-Alderen), og at ingen af Sønnerne — mine Søstre efterlode 8 Børn — skulde efterlade sig Børn, der kunde hindre Familie-N a v n e t s Uddøen. Sidst i 1837 var han saa ved at flytte fra Fader, vist ogsaa under Paavirkning af det Tunge, der da hvilede over Stemningen hos begge os andre; og under 14/1 38 betalte Fader en Gjeld

for ham (se p. 194). Under disse Forhold var det udentvilt stærkere end nogensinde ellers vaagnet hos ham, at han vilde gjøre Fader, — der led meget over, at han ingen Embeds-Examen tog, og vel ansaa hans æsthetisk-philosophiske Studier og Omgang med Digtere o. s. v. for Dilettantvæsen og Tidspilde, — den Glæde at tage theol. Examen og saaledes, siden han selv dog skulde dø ung, endnu være Noget for og med den Fader, der jo skulde berette ogsaa ham og begrave ogsaa ham. I denne Stemnings resignerende Ro er Verset af Kong Lear kommet ham tilpas; som han og Kordelia, saaledes Fader og Søren, samtalende om Alt som Hedengangne. Saa kom trods Forudsætning og Forventning, netop da han havde for at vorde Noget for Fader, hvem han vel vidste hvormeget han i nogle Aar var kommen til at bedrøve, Faders Død. Og da fik han den voldsomme Rystelse og den »ufejlbarlige« Forstaaelse, som NB i et helt langt Stykke var den samme som den tidligere, kun endmere skærpet (en Brøde i og en Dom over hele Slægten, ingen Fortsættelse i Tiden hermede), men som afveg deri, at Fader, som det nu viste sig, ikke engang skulde berette os to og muligen se os dø i Saligheds Haab, men dø fra os uden opfyldt den Forhaabning om os, medens vi endnu skulde leve men aldrig faa Børn (jeg ikke — det forudsattes — allerede mit første Ægteskab havde været mod egen og Alles Forventning) faa ingen, fordi (p. 5 lin. 10—11 som nu kommer med) han ikke havde det fjerde Buds Velsignelse.

Læser jeg derfor hin hele Passus ret, saa er, som Følge af Sørens lidenskabelige Stemning, den sidste Forstaaelse, — der jo ellers i Alt er ens med den foregaaende, kun at Brøden og Forbandelsen nu ikke skal medføre, at Fader staar som Gravkors paa vor Grav, men vi to Overlevende som tørre Grene paa hans Grav, — slet ikke udtalt i første Passus og den kommer, trods Tilløbet, han tager til den med det første »Da« og »Jordrystelsen«, først til, vel ikke at udtales, men at antydes p. 5 lin 10 ff. Nær har han været ved at udtale den p. 4 lin 4 fra neden, hvor han føler »Dødens Stilhed tiltage om mig (sig), naar« : den Døds-Stilhed tiltage om mig, som jeg (han) havde mærket Tilnærmelsen af, naar jeg saa Fader som Gravkors paa Sines Grave, men dog trøstedes ved, at Fader blev deres Skriftefader, idet de reves bort

At den her antydede Forklaring over Stykket p. 4 ff. blandt Andet ogsaa lader sig understøtte ved den Bemærkning, at Søren sikkert fra først af kun har villet give et Vers ved 5/5 38, sin Myn-digheds Dag, ligesom Versene over Barndom og Ungdom, ses let. Være den imidlertid urigtig eller dog af mig ikke tilstrækkelig begrundet, saa synes i ethvert Tilfælde dog klart nok, 1) at Fa-

der ikke i de sidste Maaneder af sit Liv kan have meddelt Søren en Forbrydelse som det, der trykkede ham, siden Søren tit nok klager over, at han næsten som Barn blev Medvider i, hvad der trykkede Oldingen og maatte tilintetgjøre Barnligheden hos Barnet, og 2) at S., en saadan Meddelelse forudsat, ikke kunde talt om, at »ahne« en Skyld, en Straf o. dsl.«

Denne Redegørelse kan give Anledning til en Del Betragtninger. For det første kan anføres, at P. C. Kierkegaards Datering af »Jordrystelsen« bekræftes eftertrykkeligt allerede i H. P. Barfods Udgave af »Efterladte Papirer« Bd. 1 (1869) S. 424, hvor der citeres: »Men min Faders Død var da ogsaa en frygtelig rystende Begivenhed for mig, hvorledes, har jeg aldrig talet til noget Menneske om.« Og for det andet kan leveres Bevis for, at Søren Kierkegaard gennem Faderen var kommen til den Opfattelse, at han selv og Broderen skulde dø tidligt, og Faderen skulde sidde tilbage som den sidste af en talrig Familie.

Man ser det af forskellige Hentydninger i Kierkegaards Skrifter. F. Eks. vidner selve Titlen »Af en endnu Levendes Papirer« om, at Faderens Død overraskede ham; men særlig fremgaar det af et langt Brev, som han — efterat være fyldt 34 Aar — skrev til Broderen i Maj 1847. Det hedder heri bl. a.:

»Den Fødselsdag, til hvilken Du gratulerer, og om hvilken Du siger, at den »i de sidste Dage, mod Sædvane, flere Gange har været Dig i Tanker,« den Fødselsdag har ogsaa ofte og længe forud været mig i Tanke. Jeg blev nemlig 34 Aar gammel. Dette er i en vis Forstand kommet mig aldeles uventet. Det forundrede mig allerede meget i sin Tid — ja, nu kan jeg da gjerne sige det uden at frygte for at forstyrre — at Du blev 34 Aar gl. Baade Fader og jeg havde den Idee, at ingen i vor Familie skulde blive over 34 Aar. Hvorlidet jeg nemlig ellers var enig med Fader, saa havde vi i enkelte sære Ideer et væsentligt Berøringspunkt, og i saadanne Samtaler var Fader altid næsten begejstret for mig, fordi jeg med levende Phantasie kunde udmale og med dristig Consequents forfølge Ideen. Det var overhovedet besynderligt med Fader, at hvad han havde meest af var hvad man mindst tænkte paa, var Phantasie, rigtignok tungsindig Phantasie. Det 34de Aar skulde altsaa være Grænsen, og Fader skulde overleve os alle. Saaledes er det nu ikke skeet — jeg gaaer i mit 35te Aar.«

Naar man har læst dette, kan man næppe være i Tvivl om Sagens Alvor, som desuden fremgaar af en samtidig Optegnelse (S. K. Pap. VIII¹, S. 49): »Forunderligt, at jeg er fyldt 34 Aar. Det er mig aldeles ubegribeligt; jeg var saa sikker paa at dø inden den Geburtsdag eller paa den, at jeg virkelig kunde fristes til at antage, at min Geburtsdag er feil angivet, saa jeg dog dør paa den 34de.«

Herefter tør vi fastslaa, at Faderens Spaadom har haft en betydelig Indflydelse paa Kierkegaards Fantasiliv og paa hans Livsførelse. Faderens Anfægtelser og de Tanker, som Sønnen omtaler, kan f. Eks. have været fremtrædende i Slutningen af 1835, da P. C. Kierkegaard ved en livsfarlig Tyfus bragtes helt fra Sans og Samling i næsten to Maaneder; og det er aabenbart til disse Tanker, der hentydes i Januar 1836 (S. K. Pap. I, S. 78), efterat Faren var overstaaet: »Det er underligt nok med Overtro. Man skulde vente, at den, der eengang havde seet, at hans sygelige Drømmerier ikke gik i Opfyldelse, nu tvertimod for Fremtiden skulde opgive dem; men tvertimod de faae mere Styrke, ligesom Spillelysten stiger hos den, der eengang har tabt i Lotteriet.«

Søren Kierkegaard har dog endnu paa det Tidspunkt næppe været saa stærkt overbevist som Faderen, men Tanken kom atter frem, da P. C. Kierkegaards Hustru døde, og ikke mindst er der Grund til at tro, at den gamle Kierkegaards Død var en alvorlig Rystelse.

Da svigtede Spaadommen; og det samme gælder, da Broderen 6. Juli 1839 naaede op over den fastsatte Alder. Saa meget mere mærkeligt er det, at Kierkegaard kunde tro, at den skulde gaa i Opfyldelse for hans eget Vedkommende; og saa meget mere mærkeligt er det, at han med denne Tanke in mente har fremskyndet sin Produktion i Aarene indtil 1847 for da at kunne afslutte den.

Med Hensyn til Faderens Brøde, da siger P. C. Kierkegaards Brev kun lidt. Han har Ret i, at der i Jordrystelsesoptegnelsen ikke ved et Ord antydes, at Søren har opdaget en hidtil ukendt Synd i Hosekræmmerens Liv; og der er herefter ingen Grund til at betvivle, at Søren Kierkegaard forlængst kendte Faderens Forseelse.

At denne Forseelse var af seksuel Art, faar vi Vished for gennem Søren Kierkegaards Papirer; men iøvrigt afviser P. C. Kierkegaard den Paastand, som G e o r g B r a n d e s nylig havde fremsat, nemlig, at Faderen skulde have været sin sidste Hustru utro. Herom siger han nemlig i Brevet til Professor Fr. Petersen: »Dr. Brandes har været saa uheldig som nogenlunde muligt, naar han tillader sig at gjette, at det skulde være »en Utroskab mod Hustruen«, der var Grund til Anfægtelser af Tungsind, som Søren tyder hen til hos sin og min Fader, og hvoraf Søren tidlig er bleven paavirket.«

Mere faar vi ikke at vide; noget positivt har P. C. Kierkegaard ikke villet meddele.

HERALDISKE NYSKABNINGER I VOR TID

Af *Arne Hoff*.

Hvor almindeligt er det ikke, naar man ude i verden, selv i dannede og kundskabsrige krese, fører samtalen ind paa emnet heraldik, da at høre bemærkninger som: »Hvad har heraldikken med vor tid at gøre? Det er jo noget, der hører hjemme i ridder-tiden. Den slags fantastier kan man ikke vente, at vor travle tid skal give sig af med!« Nu er forholdet imidlertid det, at der baade i udlandet og herhjemme spores en stadig voxende interesse for heraldiske spørgsmaal. I Sverige har den heraldiske videnskab siden 1813 haft et organ i Riksheraldikerämbetet, hvis indehaver er kronens raadgiver i alle heraldiske spørgsmaal og afgiver erklæ- ringer i praktiske tilfælde, fx angaaende mønter, frimærker, faner eller andre genstande, hvor rigsvaabnet eller dele deraf anvendes. Desuden kan han raadspørgeres af private, fx om oprettelse af nye slægts- og korporationsvaabner eller fastsættelse af den bedste og rigtigste form for allerede eksisterende vaabner. I løbet af den sid- ste menneskealder er antallet af sager, der aarlig er blevet behand- let af ämbetet, steget til det 20-dobbelte¹. Som eksempel paa den vaagnende heraldiske interesse herhjemme kan nævnes, at et her- værende kaffefirma som tilgift anvender en serie gengivelser af danske byvaabner, tilmed under medvirkning af den ubestridte førstemand i Danmark paa dette omraade.

Hvis vi nu vil forsøge at klare os, hvad det da er ved heral- dikken, som gør, at den har interesse for vor tid, viser det sig at bero dels paa et praktisk-dekorativt, dels paa et historisk syns- punkt. For den enkelte, for slægten, foreningen, byen, riget, er det praktisk at have et ejendoms-, et samlingsmærke. I det daglige liv finder vi anvendelse for vaabenskjolde paa faner, sølvtøj, bog- bind, automobildøre osv. Noget mere specielt er det tilfælde, at en mand bliver dekoreret med en orden, der giver ham ret til at lade sit vaaben ophænge i ordenens kapel, men dette kommer vi senere tilbage til. Naar vaabner anvendes i det praktiske liv, er det væsentligt, at de er nogenlunde lette at skelne fra hinanden. Dette var imidlertid i endnu højere grad nødvendigt i hine tider, da heraldikken opstod. Da kunde det gælde liv og død, om man i slagets tummel kunde kende paa skjoldemærkerne, hvem der var

ven og hvem fjende. Heraldikkens første krav er derfor netop hensigtsmæssighed, med et moderne ord funktionalisme. Et vaaben skal være saa klart og enkelt i figurerne som muligt. Ved sammensætningen af farverne (tinkturene) er hovedregelen ogsaa ganske funktionalistisk, nemlig at man aldrig bruger farve paa farve eller metal (guld og sølv) paa metal. Foruden dette praktisk-dekorative synspunkt er der imidlertid et andet, ikke mindre væsentligt, det historiske. Gennem de forskellige slags vaabner, slægtens, byens og rigets vaaben, knyttes fortid og nutid sammen, skabes der en kontinuitet, hvis værdi det er vanskeligt at udtrykke i ord, men som man helst skal opleve for at forstaa. Et slægtsvaaben har naturligvis først og fremmest personlig værdi for slægtens medlemmer. Det er fællesskabets mærke, men samtidig ogsaa et symbol paa de store krav, slægtens hæderfulde fortid og traditioner stiller til den unge generation. Men ogsaa for udenforstaaende, for alle, der giver sig af med slægtsforskning, er slægtsvaabnet af uvurderlig nytte, især hvor en slægt ikke har haft noget fælles slægtsnavn eller ikke benyttet det. Alene af den grund var der noget tiltalende i det forslag, afdøde arkivar Thiset i sin tid fremførte, om at fx alle de i København boende slægter af navnet Hansen skulde antage sig et vaaben. Det skulde saa »nok vise sig, at disse Vaaben i Løbet af de næste 10 Aar vilde døbe saa godt som alle disse Slægter om, med eller mod deres Villie, med helt nye og ganske anderledes fortrinlige og practiske Slægtsnavne end Hansen. Heraldiken har før lagt gode Evner for Dagen i den Retning.«²

I det følgende skal der gennemgaaes et udvalg af vor tids heraldiske nyskabninger, først person- og slægtsvaabner³, dernæst nogle by- og statsvaabner. Udvalget er gjort med særlig henblik paa at fremdrage det mest typiske. — I vor tid oprettes der person- og slægtsvaaben af officiel karakter dels herhjemme (for storkorsriddere og riddere af Elefanten), dels i udlandet, saaledes i Sverige (riddere af Serafimerordenen), og i England (riddere af Hosebæandsordenen og de mange nyadlede). Desuden faar den romersk-katolske og den anglianske kirkes bisper og andre kirkelige dignitarer endnu i vor tid embedsvaaben. Mens de sidste ifølge sagens natur ikke kan være arvelige, er der ikke noget i vejen for, at fx en storkorsridders efterkommere fører deres forfaders vaaben, naturligvis uden at faa den ham tilkommende rang med de dertil knyttede fordele. Mens de officielle vaaben indføres i de paagældende ordeners vaabenbøger eller (og) ophænges i ordernes kapeller, savner vi i almindelighed kendskab til de privat oprettede vaaben, medmindre de paa en eller anden særlig maade offentliggøres, fx ved at blive indregistreret som varemærker.

Ved dannelse af et nyt vaaben gaar man ud fra eet eller flere af følgende principper: Der anvendes e r h v e r v s s y m b o l i k,

n a v n e s y m b o l i k (hvorfed vi faar det saakalste »talende« vaaben), eller den rene e g e n s k a b s s y m b o l i k, hvor fx liljen betegner uskyld, agern og egeblade borgersind osv., et princip, der af alle de betydeligste heraldiske forfattere i vore dage afvises som uheraldisk. Et smukt eksempel paa et vaaben med erhvervsymbolik har vi i viceadmiral K o f o e d - H a n s e n s: I sølv paa strømme af blaaf over en rød skjoldefod med tre tinder en naturligtfarvet karavel for fulde sejl og med dansk flag og vimpel. Vaabnet er enkelt og klart, uden fixfæxerier, og der fortælles tydeligt, at det er en dansk sømands vaaben. Noget mere detaljeret, men alligevel et udmærket vaaben er viceadmiral G e o r g A m d r u p s: Tværdelt, 1' i guld to korslagte naturligtfarvede kanoner, hvorpaa et anker, 2' lodret delt af blaaf, hvori en paa hvid jord staaende oprejst isbjørn, og rødt, hvori en sølvbjælke, belagt med dansk kongekrone. Klart og letfatteligt hentyder vaabnets felter til viceadmiralens levnedsløb. I hovedfeltet repræsenteres hans livsgerning, tjenesten i flaaen, i de mindre felter hans interesse for Grønlandsspørgsmaalet og hans tilknytning til hoffet. Der kan kun indvendes to mindre ting mod vaabnet, nemlig anvendelsen af hvidt, der er ukendt i den klassiske heraldik, og det, at kronen i feltet ved siden af er stillet paa en sølvbjælke.

I viceadmiral C. F. W a n d e l s vaaben er kompositionen i store træk den samme som i Amdrups, men resultatet knap saa godt. Skjoldet er ved et fladt buesnit tværdelt, 1' igen delt af grønt, hvori en naturligtfarvet venstreskraatstillet anker, og blaaf, hvori en paa hvid jord staaende oprejst isbjørn, 2' i guld en hvidklædt matros med et viceadmiralsflag i haanden. Som skjoldholder hænger ved skjoldet to ud- og nedadvendte naturligtfarvede delfiner, og om hjelmen et lilla (!) hjelmklæde. Ikke blot er grøn en farve, der kun nyder ringe heraldisk anseelse, men bedre bliver det ikke, naar der ved siden af anbringes et blaaf felt. Et enkelt vaaben med landmilitær erhvervsymbolik er generalløjtnant A. T u x e n s: Delt af en sølv bjælke i rødt, hvori en naturligtfarvet opslaaet bog (krigshistorien), og grønt, hvori en naturligtfarvet skansekurv (generalens oprindelige vaabenart, ingeniørtropperne). Paa en anden maade er det sidstnævnte udtrykt i generalmajor G r ü n e r s vaaben: I sølv over blaa strømme en rød mur med to til randen sluttende taarne, i et blaaf hjerteskjold ingeniørregimentets mærke i guld. I al almindelighed er krigerstanden udtrykt i de norske generaler K e i l h a u og A a v a t s m a r k s vaaben som danske storkorsriddere. Keilhaus vaaben er tværdelt af rødt og sølv, i 1' to kryslagte opadvendte sølv sværd med guld fæster. Aavatsmarks vaaben har den smukke venstreskraadeling. I 1' i sølv en fremvoxende sort hest, ledsaget af en rød stjerne, i 2' i blaaf et opadvendt sværd med guld fæste. Mere heraldisk og —

hvad der jo som regel er det samme — mere praktisk vilde det have været, om figurerne i 1' havde haft 2's farve eller ialtfald begge haft den samme farve. Mens generaldirektør P. C. Nørgaards vaaben opfylder ethvert rimeligt krav i retning af enkelthed og heraldisk rigtighed, idet det viser i blaat et vinget guld hjul, er forholdet et noget andet med generaldirektør V. O. Kiørboes. Dette vaaben er tværdelt af rødt og blaat. I 1' ses en paa delingen staaende sky, hvorpaa en mod venstre kørende romersk stridsvogn med tre heste for, paa vognen en mand, der blæser i et horn. Hele denne fremstilling er af guld. I 2' staar en opvoxende sølv milepæl. Paa hjelmen ligger en hjelmkrans af rødt og guld, herover et kronet posthorn.

Erhvervsymbolik ligger der ogsaa i prof. Vilhelm Thomsens vaaben, der i blaat viser en sølvbjælke, belagt med et blaat Pallas Athenehoved, det hele ledsaget af en sølvstjerne og en sølvhalvmaane i tiltagende. Andre Exempler er politidirektør Eugén Petersens vaaben, der er 4-delt af sølv og rødt, 1' og 4' med tre røde hjerter (2,1), i 2' en sølv arm med et udadvendt liggende anker, i 3' en guld hane. I et hjerteskjold af grønt er en bjælkestillet sølv haand med et øje i. I den svenske regeringsraad Gabriel Thulins vaaben som dansk storkorsridder symboliseres hans administrative og juridiske virksomhed af det af blaat og sølv 4-delte vaabens 2', hvori en rød vægt paa sværdspids, og 3', hvori to op- og udadvendte krydslagte røde nøgler, mens 1', der viser »Karlvognen« i guld, antagelig henviser til Thulins valg-sprog: »Nordens enhet, Nordens styrka!« I 4' findes en guld lyre. Et andet eksempel paa en udlændings vaaben med erhvervsymbolik er den finlandske Krigsminister K. R. Waldéns, i blaat en sølv pæl belagt med tre grønne »grankviste« (en tvejeformet figur, hvor stammen er forlænget op mellem de to arme), ledsaget af en fabrik med rygende skorsten og tre sammenslyngede ax, begge guld. De to sidefigurer symboliserer Waldéns erhverv i fredstid, landbrug og papirindustri, mens »grankvistene« er et symbol fra frihedskrigen, hvor Waldén spillede en stor Rolle. Som hjelmtegn er anvendt en sølv hjelm af tysk staalhelmsfaçon, foran prydet med en guld »grankvist«. Ogsaa en anden af førerne fra frihedskrigen, den store folkeretslærde K. W. Erich, har anvendt denne figur i sit vaaben, der ved en guld pæl belagt med tre grønne »grankviste« deles i rødt og blaat. Som afslutning paa denne gruppe skal omtales tre vaabner, der er gode eksempler paa, hvordan et vaaben ikke bør være. De »udmærker« sig derved, at symbolikken helt eller delvis er fremstillet, ikke ved en figur, men ved et billede. Admiral Zachariaes vaaben er et landskabsbillede, der gengiver Holmens Hovedvagt med den gamle maste-kran. Yderligere er admiralens livsgerning symboliseret ved et bag

skjoldet stillet sølv anker, en i heraldisk henseende uangribelig foranstaltning, og paa hjelmen over en rød og sølv hjelmkrans vice-admiralsflaget. Højesteretsdommer K. P. L a s s e n s vaaben er delt af rødt, hvori en guld vægt, og blaat, hvori sølv fascies. Som et tredje erhvervssymbol er der herpaa lagt et stort hjerteskjold, der bærer et smukt detailleret billede af Domhuset paa Nytorvs facade. »Uklarhed er uvidenhedens skalkeskjul« havde den fremragende gamle filolog L u d v i g W i m m e r til valgsprog. Det er fristende at fremdrage dette, naar man skal betragte det Wimmerske vaaben. To gange tværdelt viser 1' i hvidt(!) en paa feltets kant staaende naturligtfarvet romansk døbefont, der er saa detailleret udført, at en kender af døbefonte sikkert vil kunne oplyse os om, hvilken font det er, der har »staaet model«. I 2' ses et landskabsbillede af partiet omkring gravhøjene i Jellinge, omsat paa siderne af brune drageslyngsfelter, i 3' i blaat et guldhorn bjælkestillet mod venstre.

Til sammenligning skal i det følgende nævnes et par karakteristiske eksempler paa moderne engelske vaaben med erhvervssymbolik. Sir F r a n k B o w d e n, direktør for den engelske cyklefabrik Raleigh, har faaet et vaaben, der er 4-delt af sort og guld, hvorpaa lagt en skraatstillet guld bue (navnesymbolik!). I 2' og 3' et naturligtfarvet cyklehjul med en naturligtfarvet vinget fod. Et overordentligt smukt vaaben har landbrugsexperten sir T h o m a s E l l i o t, i sølv en sort sparre belagt med tre sølv kugler, det hele ledsaget af tre naturligtfarvede vindrueklasser. En stor skibsreder sir C h a r l e s C a y z e r anvender i sit vaaben det i engelsk heraldik saa yndede sparresnit. Vaabnet er sparredelt af blaat og sølv, i 1' to guld liljer, i 2' et tremastet sejlskib for fulde sejl. I et tunget (inverted) skjoldehoved tre blaa stjerner. Sir J a m e s H o r l i c k, chef for H's Malted Milk Co, fører i sølv en rød løve og i et skjoldehoved af denne farve et kornneg mellem to oxehoveder en face, alt i guld. En speciel engelsk figur er uldsækken (the woolpack), der symboliserer ikke blot speakerstillingerne i parlamentet, men ogsaa andre formandsstillinger og visse administrative poster. Interessant er et vaaben som sir W i l l i a m J o h n s o n s. Sir William var den engelske regerings Law adviser paa Irland og en fremragende jurist. I feltet af sølv ses et kryds af sort hermelin (∩: sort med guld »halespidser«, eng. pean). I et rødt mursnits skjoldehoved er et guld faldgitter, huset Tudors »badge«, mellem to hermelins uldsække med guld kvaster. Meget let fattelig er symbolikken i bankmanden sir C a r l M e y e r s vaaben, der i sort viser en nedadvendt nøgle mellem fire kugler, alt af guld. Bladkongen viscount A l f r e d N o r t h c l i f f e fører i blaat to krydslugte papirruller af guld, bundet sammen paa midten med et rødt baand, ledsaget af fire flyvende

guld bier. En anden stor bladmand, sir *George Riddel*, har et Vaaben, der er sparradelt af blaat, hvori to guld rugax, og rødt, hvori en guld haandpresse. Endelig skal nævnes ammuni-tionskongen sir *James Stevensons* enkelte vaaben, i blaat en naturligtforvet granat under to guld liljer.

Ved siden af *erhvervsymbolikken* er *Navnesymbolikken* den mest almindeligt anvendte. Gode og klare eksempler er generaløjtnant *Ellis Wolffs*, i blaat en halv oprejst sølv ulv, og kammerherre *Otto Bulls*, i sølv to naturligtfarvede kryslagte træstammer, foroven med grønne blade. Udenrigsministeriets tidligere direktør, kammerherre *P. R. Krag*, førte i sølv en naturligtfarvet staaende krage med løftede vinger, om dette en sølv bort, belagt med ni guld kugler. »Talende« er ogsaa ordensekretær, konferensraad *Janus Astrups* vaaben, i blaat en rød bro over sølv strømme. Over broen et opadvendt pælstillet guld sværd mellem en stjerne og en aftagende maane, ogsaa af guld. Brødrene professor *Knud Faber* og landbrugskonsulent *Harald Faber* fører det samme vaaben, et ved en sort sparre delt skjold, 1' sølv, hvori tre sorte hestesko (navnesymbolet), 2' rødt, hvori for professorens vedkommende en guld æskulapstav, for landbrugskonsulenten et guld kornneg. Det vil ikke være uforsvarligt at regne de sidste to figurer som en slags bitegn, der er individuelle og ikke hører til vaabnet som slægtsvaaben, saaledes at altsaa andre medlemmer af slægten Faber kan føre vaabnet enten med 2' blankt eller med deres eget erhvervsymbol. Da højesteretsjustitiarius *C. C. V. Nyholm* blev storkorsridder, fik han til vaaben: I blaat et sølv taarn med tre tinder over tre strømme af samme, derover en tiltagende maane af guld (Maane i ny over holm). Dette vaaben har senere dommer *Diderik Nyholm* som storkorsridder optaget som hjerteskjold i sit vaaben. Dette er delt, 1' igen tværdelt af blaat, hvori en sølv lilje og grønt, hvori en kvist af egeblade med agern af guld. I 2' ses i sølv et naturligtfarvet knippe fascies. Om hjerteskjoldet er der talt ovenfor.

En større opfindsomhed og variation end den, vi træffer i den danske heraldik, finder vi gennemgaaende i den engelske. Se kun paa de følgende eksempler paa engelsk navnesymbolik, hvor smidigt motiverne er benyttet, som oftest gentaget eller i forbindelse med almindelige heraldiske figurer. Slægten *Armstrongs* vaaben viser i rødt tre sølv panserarme med knyttede hænder, i en sølv kanton tre blaa smaapæle. En industrimand, sir *Jesse Boot*, der blev adlet i 1916, fører i sit vaaben i sølv en sort sparre, hvorpaa en gaaende guld løve, det hele ledsaget af tre sorte støvler med røde saaler og hæle og guld sporer. Sir *Henry Bell*, en fremragende skibsreder, har i blaat en hulkelet (engrailed) sølv bjælke hvorpaa en rød rose, det hele ledsaget af to

kirkeklokker og et tremastet sejskib for fulde sejl, alt af guld. I denne forbindelse kan det bemærkes, at der i de senere aar er adlet fem forskellige personer af navnet Bell, der alle har antaget »talende« vaaben, der dog er vidt forskellige. Industrimanden sir Carl Moir har som vaaben: I sølv en buet etfagsbro, skaktavlet af guld og blaafarvet, ledsaget af tre sorte morianhoveder (moor's heads) med guld pandebaand; fra hvert hoved drypper tre røde bloddraaber. Sir Wyndham Portal har et vaaben, skraat firedelt af blaafarvet og rødt, herpaa en sølv port med side-taarne. I et skjoldehoved af sort hermelin en blaafarvet liggende halvmaane mellem to røde sporehjul. Lidt dristigere er navnesymbolikken i sir William Treloars vaaben. Her ses i guld paa et grønt bjerg et naturligtfarvet egetræ, i et rødt skytakket (nebuly) skjoldehoved tre guld falkehætter (three lures).

Et tredje princip fulgte blandt andre overformynder M. P. Friis, da han som storkorsridder skulde indsende et forslag til et vaaben. Han ønskede heri at faa udtrykt sit valgsprog »Bro bør bygges« (nemlig mellem borg og hytte), og overdrog en ung kunstner at udarbejde et forslag i overensstemmelse hermed. Resultatet blev en meget smuk, men lige saa uheraldisk fremstilling af en bro, der over et gabende svælg førte fra en lille hytte op til en romantisk ridderborg oppe paa en malerisk klippetop. Efter henstilling fra ordenskapitlet, der overfor de nyudnævnte storkorsriddere gør et stort og nyttigt heraldisk oplysningsarbejde, blev da dette forslags idé bibeholdt, men sat om i mere heraldisk form: I rødt over strømme af blaafarvet og sølv en sølv bro med tre buer; for broens ene ende (heraldisk højre) en hytte, for den anden en borg, begge af sølv. Paa lignende maade symboliserer etatsraad H. N. Andersens vaaben etatsraadens kendte valgsprog »Erhverv udefra«. Vaabnet, der jo rigtignok lader adskilligt tilbage at ønske i heraldisk henseende, viser i guld en grøn skjoldefod og herover et naturligtfarvet hav og igen derover himmel. Fra skjoldefoden opvoxer til (heraldisk) højre en egestamme, der skyder en gren med blade mod venstre. I horisonten ses en opgaaende sol bag et mod venstre sejlene dampskib, alt naturligtfarvet. Paa hjelmen er en guld globus, hvorpaa et blaafarvet skraastillet anker. Endelig kan man maaske til denne gruppe regne brygger Carl Jacobsens vaaben, der er en gengivelse af fru Jerichaus allegoriske billede »Fru Danmark«, indenfor en bort af guld. Til vaabnet svarer valgsproget »Laboremus pro patria«. Hvor smukt fru Jerichaus billede end kan være, burde det dog aldrig være blevet anvendt som heraldik.

De fleste danske købstæder er som bekendt middelalderlige, og det kan derfor ikke undre os, at de ofte er istand til at kappes med vore ældste slægter med hensyn til vaabnernes ælde. Fra talrige

købstæder findes endnu enten signeter eller ialtfald aftryk af signeter med byvaabner fra det 14. og 15. aarh. Som arkivar Thiset i sin overordentlig interessante afhandling om danske by- og herredsvaaben har vist det⁴, er de fleste byvaabner opstaaet af fremstillinger af byens mest dominerende bygning, af emblemer eller figurer, der hentyder til byens værnehelgen (utvivlsomt en paa-virkning fra klosterseglene), eller som symboler paa byens navn eller beliggenhed. Følgen af dette er bleven, at omtrent en snes danske købstæder nu har vaabner med mure, porte, taarne og lignende som væsentligste figurer. Det er derfor nødvendigt, hvis man vilde underkaste samtlige danske byvaaben en kritisk revision, at understrege forskellen paa disse vaabner med bygningsdele saa stærkt som muligt. Til alt held staar vi meget frit i farvespørgsmaalet, da der kun undtagelsesvis er bevaret gamle oplysninger om vaabnernes forskellige tinkturer. En anden udvej var at tilføje (eller genindsætte) supplerende figurer, der kunde tjene til at understrege forskellen. Saaledes var det maaske ikke urimeligt, om Vordingborg istedetfor de liljer, der nu afslutter muren i dets vaaben, fik en guldgaa i taarnet. Ligeledes kunde man for Randers genoptage laxen, der svømmer under byens tre røde taarne. Alt dette om hvordan man kunde og burde lave disse byvaabner har imidlertid ingen aktuel interesse, men kan lægges til side, indtil man engang fra officiel side faar øjet op for nødvendigheden af at fastslaa en autoriseret form for vore byvaabner, saadan som det findes i de fleste andre lande. Lad os imidlertid se, hvad der i den senere tid er fremkommen af helt nye by- og kommunevaabner.

Den 30. December 1885 udsendte indenrigsministeriet et cirkulære til alle landets købstæder med forespørgsel om, hvorvidt der fandtes byvaaben, hvordan disse saa ud og hvilken hjemmel man havde derfor. Ved denne lejlighed viste det sig, at Frederikshavn og Sorø ikke havde gamle byvaabner. Thiset fortæller, at de stedlige byøvrigheder saa henvendte sig til en kunsthandler i København og bad ham komponere saadanne vaabner. Resultatet blev, »det ene et Parti ved Klosterporten i Sorø, det andet et Prospect af Frederikshavn og Omegn (!)«. Takket være Thisets indgreb fik Frederikshavn et vaaben, der viser et igennem en krone stukket anker. For Sorøs vedkommende optoges et middelalderagtigt vaaben af ukendt oprindelse, en fra venstre kommende sort arm, der holder en guld abbedstav, det hele ledsaget af to stjerner og en tiltagende maane af guld. Siden da har Danmark faaet seks nye købstæder, nemlig Løgstør, Nørre-Sundby og Silkeborg, alle fra 1900, Herning 1913, Struer 1917 og Brønderslev 1921. Mens de gode Løgstørborgere ikke kunde svinge sig op til større højder af heraldisk fantasi end at skabe et byvaaben, der i stjernestrøet felt viser en let stilliseret gengivelse af byens kirke, fik flere af de andre byer gode

vaabner. Nørre-Sundbys viser en baad med tre aarer over tre strømme, Silkeborgs en kreneleret mur med port- og hjørnetaarne, derover en bispehue og nedenunder to strømme. Som vaaben for Herning valgte man en kreneleret mur over en strøm, hvorpaa var lagt en hammer, paa hvilken der sad en lille fugl, vel en hjejle eller hedelærke. At man her har benyttet det omliggende Hammerum herreds hammer som figur i vaabnet, er overordentlig prisværdigt, men hvad betyder mon strømmen? Som symbol paa sit hovederhverv har Struer faaet et vaaben med et venstreskraastillet anker, omsat med en stjerne og en halvmaane, muligvis en hentydning til det omliggende Hjerm herreds vaaben af 1584, der viser en nedadvendt halvmaane og derunder en stjerne. Hvad endelig Brønderslev angaar, blev der, da den opnaaede købstadrettigheder, komponeret et byvaaben, — formodentlig paa byøvrighedens initiativ. — der var afbildet i de lokale blade »Vendsyssel Tidende« og »Vendsyssel Folkeblad« for den 31. Marts 1921. Vaabnet viser en mod højre gaaende pløjende mand i kort trøje med livrem, knæbuxer og lange støvler, paa hovedet en kabus. Manden, der har fuldskæg, holder i en plov, hvoraf man kun ser skæret og haandtagene. Bag ham ses en mark, derbagved i det fjerne en by og i synsranden to høje. Farver angives ikke, men er sikkert heltigennem naturfarver, blaa himmel med graa skyer i forskellige afskygninger, mørkebrune høje, røde og sorte tage, graabrune plovfurer osv. Man har tydeligt nok ikke anset det for umagen værd at spørge en heraldisk kyndig mand til raads. Om indenrigsministeriet, under hvem sager om byvaaben formodentlig hører, nogensinde har faaet dette pragtstykke af et byvaaben til anerkendelse, er det desværre ikke lykkedes mig at faa opklaret. Hvis byen engang skulde komme paa bedre tanker og ønske sit vaaben ændret, er der naturligvis ikke noget ivejen for, at man kunde anvende et landbrugssymbol som ploven. Smukt og karakteristisk var fx et vaaben, der i guld viste en blaa plov, eller bedre et plovjern, en nok saa klar og letgengivelig figur.¹

Foruden købstæder har ogsaa enkelte kommuner anskaffet sig et vaaben, saaledes Frederiksberg og Gentofte.

Frederiksberg kommunes ældste vaabensegl, der er fra 1899, viser over en mursnits skjoldefod med tre tinder to stilerede linde mellem tre falke med hætter. Skjoldefoden er belagt med en krone. Hvor kommunen anvender vaabnet i farver, fx paa de officielle

¹ Efter afslutning af denne artikel er forf. kommet i besiddelse af en brochure om A/S Kaffe Hag's album med danske byvaabner. Her findes paa omslaget et vaaben for Brønderslev, antagelig komponeret af arkivar Grandjean. Vaabnet, der er tværdelt af sort, hvori to sølv tandhjul, og sølv, hvori et sort plovjern, taaler udmærket sammenligning med de middelalderlige byvaabner, og hvad kan man vel egentlig forlange mere?

opslagstavler, er feltet blaat, skjoldefoden rød med guld krone, falkene graahvide med røde hætter og guld halsbaand, træerne grønne med brune stammer. Med heldig haand har man her grebet et yndet heraldisk motiv fra middelalderen, jagtfalken med hætte paa, en figur, der staar som symbol paa Frederiksbergs opstaaen omkring den kongelige falkonérgaard (og andre til slottet og hoffet hørende bygninger). Lindene mellem falkene er antageligt hentet fra det herreds segl, hvorfra Frederiksberg er udskilt, nemlig Sokkelund herred, hvis vaaben er tre træer. Mens Frederiksbergs vaaben med hensyn til opbygning og figurene er usædvanlig smukt og karakteristisk, melder der sig visse betænkeligheder med hensyn til farverne. Grønt paa blaat er en kedelig sammensætning, ganske særligt, naar man anvender en saadan uren, grønligtonende blaa farve som den, der findes paa de ovenfor nævnte kommunale opslagstavler. Bedre var det vel, som det ogsaa hyppigt ses, at anvende sølv som feltets bundfarve, selvom hvidgraat eller hvidt paa sølv jo heller ikke er nogen fristende kombination for en heraldiker. Og mens vi nu taler om farverne, burde falkene armeres, d. v. s. deres næb og klør have en fra resten af figuren forskellig farve. Her var det rimeligst at bruge guld, svarende til halsbaandet. — Gentoftes kommunes vaaben, der er noget nyere end Frederiksbergs, bærer præg af at være lavet med det andet i minde, men er knap saa godt som dette. I Gentoftes vaaben ses over en skjoldefod med strømme en opgaaende straalende sol mellem to træer. I et skjoldehoved, der afskærer træernes øverste del, tre kirkeklokker, ophængt i klokkestole. Om vaabnets farver er det ikke lykkedes forf. at opdrive noget. Det vilde have været heldigere, om man havde erstatet den opgaaende sol, der næppe har nogen særlig betydning her, og som paa en ubehagelig maade leder tanken hen paa en niggerrepublikks vaaben, med de tre klokker, der nu fører en beskeden tilværelse i skjoldehovedet. De tre klokker, der efter sigende symboliserer de tre sogne, hvoraf Gentofte kommune dengang bestod, er jo absolut det mest karakteristiske i vaabnet, og bruges forresten ogsaa af kommunen som emblem paa offentlige bygninger. I Lyngby forekommer undertiden et smukt og karakteristisk vaaben: I et felt af slyngede vandplanter en kronet strømsparre med tre møllehjul. Om dette vaaben er officielt anerkendt af Lyngby kommune, er det ikke lykkedes forf. at faa oplyst.

Til sammenligning med de danske nyskabninger paa dette omraade skal anføres et par eksempler fra Sverige⁵. Da Mjölby i Östergötland blev købstad, ønskede byens øvrighed at faa et vaaben, der viste en aa eller et symbol herpaa, og som desuden hentydede til mølleindustrien. Blandt de mange forslag var der et, der vilde give byen »en pittoresk gammal kvarn« til vaaben; et andet gik ud paa, at skjoldet skulde vendes paa hovedet for mere at ligne en melsæk!

Efter rigsheraldikerämbetets indstilling fastsattes som vaaben et rødt felt, hvori en skraabjælkestillet strøm, ledsaget af to møllehjul, alt af guld. Under drøftelserne af et vaaben til den nye købstad Vetlanda fremkom en — ganske vist ubekræftet — tradition om, at der paa det sted, hvor byen nu ligger, skulde have ligget en gammel by, der skulde have haft et vaaben med et hvedeax i en skraabjælke. Da der i byen selv var stor stemning for et saadant vaaben, blev det efter ämbetets indstilling fastsat saaledes: I et guld felt en blaa skraabjælke, hvorpaa et hvedeax af guld. Til vaaben for Sundbyberg indkom talrige forslag, »visande fotbollsparkande pojker, elektriska spårvagnar, fabriker, soptunnor, utombordsmotorer o. s. v.«. Efter forhandlinger mellem byen og ämbetet enedes man tilsidst om et vaaben, der i sølv viser en rød bjælke, hvorpaa en sølv tordenkile (den elektriske industri), det hele ledsaget af tre røde tandhjul, 2,1 (byens store mekaniske industri). For Falun existerede der ikke noget gammelt heraldisk anvendeligt vaaben. Der blev derfor komponeret et vaaben til byen, der indeholdt baade et symbol for by i almindelighed og et symbol paa byens hovednæringsvej kobberdriften: I guld en opvoxende tindet rød mur fra kant til kant, og herover tre bjælkestillede røde kobbermærker. I byen Nybros vaaben hørte fremstillingen af en bro naturligt hjemme. Hertil føjedes saa figurer fra det omliggende herreds, Södra Möre herreds vaaben, saa at byens vaaben blev: I guld en fra kant til kant gaaende rød eefagsbro, derover to sorte armbrøste med røde pilespidser.

Fra byerne vender vi os til rigerne. Indtil den franske revolution var rigernes vaaben identiske med de regerende fyrsters. Napoleon indførte for Frankrig den romerske ørn, et iogforsig udmærket vaaben, symboliserende imperiet. Galt blev det først, da *L u d v i g Philip* i 1831 blev tvunget til at ombytte Orleansvaabnet med et andet, der i blaat viste to sølv lovtavler, hvorpaa Chartets fire første paragraffer var indgraveret. Senere skiftede Frankrig flere gange vaaben, ja, den tredie republik glemte helt at indføre et vaaben, indtil man ved et czarbesøg i 90'erne indsaa nødvendigheden af at have et vaaben at kunne stille ved siden af det russiske. Republikkens ceremonimesterembede fastsatte da det vaaben, der den dag idag er Frankrigs officielle vaaben. Da de smaa sydamerikanske republikker blev selvstændige, fik de ogsaa efterhaanden vaaben, der saa godt som alle er bygget over den samme læst, og kappes i heraldiske rædsler. Costa-Ricas vaaben viser i blaat et sølv hav, hvori tre høje, spidse klipper, stigende i højde fra venstre. Bag den højeste frembryder en straalende guld sol. Mellem klippen til højre og den i midten ser man i forgrunden og i baggrunden et tremastet sejskib for fulde sejl. Over det hele fem guld stjerner. I Nicaraguas vaaben ses et naturligtfarvet bjærglandskab,

til højre med tre spidser, til venstre med een, der er flad foroven, og paa dens top en naturligtfarvet palme. Bag bjerget længst til højre fremvoxer en guld sol, paa nr. tre fra højre staar en rød jacobinerhue paa en stage. For Honduras er vaabnet: I blaat et sølv hav, hvori to klipper. Mellem dem i horisonten og midt i havet to moderne sejlskibe for fulde sejl. Over det hele fem sparresatte sølv stjerner. Af lignende karakter er de øvrige staters vaaben. I modsætning til disse, med deres blanding af geografisk-landskabelige og frihedssymboler, staar efterkrigstidens nye staters historisk prægede vaaben. Estland har til vaaben taget Revals byvaaben, der med sine tre blaa løver i guldfelt er et minde om Dansketiden. Letlands vaaben er tværdelt. I 1. ses i blaat en opvoxende straalende sol af guld; 2' er delt af sølv, hvori en oprejst venstrevendt rød løve (Kurland), og rødt, hvori en oprejst sølv grif, der i den ene forpote holder et guld sværd (Livland). Det czeko-slovakiske vaaben er ligeledes sammensat af figurer, der repræsenterer republikkens forskellige dele. I det 4-delte vaabens 1' ses i rødt paa en kløversnitsskjoldefod (tysk Dreiberg) af blaat et sølv patriarkkors (Slovakiet). 2' er delt af blaat, hvori tre guld bjælker, og sølv, hvori en oprejst rød bjørn (Ruthenien). 3' viser i blaat en kronet af rødt og sølv skaktavlet ørn (Mähren), og 4' i guld en kronet sort ørn, hvorpaa er lagt en sølv maanesegl, hvis opadvendende spidser ender i kløversnit, og som foroven ledsages af et kors (Schlesien). I et rødt hjerteskjold ses en oprejst kronet sølv løve (Böhmen). Som man ser, er det det historiske synspunkt, der er lagt til grund for alle disse vaaben. Ganske anderledes forholder det sig derimod med det nye kongerige Islands vaaben. Det middelalderlige vaaben for Island, i rødt en kronet sølv stokfisk, blev i 1903 paa islandsk foranledning ændret til at vise i blaat en sølv falk, et mærke, der faldt bedre i islændingenes smag end det dog ellers saa smukke og karakteristiske stokfiskevaaben. Da Island blev selvstændigt kongerige, rejste der sig imidlertid en stemning ogsaa mod falkevaabnet, og ved kgl. resolution af 12. Februar 1919 fik det da et tredie vaaben, et blaat felt, hvori et til randen naaende sølv kors, hvis nederste arm er lidt længere end de andre. Paa dette kors ligger et tilsvarende noget smallere rødt kors. Vaabnet, der prydes af en bøjlekroner omtrent som den danske, holdes af de fire landvætter, en fugl, en ox, en drage og en bergrise. I det danske rigsvaaben beholdtes derimod falken.

Som det vil være fremgaaet af det foregaaende, bærer den overvejende del af de heraldiske nyskabninger i Danmark tydeligt spor af, at vi herhjemme mangler en officiel heraldisk autoritet⁶. Et embede i lighed med det svenske Riksheraldikerämbete, oprettet i tilknytning til ordenskapitlet eller rigsarkivet, og som i Sverige

honorarlønnet efter sagernes antal og omfang, vilde ikke være nogen uoverkommelig udgift for staten i forhold til den glæde og nytte, samfundet kunde have deraf.

HENVISNINGER.

1. Udtalelse af riksheraldikeren, friherre Harald Fleetwood, i et interview i Svenska Dagbladet 26. Feb. 1933.
2. Aarb. f. nord. Oldk. 2 xvii 36.
3. Storkors- og Elefantriddernes vaabner er beskrevet efter skjoldene i ordnerens kapel paa Frederiksborg, de engelske vaabner efter Debrett's Peerage.
4. Tidsskrift for Kunstindustri ix 16 ff.
5. Meddelanden fran Riksheraldikerämbetet 1933, 11 ff.
6. Alene for gengivelser af det danske rigsvaaben og dets enkelte dele, herunder kongekronen, er der i en statsministeriel skrivelse af 1926, fornyet i foraaet 1934, fastsat, at statsinstitutioner »i fremtidige Tilfælde, hvor der maatte blive Spørgsmaal om Fremstilling af Gengivelser af Rigsvaabnet eller enkelte Dele deraf eller af Kongekronen, hvad enten disse er bestemt til at benyttes i Udfærdigelser fra Myndighederne, i trykte Publikationer, i Segl eller Oblater, paa Mønter og Pengesedler, paa eller i Bygninger, paa Skilte eller paa anden Maade, forinden endelig Bestemmelse tages om Udførelsen«, skal indsende tegning, om fornødent med beskrivelse, til Statsministeriet, hvorefter dette med assistance af Rigsarkivet vil udtale sig om de foreliggende udkast (Skr. fra Statsmin. til de andre ministerier 19. 6. 1934).

Endvidere maa for den heraldiske terminologis vedkommende henvises til P. B. Grandjean, Dansk Heraldik, Kbhvn. 1919. Som kyndigere læsere vil bemærke, er denne terminologi dog undertiden fraveget, hyppigst fordi den ikke har slaaet til ved beskrivelsen af de paagældende heraldiske misfostre. En enkelt bemærkning for de læsere, der er afskaaret fra at benytte den anførte bog: *Højre* er her altid heraldisk højre, *∩*: hvad der er til venstre for beskueren.

CASPAR MARKDANNER

Af Louis Bobé.

I den lange Række af Lensmænd og Amtmænd, der gennem Tiderne har raadet for Koldinghus, er *C a s p a r M a r k d a n n e r* uomstridt den navnkundigste. Allerede hans fuldtonende Navn i Forbindelse med Sagnet om hans kongelige Afstamning sætter Fantasien i Bevægelse. Hans lange Embedstid omfatter et betydningsfuldt Afsnit af Slottets og Lenets Historie, i hvilken hans Virketrang har sat Spor, som Eftertiden har gransket. Endelig har han selv efter *H e n r i k R a n t z a u s* velkendte Forbillede sikret sig et blivende Eftermæle ved at anbringe sit Vaaben og Navn og bemærkelsesværdige Indskrifter rundt om i Lenets Kirker og i sin Sognekirke paa Fyen. Derfor er det nok værd at samle de mange spredte Træk til et Forsøg paa at give et Helhedsbillede af denne fremragende Personlighed.

Caspar Markdanners Herkomst er indhyllet i Mørke.

Indskriften i Andst Kirke over ham har givet Anledning til Sagnet om, at han var barnefødt i dette Sogn, i hvilket ligger Gaarden Noes, som Folkeetymologien afleder af Nus, Pattebarn, til Erindring om Caspar Markdanners Fødsel. Hans Fader skulde have været den senere Kong Christian III, der i 1529 som Prins opholdt sig paa Koldinghus, og hans Moder en smuk Bondepige, der fik skænket Gaarden. Overleveringen herom siges at have holdt sig i Familien *B e e n f e l d t*, hvis første Led har været knyttet til Kolding, men savner iøvrigt al Hjemmel.

Caspar Markdanner har til Tekst for Ligtalen over sig valgt Ordene af Davids 113. Salme: Hvo er som Herren vor Gud, han som oprejser den ringe af Støvet, som ophøjer en fattig af Skarnet, for at sætte ham hos Fyrster. Den Bitterhed, der af flere af ham forfattede Indskrifter tager Sigte paa, hvor vanskeligt det er for en Opkomling af ringe Byrd at hævde sig overfor Fødselsaristokratiet, i hvilket han kun er taalt paa Grund af Kongens syndelige Gunst, bestyrker Traditionen om, at han var født af Smaakaarsfolk og maaske, som vi af det følgende skal se, var en Skomagerdatters Søn. Folkesagnet om Kongesønnen, der sikkert intet

har paa sig, søger Støtte i den Omstændighed, at han fik en for sin beskedne Herkomst omhyggelig Skoleuddannelse, hvilket jo kan skyldes en formaaende Velynder, der har interesseret sig for den fattige Dreng, hvis Evner lovede meget. Desuden har man i Navnet Markdanner villet se en Hentydning til hans kongelige Afstamning.¹

I de Personalialia, der er knyttet til Gravtalen over ham, som holdtes af Hr. Søren Iversen Wiium, siges Caspar Markdanner at være født i Riget 1533 af ærlige og fromme Forældre, der sørgede for hans ærlige og gode Optugtelse i Hjemmet ved en Skolemester indtil hans 12. Aar, hvorefter han i 3 Aar gik i Roskilde Skole. Derfra kom han til Gymnasiet i Hamborg, sikkert det 1529 oprettede Johanneum, hvor han opholdt sig i 4 Aar, altsaa omtrent til Aar 1550. Om de følgende ti Aar af Markdanners Liv vides der intet, før han kom i Forbindelse med Kong Karl IX's Kammerherre Jean Petraccius de la Rose,² der i 1561 sendtes til Stockholm for at notificere Kong Henrik II's Død, og hvem han fulgte som Livtjener i al den Tid, den franske Krig stod, hvilket vil sige den første af de Religionskrige, der delte Frankrig i to Hærlejre. Han fulgte derefter sin Herre til Spanien, hvor han ved Afskeden med ham fik foræret 200 Croner, men havde det Uheld kort efter at blive ilde tilredt ved Spark af en Hest. Efter at have genvundet sin Førlighed tjente han en spansk Adelsmand Don Sebastian i to Aar og fulgte ham til Frankrig og Italien, blev derefter knyttet til en østrigsk Adelsmand, som vilde søge Tjeneste hos Kejser Maximilian, der 1564 havde bestegt Tronen, og i hvis Gaard Markdanner tjente et Par Aar. I 1568 tog han Del i Hertug Adolf af Gottorps Krigstog i Nederlandene og skal derefter have tjent Hertugen som Køgemester, men paa dette Punkt brister Traaden i hans Levnetsdata, som aabenbart er i kronologisk Forvirring. Han maa formodes at have fulgt Hertugens Kansler Adam Tratziger til Rigsdagen i Speier i Efteraaret 1570, hvorpaa han det følgende Aar optoges i Rigsadelsstanden under Navnet Markdanner, en Omstilling af hans tidligere Tilnavn der Dännemarker. Han fik tildelt et Vaaben, hvori ses en Løve, holdende en brændende Fakkell, medens den kronede Hjelm viser en opspringende Hjort mellem to Vinger. Dets Symbolik tydes af Præsten Jon Kolding saaledes: Ned slaar Løven agernrig Eg, højt Hjorten i Luften springer, med farvet Pragt funkler en Krone paa Hjelm. Hvad er vel Løven: Mo-

¹ J. J. Fyhn, Eft. om Kolding 1848, 40 ff. Eliassen, især 119, 349 f., 193 f., 750 f.

² F. U. Wrangel, *Diplomates français*, Stockholm 1891, ff.

det. Og Hjorten: Tiden. Og Vingen? Dyden til Stjernerne naar, Kronen den vinder dens Lod.

Stolt over sit Adelskab lod Markdanner anbringe dette sit Vaaben i flere Kirker i Koldingegnen.

I Speier traf Markdanner første Gang sammen med sin Landsmand P e d e r O x e, der raadede ham til at tjene sin Konge fremfor udenlandske Herrer, og gentog Opfordringen, da de mødtes anden Gang i 1574 paa Skanderborg Slot, hvor Markdanner havde indfundet sig med sin Herre Hertug Adolf i Anledning af Kong Frederik II's Datter, Prinsesse Annas, den senere Dronning af Englands, Daab. Denne Gang gav Markdanner efter for Peder Oxes Forestillinger, idet han endnu i 1574 traadte i dansk Tjeneste som Hofjunker¹ og blev Aaret efter beskikket til Køgemester. Kongen tilkendegav ham sin Gunst ved flere Naadesbevisninger. I 1577 fik han Skøde paa Herregaarden Søgaard (Rønningesøgaard) paa Fyen, som blev hans andet Hjem, og hvor han efter sin Afgang fra Statstjenesten tog fast Bolig. Han omfattede denne Ejendom med megen Interesse og forøgede dens Tilliggender betydeligt ved Køb og Mageskifte.² I 1596 opførte han her Hovedfløjen, hvis Port er flankeret med hans og Frues Portrætfigurer. Kaminerne er smykkede med begges Vaaben og et Skriftsprog paa Tysk. Ogsaa her paa Egnen levede en Tradition om, at han, for at vise, at han ikke skammede sig ved sin Afstamning, lod anlægge Rønningesøgaards Kolade i Form som en Skomagerlæst. Samme Aar, han erhvervede Søgaard, fik han af Kongen Gavebrev paa en Kronens Gaard paa Sandet ved Helsingør, men afstod den faa Aar efter, da Kongen ikke vilde have bygget saa nær ved Kronborg.³

I Aaret 1585 fratraadte Markdanner Stillingen som Køgemester, da han blev beskikket til Lensmand paa Koldinghus, og fik 1597 tildelt Forleningsbrev, som fornyedes i 1604.

Ved et Tilfælde er bevaret som et samlet Hele under Navn af Caspar Markdanners Privatarkiv de til ham udstedte originale Kongebreve i Tiden 1585—1612, der giver Oplysning om hans talrige, forskelligartede Embedsforretninger. Kun enkelte Breve har en mere personlig Karakter, saaledes de ham i 1590 tilstillede i Anledning af Frk. Elisabeths, Christian IV's Søsters, Bryllup med Hertug Henrik Julius af Braunschweig-Wolffenbüttel. Det paalægges ham af Kongen at lade bygge og færdiggøre saadan en Sal, som den var, der blev bygt, der hans kære Søster Frk. Augusta i 1580 blev kristnet paa Koldinghus, saa den bliver sat paa det Sted, den anden stod og i alle Maader færdiggjort. Det ind-

¹ J. Grundtvig, Medd. fra Rentekammerarchivet 1873—78, 147—60.

² J. C. Bendz, Efterr. om Rønninge og Rolfsted Sogne, Odense 1820, 56 ff.

³ K. B. 1577; 1581, 374.

⁴ Privatarkiv 1580—1612 (Rigsark.).

prentes ham, der skal følge Prinsessen, at der til saadan Lejlighed paa bedste Maade bør stafferes 4 Heste, og han selv lade gøre en Fløjels Ridekjortel og give Folkene gode Klæder »saaat Du,« som det hedder, »kunde være Os, dig selv og dit fædrene Rige til Ære.« Stedet for Brylluppet blev dog ombestemt og berammet til at holdes paa Kronborg.

Hvad der særlig gav Markdanner at skaffe, var Ansvar for Overholdelsen af de Omegnen paahvilende Forpligtelser til at befordre Kongens Fadebur og Gods og Folk fra og til Hoffet paa Koldinghus, hvor Kongefamilien følte sig hjemme.¹ Det maa huskes, at her fødtes Kong Frederik II's Søsken Hertug Hans d. y. i 1545, ligesom ogsaa hans Bryllup holdtes her i 1568 — og Dorothea, født 1546, gift med Hertug Vilhelm af Braunschweig-Lüneburg. Af næste Generation saa Lyset her Christian IV's Søsken Hertug Ulrik (1578) og Prinsesse Augusta, f. 1580, der fik Hertug Johan Adolf af Gottorp.

Foruden sin rummelige Bolig paa Slottet havde Caspar Markdanner ogsaa en Gaard i Byen, som Kongen i 1587 gav ham Skøde paa. Den laa øst op til Torvet, omtrent hvor nu Østergade 1 findes. Gaarden, der over Porten bar hans Vaaben, havde bevaret sit ydre og indre Præg indtil 1849, da den brændte ved Bombardementet.²

Caspar Markdanner var saa nær de tredsindstve Aar, da han, den forhærdede Pebersvend, den 9. April 1592 paa Koldinghus fejrede sit Bryllup med den næppe 16aarige Sophie Oldeland. Ved Festlighederne lod Kongen sig repræsentere af Absalon Giøe. Hun gav ham ikke alene sin Ungdom, men bragte ham ogsaa det gamle Familiegoods Vejlegaard, som hun arvede efter sin i 1580 afdøde Fader, Hofjunker Hans Oldeland. I Ægteskabet fødtes tre Sønner,³ der i Folkemunde kaldtes de sorte Markdanner, vel efter deres Haarfarve eller Lød.

I de tre Aartier Caspar Markdanner sad paa Koldinghus, har han været Vidne til mange betydningsfulde Begivenheder i Lenets, Stadens og Slottets Historie. Han har set de røde Roser i Slots-haven, som der tales om, blomstre og falme i 30 Somre. Han har siddet over Bord med Frederik II paa Koldinghus, naar Kongen, og det gjorde han lige til det sidste, holdt Kollats med Adelen sin og drak med dem den sødeste Vin, Malvasier og Alicante. Han har fulgt den unge Prins Christians Skriveøvelser paa Slottet, og mangen Gang maattet drage Omsorg for hans Borgleje og har af hans Haand til Tak modtaget en treradet gylden Kæde. Han

¹ J. J. Fyhn, Efterr. om Kolding.

² Eliassen, S. 102.

³ Danmarks Adels Aarb. XX.

har overværet de adelige Bryllupper paa Slottet, lystige Fastlavns-spil og mangen blodig Fægterdyst. Det var i hans Tid, at Dansen gik paa Koldinghus til Kobberpiber, Mundzinker og Blokfløjter, og to Jomfruer har han set paa Baare efter Lystigheder, hvor det gik saa vildt til, at Dans under Maaltidet Aaret efter hans Tiltræden blev forbudt, fordi de Kvindfolk, som sad bag Bordet, sprang over samme imellem Retterne for at være de første paa Gulvet, til Fare for sygelige Kvindfolk.¹ Aaret før han trak sig tilbage fra sin Lensmandsstilling var han Vidne til Festlighederne i Anledning af Hertug Frederik af Gottorps Forlening i Riddersalen paa Slottet, hvor Kongen gav tolv Herremænd Ridderslaget.

Det var betydningsfulde Aar i Egnens Historie, da han raadede for Borgen, idet største Delen af Adelens Gods i dette Tidsrum opkøbtes af Kronen. Kolding viste sig i al sin Glans paa Herredagene, der afholdtes her i Aarene 1590, 1598 og 1600.

Af de mange spredte Vidnesbyrd om Markdanners talrige Gøremaal faar man et umiskendeligt Indtryk af en virkelysten og udpræget Personlighed. Han har sørget for, at hans Navn aldrig helt kan glemmes i Kolding og Omegns Historie gennem de Gaver, han har ladet tilflyde Kirkerne, hvorom vidner hans Vaabenskjold og Indskrifter, der genspejler hans Guds frygt, men ogsaa Forfængelighed. I 1589 skænkede han Alterstavlen og 1591 Prædikestolen i rig Renæssancestil til Kolding Kirke. Hans Navn indhuggedes 1588 paa Sten over Gadedøren til Sognepræstens Residens paa Torvegade; han lod det sætte paa Stormklokken af 1613 og Bedeklokken af 1615. Han og hans Frue har saaledes skænket Prædikestolene i Andst, Gjesten og Egtved Kirker. En Tavle i Andst Kirke, opsat i 1602, fortæller om hans Ros:

Mens Kong Christian, af dette Navn den fjerde,
over Daner og Nordmænd Sceptret førte,
Koldingborgens, den ædle, høje Styrer
Caspar Markdan med Udgift stor og Møje
Sig et straalende Minde der lod sætte.
Din Fortjenest, Caspar, skal for evigt
til de Saliges Taarne højt sig hæve.²

Caspar Markdanners Indsats i Byens og Egnens Historie kan ikke paavises, men af de mange Kongebreve til ham i Embedsmedfør er antagelig ikke faa fremkaldt ved Henvendelser fra ham, tilsigtende Byens og Borgernes Bedste. Et afgørende Vidnesbyrd om hans Fremsyn er den Brandforordning, han, antagelig foranlediget

¹ V. A. Secher, Forordninger II, 444 f.

² Eliassen 43.

ved de mange Brande i Byen og paa Landet, og bygget paa sine Erfaringer fra Forholdene i Udlandet, udstedte i Aaret 1599 for Staden, og som i nyeste Tid er blevet berømmet som et udmærket og velbetænkt Arbejde. »Denne Forordning,« siger han selv, »haver jeg gjort paa Kgl. Majestæts Velbehag og som Borgmester og Raad og menig Almue haver vedtaget.« Takket været Caspar Markdanner staar Kolding By i vore almennyttige Institutioners Historie som en Fremskridtsby, idet København først i 1643 fulgte dette første Eksempel.¹

Ved Siden af sin praktiske Sans havde Markdanner ogsaa Forstaaelse for vore Fortidsminder, hvilket noksom fremgaar af, at han, som bekendt, i 1586 lod opgrave den af Harald Konge over hans Forældre satte store Runesten, som dengang laa jorddækket paa Kirkegaarden i Jellinge, og anbringe midt imellem de to Gravhøje.²

Som Aarstallet 1598 over Koldinghus' Kæmpetaarn viser, overvaagede han Bygningen af dette og af den nordre Fløj.³ Hans Navn er endvidere knyttet til det af Holberg omtalte Perlefiskeri i Kolding Fjord, om hvilket det hedder: I Begyndelsen af forrige Sæculo var ved Kolding en Perlefangst, hvortil Lensmanden paa Koldinghus betjente sig af en Grønlænder, hvilken han havde bragt did, efterdi han havde foregivet at være vant til at fange Perler i sit Fædreland. Denne var en af de Grønlændere, som var hjemkommen med de Skibe, Christian IV havde udredet til Grønland. Han var og meget lykkelig i Perlefangsten, men fordi han stærkt blev dreven dertil baade Vinter og Sommer, blev han syg og døde.⁴

Denne Begivenhed, som ellers ikke omtales, maa have fundet Sted i Aaret 1605, da John Cunningham og Godske Lindenov fra deres Opdagerfærd i Grønland hjembragte to Grønlændere til København.

Saa vel med det menige Borgerskab som med Almuen i Omegnen synes Markdanner at have staaet sig godt, idet der ingensomhelst Klager imod ham kendes over Uret og Tynge, og det vides, at han i Skattesager stod paa Befolkningens Side, hvorfor Nutidens haardt hjemsogte Skatteydere sender ham en venlig Tanke. Han var ogsaa en Mand, der havde sine Sager i Orden, hvilket

¹ Vejle Amts Aarb. 1923—24, S. 3 ff.

² smst. 1913, 132. Indberetning til O. Worm 1638—39, Torrild Herred, Jellinge Sogn: Findis en meget stor kantet Steen paa Kirkegaarden, vden for Kirche Døren, opreist med efterfølgende Rune Bogstaffue (Rigsark.).

³ Kanc. Brevb. 1618, 93.

⁴ L. Holberg, Danmark—Norges Beskr. S. 330. E. Pontoppidan, Danske Atlas, V 909.

fremgaar af at det i Afregningen ved hans Afgang som Lensmand siges, at han blev aldeles intet skyldig.¹

Caspar Markdanners Forhold til Kongerne er præget af Tillid og Hengivenhed. Kong Christian IV skænkede ham en treradet Guldkæde, som ses paa hans Stenbillede i Kirken. Naar Kongen i et Brev til ham fra 1612 bebrejder Markdanner, at han ikke har villet skaffe Hjælp nok til en Galej, han havde ladet bygge ved Kolding, men tilføjer, at han ikke havde ventet sig saadant af ham, staar man her altsaa overfor en Undtagelse fra Regelen.²

Skønt der saa godt som intet skriftligt er bevaret fra Markdanners Haand, tror man dog at kende lidt til hans Livsopfattelse, hvilken fremgaar af de Indskrifter, han har efterladt, og navnlig af hans før omtalte Gravtaletext. Han lagde ikke Skjul paa sin beskedne Herkomst, men roste sig endog af den. Følgende Ord af Marius, i Skriftet om den jugurthinske Krig, som lægges ham i Munden, stadfæster det: »Jeg kan vel ikke vise og fremlægge mine Forældres Billede. Et Liv fuldt af Skrammer, det haver jeg at vise frem, det er mit Skjold, det er mit Adelskab, som er tilfaldet mig ikke til Arvedel, men det som jeg haver atspurgt i min Sved og Arbejd, i stor Farlighed. Mit Fædreland til bedste haver jeg lært at slaa Fjenderne, hjælpe de nødlidende, ikke frygte for noget uden et ondt Navn.« Tanken om Livets Forkrænkelighed og at alle uden Standsforskæl er lige for Døden, taler ud af Ordene, han i 1591 lod sætte paa en Sten, indmuret paa et ved Kolding Kirke opsat Benhus, men nu anbragt paa Kirketaarnets Nordside. Indskriften dels paa Tysk, dels paa Latin, kan oversættes saaledes:

»Du Verdenskloge, træd herhos: Sig frem, hvo der er Herre eller Tjener. Er det ikke fælles for os alle at vorde Støv og Jord, saa bevis det modsatte af disse Bene. Stands Vandringsmand, Din Fod, hvis du er god, da skal du dø for at leve, hvis du er slet, da lev for at dø.«

De mange Tankesprog, Caspar Markdanner har efterladt sig, vidner om, at han fra sit mangeaarige Ophold har bevaret en Forkærlighed for det tyske Sprog og sin latinske Ungdomslærdom, men hvad mere er, om hans Trang til aandelig Fordybelse og hans umiskendelige Religiositet.

Større Interesse knytter sig til de velkendte tyske Strofer, Markdanner i 1593 lod indridse i en Sten, som fik Plads i Kirken, hvorfra den i 1905 flyttedes til Koldinghus Musæum. Den lyder saaledes:

¹ Kanc. Brevb. 1617, 283.

² smst. 1612, 528 f.

Eigen Nutz Heimischer Neit, Kindischer
 Radt Rohm vnd Troia zerstøret hat
 Wo Thugent nicht so hoch wirdt
 Geacht als Gebyrnt vnd Pracht, das
 Landt vnd Regimente werden vbel
 Bevacht vnd in der lenge gehen
 Der Krebs Genge.

15 — CM — 93

I dansk Oversættelse: Egennytte, hjemlig Nid, barnagtigt Raad har lagt Rom og Troja øde. Hvor Dyden ikke agtes saa højt som Fødsel og Pragt, det Land og Styre bliver ilde vogtet, og i Længden gaar det Krebsgang.

Hvad har Caspar Markdanner tilsigtet med disse Ord? Forkynde en Moral for sit Land og sin By? Det stedlige Sagn opfatter dem som hovedsagelig møntet paa de Folk, der for at haane ham for hans Herkomst, oversmurte hans Vaaben med Skosværte, og hertil sigter jo et andet Ord i Folkemunde, at han var af de Skustere, men hans Læst var som Samsons Kæft. Caspar Markdanner var, som en Folkemoralist i den franske Revolutions Tid, A u g. H e n n i n g s, der to Aarhundreder efter Indskriftens Tilbliven stod foran denne Sten, har sagt om ham, en af de Folk, der skriver ligefrem, hvad de har paa Hjerte, og hvis Ord har Gyldighed for Eftertiden.

Med den for Markdanner ejendommelige Hang til Moralisering fristes man til at tro, at hine Ord af ham har været møntet paa Kolding Bys Øvrighed, der i hvert Fald i et Par Tilfælde netop i Aarene før Indskriften sattes, kom ham paa tværs. 1587 maa han overfor Kongen tage Byfogeden i Beskyttelse mod de Indgreb, Borgmester og Raadmænd havde gjort i hans Bestilling, at holde god Politi og Orden i Byen til Værn mod løse Partier og Selskab, der sig samme Steds synderlig forsamle og underholde ville. I 1591 var Markdanner endog i aabenbar Trætte og Uenighed med Byens Styre i Sager vedrørende Faldsmaal og Sagefald.¹

De ofte citerede Fyndsprog stammer dog ikke, som vi kan oplyse, fra Markdanner selv. Vi finder dem, saavidt vides, tidligst som en Randnote til den Wismarske Bykrønike, nedskreven omkring 1450, der omhandler Stridighederne mellem de gamle og nye Raader, konservative og radikale, som endte med de to graahærdede Borgmestres Henrettelse.² Her lyder Ordet: Heimlich Neit, ein jungker Rath Trogahn, Rohme und viel ander Stät verstoret hat. Heraf ses, at Markdanner bevidst eller ubevidst har

¹ Forordninger og Recesser II, 464, 583.

² Jahrb. f. mecklenburg. Gesch. LV (1890), S. 137.

forandret hemmelig til hjemlig Nid. Ordene genfindes 100 Aar senere i Stralsunds Bykrønike fra 1559, hvor de lyder: Eigen nutte, kinder-rhatt und vorborgen hatt vordarff Rome de gude stadt. Kronisten har forud omtalt, at der var valgt to endnu unge Mænd i Byens Raad, og tilføjer: De bliver graa, hvis de skal leve saa længe, indtil det bliver godt i Stralsund. Jeg er bange for, at Spillet er kommet i Hænderne paa Børn.

Efter sin Afgang som Lensmand tilbragte Caspar Markdanner sine sidste Leveaar paa sin Gaard Rønningesøgaard, hvor han døde højt bedaget 22. September 1618 i en Alder af 84 Aar. Hans langt yngre Enke overlevede ham til 1639. Begge hviler i den af ham indrettede Familiebegravelse i Rønninge Kirke, hvor endnu ses hans og Hustrus Gravmæle med deres velbevarede Portrætfigurer. Da disse er udført i begges levende Live, tør man tro, at der i de karakterfulde Ansigter er tilstræbt Lighed. Hvorvidt man i hans Træk vil se Beslægtethed med Kong Christian IV's, er en Skønssag.¹

Den umiskendelige Kraft og Vitalitet, der præger dette Ægtepar, holdt sig ikke længe i deres Efterslægt, som allerede uddøde i Mandsstammen med deres Sønnesøn *H e n r i k M a r k d a n n e r*, som endte sine Dage i Lejren for Kolding, Skuepladsen for hans Bedstefaders Virke, i Aaret 1674.

Ubestridt er Caspar Markdanner en af sin Samtids ejendommeligste Personligheder og en af de faa, om hvis Indstilling til Samfundsideer og Individualitet vi kan danne os et ret tilforladeligt Begreb, og det er vel næppe for meget sagt, at hans Minde fortjener at bevares i Koldings Historie gennem de skiftende Tider.

¹ Danske Herregaarde ved 1920, Fyn, 161 ff.

FREMMEDELEMENTET I DE NORDJYSKE KØB- STÆDER I DET 16. OG 17. AARH.

Af *C. Klitgaard.*

Efterfølgende Afhandling grunder sig væsentligt paa Arkivstudier vedrørende de indre Forhold i Vendsyssel, som jeg gennem en Række Aar har foretaget, og hvortil Carlsbergfondet har ydet mig økonomisk Støtte.

Det tør vel anses for almindeligt kendt, at vore Købstæder i sidste Halvdel af det 16. og Begyndelsen af det 17. Aarhundrede modtog en ret betydelig Tilgang af Udlændinge, der søgte hertil for at undgaa de religiøse og politiske Uroligheder i Vest- og Mellemeuropa; vi kan bl. a. pege paa Slægten *Worm* (de lærde *Wormer*), der kom til Aarhus fra Arnheim i Nederlandene c. 1550, og til Aalborg, som da var Jyllands største Handelsby, kom et betydeligt Fremmedelement; thi selv om man giver Dr. Albert Olsen¹ Medhold i, at det store tyske Element i Aalborg, som Dr. Mackeprang nævner,² ikke er ensbetydende med tyske Borgere i Byen, idet den største Del af dem kun var tyske »Liggere«,³ der under deres midlertidige Ophold her indtraadte i »Guds Legems Lav«, viser en Gennemgang af »Aalborg Bysbog 1535—1627« dog, at der i Aarene 1550—1627 var en ikke ringe Tilgang af Udlændinge (Tyskere og Nederlændere), der tog Borgerskab her og assimilerede sig med det øvrige Borgerskab, saa deres Efterkommere hører Danmark-Norge til, og da mange af disse Fremmede utvivlsomt stod paa et højere Kulturtrin og havde større merkantil Indsigt og anden faglig Dygtighed end Byens hjemlige Befolkning, er det ogsaa givet, at de har tilført den gode Kræfter, som er at spore i den mægtige Udvikling, Aalborgs udenrigske Handel og vist hele Byens Næringsliv tog i Aartierne omkring Aar 1600. Bemærkelsesværdigt er det ogsaa, at saa mange af de Fremmede allerede i første Generation kom til at indtage Stillingen som Borgmestre, Raadmænd o. s. v.

¹ Acta Jutlandica IV 2, S. 5.

² Dansk Købstadstyrelse S. 82.

³ 1623 udgik Forbud, at ingen »Liggere maatte tilstedes i Riget«.

Der gælder for Aalborgs Vedkommende det samme, som Oberstudienrat, Professor Fritz Graef har udtalt i sin Afhandling »Westfalen in Flensburg«:⁴ »Es waren nicht grosse Massen, welche in jener Zeit nach dem Norden wanderten, aber es waren Männer, die in der neuen Heimat überraschend schnell zu Ansehen und Bedeutung kamen, ja, die durch ihr Wirken, ihre Testamente und Stiftungen dem Zeitalter ihr Gepräge aufdrückten«.

Foran er nævnt den nederlandske Familie Worm i Aarhus;⁵ i Horsens kan nævnes Fock Albertsen With fra Emden, Familierne Tideke,⁶ Felthus,⁷ Ten Aar⁸ og Wildstock, hvis Navne alle tyder paa fremmed Oprindelse, og fra Kolding kan nævnes Familien Falenkamp fra Westfalen,⁹ der alle hørte til Borgerstandens højeste Lag.

Jeg skal her nævne nogle af de udenlandske Slægter i Aalborg, hvis Efterkommere for en stor Del har været at finde i de øvre sociale Lag i Danmark og Norge; Vedtegning B betyder Borgerskab, G = Gildebroder i Guds Legems Lav, og N henviser til Oplysningerne i Tauber og Nielsen: Embeds og Bestillingsmænd i Aalborg.¹⁰

Peter v. Aachen (fra Rostock, B. 1576, G 1568, Gravskrift se Jydske Saml. X 57).¹¹

Tonnes Balchenburgh (B. 1571, G. 1569; Købmand, kgl. Salter i Nibe o. 1600, Raadmand, N. 124, antagelig fra Holland).

Jørgen Folmersen v. Bergen (B. 1551, G. 1569, fra Hamburg, hvor Broderen Bastian v. B. var Borgmester. Købmand, flyttede til Hjørring).¹²

Daniel Calow (død 1688, fra Preussen, Apoteker, Borgmester, N. 104).

Jacob Jansen van Distelberg (f. o. 1600, død 1674, Raadmand, N. 133).

Johan Ertmann (B. 1598, G. 1590, fra Lübeck, Købmand, Raadmand, N. 128).

⁴ Zeitschrift für schleswig-holsteinische Geschichte. Bd. 60. S. 24 (1931).

⁵ Om Familien se Personalh. Tidsskr. 8. I. 170 ff. og 9. II. 81 f.

⁶ Ogsaa i Flensburg.

⁷ Ogsaa i Flensburg og Aalborg.

⁸ Maaske = v. Aar. En Christen v. Aar nævnes i Aalborg 1606.

⁹ Norsk hist. Tidsskr. II. 338; Jyske Saml. IX. 74.

¹⁰ Adskillige af disse Personer omtales ogsaa nærmere i V. A. Secher: Familien Secher.

¹¹ Hans Hustru Anna Gertsdatters Fader var Guldsmed i Aalborg Gert Hermansen, hvis Familienavn antagelig var Gesmell. Om Familien se min Hjørring Bys Historie S. 318.

¹² Om Familien se min Hjørring Bys Historie S. 32.

- Urban Gjedsmann (B. 1569, Felbereder).
 Hermann van Ginchel (B. 1585, G. 1582, fra Nederlandene, Købmand, Raadmand, N. 126).
 Didrik Grubbe (B. 1593, G. 1590, fra Lübeck, Købmand, Borgmester, N. 100).
 Henrik de Hemmer (død 1591, var 1586 Borger og Købmand, fra Nederlandene).
 Henrik Kampmann (B. 1577, G. 1571, Købmand, Raadmand, fra Comden i Nederlandene).
 Henrik Piphering (B. 1563, G. 1553, Købmand fra Lübeck). Tonnes Piphering (B. 1568, G. 1561, Købmand).
 Poul Popp (B. 1563, G. 1562, Købmand, antagelig fra Nederlandene, Borgmester, N. 95).
 Baltser Rauch (B. 1614, G. 1614, Købmand, Direktør for Saltkompagniet; født i Schönebeck i preussisk Sachsen).
 Johan van Rhin (B. 1573, G. 1571, Raadmand, N. 123).
 Jochum Stefansen Rostocker (var her 1587, Købmand, Raadmand, N. 124).
 Peter Røring (Rürinck) (B. 1625, Købmand, fra Scharmbeck i Hannover).¹³
 Hübert Snitlach (B. 1606, G. 1609, Købmand, Raadmand, fra Aschendorff i Preussen, N. 129).
 Claus Tor Smeden døde som Købmand i Aalborg 1649; han var antagelig af den westfalske Slægt af samme Navn i Flensborg, og hans Vaaben var et Korneg i rødt Felt. (Klokker Ole Nysteds Ms. i Universitetsbibl.).
 Carsten Werckmester (B. 1609, kom antagelig til Aalborg fra Tønder, men var vel af udenlandsk Afstamning, Købmand, N. 108).

Her er nævnt de mest prominente af de fremmede Borgere i Aalborg; i mine Uddrag af Bysbogen findes endvidere følgende, der antagelig for Størstedelen har været Haandværkere og Skipper.

- Daniel Bagger (B. 1625, fra Rostock).
 Wentzel Bartz (B. 1574, Skræder).
 Henrik von Bergen (B. 1596, G. 1596).
 Reinhold Bewer (B. 1606, G. 1607, fra Deventh i Nederlandene).
 Heines Bodicher (B. 1598, fra Rostock).
 Hans Borthus (B. 1593, hans Søn Hans gift med Borgmester Jørgen Olufsens Datter).
 Hans v. Bremen (B. 1559, G. 1567).

¹³ Personalh. Tidsskr. 7. VI. 151.

- Hans Bøyer (B. 1592, fra Rostock).
 Arnt van Daruidt (B. 1576, G. 1582, Snedker, men har vel været Billedsnedker, da han blev Gildebroder).
 Henrik Durlø (B. 1575, fra Deventh i Nederlandene).
 Hermann Furkop (B. 1615, Tinstøber).
 Jørgen Heuffelder (B. 1611, Apoteker, Tysker, flyttede til Sæby).
 Morten Jansen (B. 1600, fra Hardewich).
 Withus Karpe (B. 1598).
 Willem Koch (B. 1625, G. 1615, fra Fasternoe i Westphalen).
 Gert van Lenghen (B. 1573).
 Hans Lichthart (B. 1611, G. 1608).
 Hans v. Lübeck (B. 1550, blev Borger for Lensmanden Aksel Juels Forbøns Skyld).
 Lübbert Richors (B. 1607).
 Jacob van Rin (B. 1582, G. 1582).
 Gert Rollufsen (B. 1601, fra Lübeck).
 Harmann Rotker (B. 1592, G. 1592).
 Frantz Røvdantz (B. 1593, fra Rostock).
 Gert Schrøder (B. 1589, fra Lübeck).
 Ewert tom Stade (B. 1603, G. 1604, fra Münster i Westfalen).
 Rasmus Torck (B. 1559, fra Lübeck).
 Herman Wacker (B. 1595, G. 1594), Siger Wacker (B. 1597, G. 1595), Thonnis Wacker (B. 1600).
 Marcus von der Weide (B. 1609, Skomager).
 Jochim Wilborn (B. 1597, fra Rostock).
 Willum Wortmann (B. 1611, G. 1613, fra Lübeck).

Man vil heraf se, at Fremmedelementet i Aalborgs Borgerskab omkring Aar 1600 var ret betydeligt, men ogsaa til vore nordlige Smaakøbstæder naaede det ud, maaske med Aalborg som Gennemgangsby.

I Skagen træffer vi 1581 en hollandsk Skipper og Handelsmand Johan Diriksen bosat,¹⁴ og en Lambert Buttendich, vel ogsaa en Udlænding, var 1606 Borger her og 1608 og 1609 Raadmand. Han indsatte 1606 ialt 120 nye Ruder i Fyrligten.¹⁵ I Hjørring boede Jørgen Folmersen von Bergen, der 1551 tog Borgerskab i Aalborg og 1569 blev Gildebroder der. Han var Broder til Borgmester i Hamburg Bastian v. Bergen og var gift med en Datter af Raadmand i Hjørring Lambert Didriksen, der døde i Hjørring 1551. Om Jørgen v. Bergens

¹⁴ Kancelliets Brevb. 10. Okt. 1581.

¹⁵ C. Klitgaard: Skagen Bys Historie S. 308 og 423.

Efterkommere henvises til min Hjørring Bys Historie S. 32 og 317, idet dog bemærkes, at hans Sønesøn, Kapellan i Vraa Daniel Jensen Bergs Hustru Anna Olufsdatter ikke var Præsten i Vraa Oluf Krags Datter, men var Datter af Oluf Laursen i Stade i Seridslev Sogn. Af Daniel Bergs Efterkommere findes antagelig endnu en Del i Midtvevdsyssel.

Som Følge af, at S æ b y ved Aar 1600 var Vendsyssels betydeligste Købstad, træffer vi i denne By et større Kontingent Udlændinge end i de to forannævnte Byer: Skagen og Hjørring. Medens Mønstringsregistret over Borgerskabet 1583¹⁶ ikke frembyder andre Navne med udenlandsk Klang end H a n s T y s k, træffer vi efter Aar 1600 en Del. 1633 tog J o h a n A r e n d s e n W e h r, Hollænder, Borgerskab her,¹⁷ og 1638 tog Skomager M i k k e l J e n s e n, født i Schlesien, Borgerskab;¹⁸ deres videre Skæbne er ukendt.

En G e r t B o r c h o r s t boede 1564 paa Sybygaard Stavn og havde da Proces med Jørgen Jespersen, Borgmester i Sæby;¹⁹ sandsynligvis har han drevet Købmandskab, Byen til Fortrængsel. I første Del af det 17. Aarh. træffer vi i Sæby D o r t e J o h a n s d a t t e r B o r c h o r s t, gift med Raadmand Christen Mikkel sen R i b e r,²⁰ og hendes Søster Else Johansdatter Borchorst, gift med Borger i Sæby (o 1620) J e n s H j u l s k o v, hvis Søn Mourids Borchorst, Præst i Gunderup og Nøvling 1644, blev Stamfader til en stor Slægt Borchorst.

Slægten Hetlop.

S a m u e l H e t l o p var Tolder og Byfoged i Sæby o. 1600²¹ og døde her 15. Sept. 1608, begr. i Kirkens Kor.²² Han var gift med K a t r i n e F r e d e r i k s d a t t e r, død 29. Marts 1646, der 2. G. ægtede Raadmand i Sæby Hermann Gesmell. Samuel Hetlop efterlod sig vist 3 Børn: A.—C.

A. E l s e b e S a m u e l s d t r. H e t l o p, f. 16....., d. 16....., gift I med Christen Clausen, Borger i Sæby (1619), med hvem hun havde Børn; gift II (før 6. Febr. 1633) med F r a n d s J o h a n s e n E r t m a n n,²³ der 1633 og 1641 var Borger i Sæby, og som var Søn af Raadmand i Aalborg Johan

¹⁶ Danske Kancellis Mønstringer af Borgerskaber.

¹⁷ Raadstuepr. 6. Apr.

¹⁸ a. St. Blad 26.

¹⁹ Kancelliets Brevb. 17. Juli 1564.

²⁰ Stamfader til Slægten Vogelius. Var Raadmand o. 1610 og 1642.

²¹ P. Dyrkjøt i Ny kgl. Saml. 4°, 746.

²² Borgm. Chr. Rhuus' Ms. om Sæby Kirke m. v. 1694. (Sæby Præstearkiv, jfr. »Vendsyssel Folk og Land« III. 26).

²³ Maaske = Frands Hansen, der i 1640—50erne var Prokurator i Sæby.

- E. fra Lübeck. Med ham havde hun Sønnen Johan Ertmann, f. o. 1635, der 1681 efter en bevæget Ungdom i Ostindiefart og Deltagelse i Nakskovs Forsvar 1659 blev Byfoged og Toldbetjent i Sæby, men 1683 dømtes fra Embederne for Vold og Helligbrøde og derefter flyttede til København.²⁴
- B. Jakob Samuelsen (Hetlop?) Var Borger i Sæby 1629, da en Niels Jensen, som tjente ham, ihjelslog Chr. Sørensen i Riberholt i Aasted Sogn.²⁵ Nærmere ukendt.
- C. Frederik Samuelsen Hetlop var Borger i Sæby 1638, Kirkeværge 1642—43, og ligger tillige med sin Hustru Elle Christensdatter Riber (Datter af Raadmand i Sæby Christen Mikkelsen R. og Dorte Johansdr. Borchorst) begr. i Sæby Kirke.²⁶
- Af hans Børn kendes 3. 1—3.

1. Katrine Frederiksdtr. Hetlop, der 1691 var gift i Sæby med Købmand der Laurids Christensen, som da kaldes forrige Indvaaner i Sæby og da købte en Gaard der. Hans Hustru sagde, at han formedelst Alderdom og Svagelighed ikke kunde møde i Retten ved Skødningen, hvorfor hun mødte.²⁷ Han var død før 1708, men de ses ikke begravede i Sæby. Laurids Christensen havde tidligere været gift med Maren Nielsdatter Rhuus, død 1676, begr. i Sæby Kirke, Søster til Borgmester Laurids Nielsen Rhuus.
2. Christen Frederiksen (Hetlop), der nævnes i Sæby Kirkes Stolestaderegisters Tilføjelser (o. 1670) sammen med Samuel Frederiksen, men som vist rejste bort fra Sæby.
3. Samuel Frederiksen Hetlop, f. o. 1640, der 1671 var Borger i Sæby og var Købmand. Han opsagde 2. Juni 1675 sit Borgerskab, efter at han som adskillige andre Sæbyfolk var flyttet til den nye By Fladstrand, fordi de ikke kunde ernære sig i Sæby. Magistraten vilde dog ikke modtage hans Opsigelse, da Fladstrand laa i Sæby Købstads Frihedsdistrikt, og fordi der flyttede saa mange Borgere fra Sæby til Fladstrand, at Sæby blev ruineret.²⁸ 26. Aug. 1676 tog han saa paany Borgerskab i Sæby, men boede 1680 og 1691 i Fladstrand,²⁹ saa han har maaske

²⁴ Sæby Tgb. 14. Juni 1682 ff. og 7. Marts 1694.

²⁵ Kancelliets Brevb. 16. Decbr. 1629.

²⁶ »Vends. Folk og Land III. 34.

²⁷ Sæby Tgb. 28. Jan. 1691.

²⁸ Sæby Raadstuepr.

²⁹ Sæby Rp. 21. April, 1680 Bl. 49 b.

drevet Købmandskab og Sejlads begge Steder.³⁰ Han var gift med Maren Christensdatter³¹ (Datter af Christen Andersen, Murmester i Sæby, og Anne Nielsdatter Rhuus, † 1669), med hvem han havde efternævnte Børn: a—d.

- a. Elle Samueldatter Hetlop, f. Sæby 1671, begr. Fladstrand 6. Juli 1707, gift med Jakob Krogsøn i Fladstrand, med hvem hun havde 2 Børn (Maren, døbt Fladstrand 17. Sept. 1700, og Samuel, døbt s. St. 26. Sept. 1701). Jakob Krogsøn ægtede 2. G. Mette Calmer, antagelig fra Bækmaden i Aasted S.
- b. Niels Samuelsen Hetlop, f. 167?, levede 27. Okt. 1720.
- c. Anna Samueldatter Hetlop, døbt Sæby 16. Novbr. 1680, gift Fladstrand 15. Juli 1701 med Anders Gundersen i Fladstrand, med hvem hun havde flere Børn.
- d. Christen Samuelsen Hetlop, f. Fladstrand o. 1676, død Fladstrand Marts 1733, Købmand og Kirkeværge, gift Sæby 1. S. i Adv. 1705 med Sofie Christiansdatter Ferslev, f. Sæby o. 1673, Fladstrand 13. Marts 1739, Datter af Tolder og Borgmester i Sæby Chr. Hansen F. og Anne Ottedatter.³² Christen Hetlop var først Købmand i Sæby og tog 21. April 1705 Borgerskab som Farver der, men flyttede efter 1709 til Fladstrand. Han havde følgende Børn: 1)—4).
 - 1) Maren Christensdtr. Hetlop, f. Sæby 29. Juli 1706, død Fladstrand 10. April 1773, gift 1. G. Fladstrand 28. Juli 1727 med Købmand og Skibsejer Peder Christensen Hjul, dbt. Fladstrand 6. Aug. 1702, død Fladstrand 19. Febr. 1737, Søn af Christen Knudsen og Apolone Nielsdtr. Gift 2. G. Fladstrand 3. Okt. 1738 med Peder Hansen Høyer, dbt. Skagen 19. Juli 1698, død 9. Juni 1779 hos sin Svigersøn Ole Jørgen Billeschou (gift med Anna Hedevig Høyer) paa Linderumgaard i Ugilt Sogn. Høyer, der var Søn af Købmand i Skagen Hans Boyesen H. og Maren Jakobsdtr. Holst, var Handelsbetjent hos Maren Het-

³⁰ Ses ikke død i Fladstrand til 1718, »døde« 1719—25 mangler.

³¹ Ses ikke død i Fladstrand til 1718.

³² Se Anna Levin: Slægten Ferslev fra Skagen, S. 17.

lop, da han ægtede hende. Han fik 23. April 1749 Skøde af Mette Bille til Knivholt paa Fladstrand By, 94 Ejendomme, for 3900 Rdl. grov Kurant og 20 Speciedukater, og 1775 solgte Høyer Byen for 5000 Rdl. til Johannes Gleerup til Eget.

- 2) Anne Christensdt. Hetlop, f. Sæby 30. Jan. 1710, død ...17..., gift med Købmand Anders Thomsen Holm, f. Hirsholmen 11. Decbr. 1697, død Fladstrand 20. Novbr. 1766.
- 3) Ellen Christensdtr. Hetlop, døbt Sæby 15. Juni 1712, død....., gift Peder Ottosen i København.
- 4) Hans Christensen Hetlop, dbt. Sæby 1. Sept. 1715, begr. Fladstrand 29. Sept. 1716.

Slægten Gesmell.

Herman Gesmell, f. 15....., død Sæby 2. Novbr. 1635, begr. i Kirkens Kor,³³ Gravsten. Var sandsynligvis Søn af Guldsmed i Aalborg Gert Hermansen, der blev Gildebroder i Guds Legems Lav 1567. Var Købmand i Sæby — muligvis ogsaa Guldsmed — og ses bl. a. at have haft Papirhandel.³⁴ 1616 og følgende Aar var han Raadmand. 1616 gav han Lysekrone til Sæby Kirke.³⁵ Boede paa nordre Side af Algade³⁶ i den Gaard, der ved Aar 1700 tilhørte Byfoged Chr. Rhuus. Gift ca. 1609 med Katrine Frederiksdatter, f. 15..., d. Sæby 29. Maj 1646,³⁷ Enke efter Tolder og Byfoged i Sæby Samuel Hetlop, der døde 15. Sept. 1608. Herman Gesmells Hustru deltog 1623 som Tilsyn i en »Pigemalkning« paa Sæby Raadhus.³⁸ Ægteparret synes kun at have haft 3 Børn: A—C.

A. Gert Hermansen Gesmell, f. 1610, død 20. Aug. 1649, 39 Aar;³⁹ var Borger i Sæby 1633 og var Raadmand 1636⁴⁰ samt 1636—37 Kirkeværge. Var Købmand og var gift med Anne Nielsdatter, f. 16..., død 1666, Enke efter Steffen Madsen i Sæby, der døde 25. April 1630. Alle 3 be-

³³ Chr. Rhuus' Ms. om Sæby Kirke 1694. Jfr. »Vends. Folk og Land« III. 26. Her citeret som R.

³⁴ Sejlstrup Lens Regnskaber 1629.

³⁵ R. 27.

³⁶ Sæby Tingbog 21. Febr. 1638.

³⁷ R. 27.

³⁸ »Vends. Aarbøger« 1919. S. 159.

³⁹ R. 32.

⁴⁰ Sæby Tingbog 1636. Bl. 160.

gravet i Sæby Kirke,⁴¹ hvor Anne Nielsdatter 1650 købte det Lejersted, hvor begge hendes salige Mænd var nedsat.⁴² I Ægteskab med Steffen Madsen havde hun 2 Børn, nemlig Kirsten Steffensdatter, der 1648 var gift med Raadmand Niels Sørensen (Slægten Wirenfeldts Stamfader), og Peder Steffensen, der o. 1663—1668 var Byskriver i Sæby. 1648 fik Gert Gesmell Arveafkald for sine Stedbørns Arv, og 1662 fik Anne Nielsdatter Arveafkald fra Gesmells Børn for deres Fædre-arv.⁴³ Anne Nielsdatter skødede 1662 den af hendes afdøde Mand beboede Gaard ved Stampemøllen i Sæby til sine Svigersønner Christen Steen og Christen Christensen samt 2 Huse til Svigersønnen Mads Koldbro.⁴⁴ Gert Gesmell og Anne Nielsdatter havde 4 Døtre: 1—4.

1. Anne Gertsdtr. Gesmell, f. 16..., død 16, gift 165? med Morten Nielsen Kjærulff i Birket i Hørmested, f. 16..., død ..., gift 1. G. med Karen Laursdtr, død 1652.⁴⁵

2. Maren Gertsdtr. Gesmell, f. 16..., død o. 1678, gift (1662) med Købmand i Sæby Mads Lauridsen Koldbro, f. 16..., død 1696, Søn af Borger i Sæby Laurids Madsen Koldbro, død 17. Maj 1646, og Inger Madsdtr.⁴⁶

Mads Koldbro solgte 1696 sin Gaard i Sæby til Sønnen Gert.⁴⁷

Mads Koldbro og Maren Gesmell havde 4 Sønner: Samuel Madsen, der 1678 var Fuldmægtig paa Havnø, Laurids og Frederik, der 1679 var Borgere i Sæby, og Gert, der 1696 var Borger her. Disse Brødre solgte 1679 en Gaard med Jord i Sæby samt nogle Lejeboder ved Stranden kaldet »Røde Boder«, hvilket de havde arvet efter deres Moder, til Købmand Niels Christensen.⁴⁸

3. Katrine Gertsdatter Gesmell, f. 16..., død før 21. Juni 1686, gift (1662) med Borger i Sæby og Købmand i Fladstrand (1677) Søren Christensen Steen, f. 16..., død før 15. Febr. 1682. Han skødede 19. Okt. 1681 en Gaard øster i Sæby sønder ud til Mojen til

⁴¹ R. 32.

⁴² Kirkens Regnskab.

⁴³ Sæby Tgb. 1662 Bl. 59 f. og 63.

⁴⁴ a. St. Bl. 55 og 57.

⁴⁵ C. Klitgaard: Kjærulfske Studier S. 13.

⁴⁶ R. 52, Sæby Tgb. 15. Jan. 1679.

⁴⁷ Sæby Tgb. 1710 Bl. 180 b.

⁴⁸ a. St. 11. Juni 1679. Niels Christensen, der en Tid drev stor Forretning, men senere fallerede, var Søn af Murmester i Sæby Chr. Andersen og Anne Nielsdtr. Rhuus, død 1669.

Kapellan i Sæby Peder Pedersen Galskyt. Af Katrine Gesmells Børn kendes kun Sønnen Christen Sørensen Steen, f. i Sæby, der 21. Juni 1686 fik Skudsmaalsvidne af Sæby Raadstueret. Han var i sin Barndom kommet fra Byen og havde siden opholdt sig paa fremmede Steder.

4. Apolone Gertsdatter Gesmell, f. 16..., d. 16..., gift (1662) med Christen Christensen, f. 16..., d. 1684—89, Borger i Sæby og senere (1680). Bruger af Gaarden Kirkeskov (nu Kærskov) i Albæk Sogn, hvilken Gaard af Hk 4—1—2—1 Aar 1700 ejedes af hendes Søskendebarn Johanne Samuelsdatter Gesmells Mand, Borgmester Christen Lauridsen Rhuus i Sæby. Christen Christensen, der ofte optraadte som Sagfører for forskellige, var Tingskriver til Voergaards Birk. Ægteparret havde flere Børn: En Søn Gert Christensen nævnes 1689, tog Borgerskab 1691 i Sæby, og er vist identisk med den G. C., der 1690 var Forvalter paa Store Stenshede;⁴⁰ Niels Christensen fik 17. Novbr. 1684 Attest af Sæby Raadstue om sin Fødsel, og Jakob Christensen Kærskov (eller Kærsgaard) samt Samuel Christensen Kærskov, f. 1665 (eller Kærsgaard), der i Slutningen af 1600erne var Farvere henholdsvis i Aalborg og Hjørring,⁵⁰ var antagelig ogsaa Sønner af dette Ægtepar, idet Samuel Christensen Kærskov (Kærsgaard) i Hjørring havde en Datter Apolone⁵¹ (gift med Postmester Hans Jakobsen i Aalborg); endelig havde Chr. Christensen og Apolone formodentlig en Datter Marie, der var gift med Købmand og Borger i Sæby Thomas Lydersen,⁵² og som var Moder til Præsten i Hammer og Horsens Lyder Kærskov, f. 1708. Apolone Gesmell solgte 13. Novbr. 1689 en Grund i Sæby med paastaaende Hus til Hr. Albrecht Christensen, Præst i Volstrup og Hørby.⁵³ Hendes Lavværge var da Christen Jørgensen i Kringelhede.

Christen Christensen i Kirkeskov udstedte 24. Sept. 1684 Gældsbrief til Assessor Peder Hofman i Aalborg for 39 Rdl., som han havde oppebaaret af Assessorens Fæstere i Albæk, og pantsatte derfor sit Løsøre og et Hus sønden for Kirken i Sæby.⁵⁴

⁴⁰ Nu Ottestrup i Volstrup S. Gert Christensen købte 1690 Ejendom Sæby (Tingbogen 5. Novbr.).

⁵⁰ C. Klitgaard: Hjørring Bys Hist. S. 121 f.

⁵¹ Hendes Søster Anna var gift med Pastor Niels Jyelby i Hjørring.

⁵² Borgerskab 1683. Var 1692 gift med Lisbet Christensdatter af Lyngdrup i Horsens Sogn.

⁵³ Sæby Tgb.

⁵⁴ a. St. 24. Septbr. 1684.

B. Samuel Hermansen Gesmell, f. o. 1615, død Sæby 25. Sept. 1649, begr. i Kirken, Købmand og Raadmand i Sæby. Gift o. 1638 med Johanne Clemensdatter, f. 16..., død Sæby 17. Juli 1649, begr. i Kirken, maaske Datter af Skræder Clemen Nielsen i Sæby. Samuel Gesmell gav 1649 Ligbaare til Kirken,^{54a} og den blev benyttet første Gang 26. Juli til hans Hustrus Lig og til ham selv den paafølgende 4. Oktober.⁵⁵ 2. Aug. 1649 betalte han ogsaa for Lejersted i Kirken til sig og Hustru, hvilket Lejersted 1674 blev solgt til hans Svigersøn Borgmester Chr. Lauridsen Rhuus.⁵⁶ Gesmells Bo, der blev registreret 18. Okt. 1649, udviste en Formue af 5045 Sldr. foruden Huse og Jord for 605 Daler.⁵⁷ Magistraten, der var Formynder for de 2 umyndige Børn, forvaltede Boet slet, og Borgmester Peder Christensen Knivholt blev 16. Marts 1653 tiltalt for Urigtighed med det, idet Lensmanden paa Sejlstrup havde forlangt Rigtighed af Borgmesteren for Arven.⁵⁸ Borgmesteren skyldte Boet 1764 Sldr., da han 1653 fratraadte Embedet. Den følgende Borgmester Laurids Rhuus vilde 1654 lade Sagen gaa til Lensmanden eller til Landstinget, men Peder Knivholt tilbød at rette for sig, saa Lensmanden ikke skulde besværes med Sagen, og formedelst Alderdom og Skrøbelighed formaaede han ikke at føre Proces. Af Dom af Sæby Byting 1. Okt. 1662 og andre Aktstykker ses, at Peder Knivholt var blevet forfulgt med Rigets Dele for denne Sag, og at han rømte og undveg fra Byen, hvorefter han døde i Sommeren 1656.⁵⁹ Der blev saa anlagt Erstatningssag mod Børnenes Værger, men de blev ved Hjemtinget 1. Okt. 1662 frikendt for at tilsvare det Beløb, Peder Knivholt havde besveget Dødsboet for, hvorpaa Sagen gik til Landstinget, hvis Afgørelse ikke kendes.⁶⁰ Samuel Gesmell og Johanne Clemensdatter havde 2 Børn: 1—2.

1. Herman Samuelsen Gesmell, f. Sæby o. 1639, begr. Sæby 5. Marts 1720 i Slægtens Gravsted.⁶¹ Købmand. Efter Forældrenes Død kom han i Huset hos Købmand og Raadmand i Aalborg Jens Christensen, der var gift med Maren Clemensdatter, sandsynligvis hans Moster, og som selv ingen Børn havde. Her fik han »Kost, Lærdom og an-

^{54a} R. 52.

⁵⁵ R. 90.

⁵⁶ Kirkens Regnskabsbog.

⁵⁷ Sæby Tgb. 1662 Bl. 113.

⁵⁸ Sæby Raadstuepr. 9. Okt. 1650, Sæby Tgb. 23. Febr., 16. Marts, 10. og 31. Aug. 1653.

⁵⁹ Sæby Tgb. 1662 Bl. 136 ff., 149, 165 f.

⁶⁰ a. St. 10. Decbr. 1662.

⁶¹ Intet Skifte i Sæby.

den Fornødenhed«, og imedens voksede hans Arv efter Forældrene, saa den 1662 var blevet til 7500 Sldr.⁶² 21. Sept. 1670 blev han i Aalborg gift med I d a T h ø g e r s d a t t e r, døbt Aalborg 14. April 1638, død Aalborg 22. Juli 1677, Datter af Raadmand Thøger Christensen og Anne Hansdatter. Herved kom han ind i en anset og vistnok ogsaa formuende Familie, og i de følgende Aar drev han formentlig Plejefaderens Forretning, da Jens Christensen var gammel og apoplektisk. 16. April 1678 blev han i Aalborg gift med J o h a n n e P e d e r s d a t t e r. Han boede endnu i Aalborg 11. Aug. 1679, da han udstedte Pantebrev til Magistraten i Aalborg for 4000 Sldr., som hans to Børn tilkom i Mødrenearv, og for hvilken Arv han pantsatte sin Gaard og Ejendom i Sæby samt 7 Boder ved Tiendeladen i Aalborg; men kort derefter nedsatte han sig som Købmand i Sæby.⁶³ 1684 blev han sammen med sin Hustru Johanne Pedersdatter tiltalt af Konsumtionsforpagter i Sæby, forhenværende Borgmester Christian Hansen Ferslev, fordi de havde forhindret Konsumbetjentene i at foretage Husundersøgelse, og da Ferslevs Hustru Anne Ottesdatter⁶⁴ var kommet ind til Gesmells for selv at undersøge angaaende eventuel ulovlig Brygning, havde de skubbet og stødt hende, medens Betjentene var sendt bort for at rekvirere Hjælp hos Byfogeden. Gesmell havde ogsaa sagt til Anne Ottesdatter, at hun var en uforskammet Kvinde, der vilde gaa i Byen og visitere, i Særdeleshed i et Hus, hvor Konen »laa inden Kirke«⁶⁵ (∴ endnu ikke havde været i Kirke efter Barselfærd og derfor ansaas for uren). Gesmell krævede Sagen afvist, fordi Stævningen ikke var rettidigt forkyndt.

7. Januar 1692 fremkom Købmand Peder Nielsen Tamstrup⁶⁶ og beklagede sig paa Bytinget over, at han med Hustru og Børn levede Dag og Nat i største Vove og Fare for, at den murede Gavl paa Herman Samuelsens store tolofts Hus skulde falde ned paa hans Hus; der blev saa udmeldt Synsmænd til at besigtige Bygningen, som Herman Samuelsen sidst havde boet i, og da det befandtes, at den østre Gavl paa det toetages teglhængte Hus var ved at skri-

⁶² a. St. 1662 Bl. 113, 115.

⁶³ Sæby Tgb. 7. Jan. 1680.

⁶⁴ Datter af Otto Christensen, Købmand i Sæby, død o. 1660, og Barbara Pedersdatter.

⁶⁵ Sæby Tgb. 26. Novbr. 1684, Bl. 31 b, samt 3. Decbr. 1684.

⁶⁶ Søn af Raadmand Niels Sørensen i Sæby og Margrete Lauridsdatter Tamstrup og gift med Anne Lauridsdr. Rhuus.

de ud, lod Øvrigheden Huset nogenlunde istandsætte med Materiale fra det til Gaarden hørende Bryggerhus, der var helt nedfalden.⁶⁷ Der var paa hin Tid mange øde Gaarde i Sæby, som stod og smuldrede hen, og Folk stjal ideligt af Materialerne fra dem; Sæby var paa Grund af Fladstrands Opkomst inde i en Trængselstid, som sent fortog sig, og Byen naaede aldrig mere op til sin fordums Velmagt.

3. Juni 1692 skødede Herman Gesmell til Skipper Thomas Lydersen sit Hus med tilhørende Markjord. Huset laa øster i Byen paa nordre Side Algade, og Grunden strakte sig ned til Aaen.⁶⁸ Herman Gesmell synes da at være flyttet fra Sæby, maaske til Fladstrand eller som Forpagter af en Herregaard i Egnen. Ved hans Begravelse i Sæby Kirke ønskede hans Svigersøn, Niels Sørensen (Wirenfeldt), at Alterlysene maatte brænde under Kistens Nedsættelse i Graven, men det vilde Præsten ikke tillade, skønt der blev tilbudt Kirken et Par nye Lys derfor.⁶⁹

I 1. Ægteskab havde Herman Gesmell 3 Børn, af hvilke 2 levede 1679, og i 2. Ægteskab var der mindst 5 Børn.⁷⁰ Børn a—f.

- a. Johanne Marie Gesmell, dbt. Aalborg 23. Aug. 1671.
- b. Anna Gesmell, dbt. Aalborg 20. April 1674.
- c. Samuel Hermansen Gesmell, dbt. Aalborg 18. Febr. 1676.
- d. Peder Hermansen Gesmell, dbt. Aalborg 13. April 1679.
- d. Et Barn, f. Sæby o. Novb. 1684, nedsat i Sæby Kirke 20. Juli 1686.
- f. Ide (Marie) Gesmell, dbt. Sæby Palmesøndag 1688, død paa Lerbæk i Elling Sogn 15. Decbr. 1773, 80 Aar, 8 Mdr., 3 Dage (galt), nedsat i Sæby Kirke 5. Jan. 1774.

Gift Sæby 21. Febr. 1714 med Niels Sørensen (Wirenfeldt), f. Sæby ... 1682, død paa Lerbæk 1762, begr. i Slægtens Gravsted i Sæby Kirkes Kor, 5. April, Søn af Byfoged i Sæby Søren Nielsen og Birgitte Ottesdatter.

Niels Sørensen, der var Købmand og boede i Sæby 1731, blev 8. Juli 1719 Landfoged og Tolder paa Læsø, men afskediget 5. Marts 1744, fordi han ikke trods Paabud

⁶⁷ Sæby Tgb. 7. Jan. og 13. Jan. 1692.

⁶⁸ a. St. 3. Juni 1692.

⁶⁹ Sæby Kirkes Regnskabsbog Bl. 83.

⁷⁰ Arkivar S. Nygård takkes for enkelte Oplysninger.

1742 opholdt sig paa Øen, men paa sin Hovedgaard Lerbæk i Elling Sogn, som han havde købt 1740.⁷¹ Endvidere ejede han Skaarupgaard i Tolne Sogn og var Kancelliraad. Ægteparret havde flere Børn, der antog Navnet Wirenfeldt. Niels Sørensen var Broder til den kendte Storkøbmand i Kbh., Ejer af Dronninglund og Grønlands Protektor, Jakob Severin.

2. Johanne Samuelsdatter Gesmell, f. Sæby 1643, død Sæby 27. Juni 1713, 70 Aar, gift o. 1668 med Købmand, 1673—1682 Borgmester og derefter 1682 Byfoged i Sæby Christen Lauridsen Rhuus, f. Sæby 5. Jan. 1646, død Sæby 1. Maj 1709, Søn af Borgmester i Sæby Laurids Nielsen Rhuus og Anne Christensdatter Riber.

Christen Rhuus var en fremragende Person og en formuende Mand, og da hans Ægteskab var barnløst — der havde kun været et dødfødt Barn — testamenterede Ægteparret dets rige Midler til offentlige Institutioner i Byen (Kirke, Skole, Hospital, Præste-Kapellan-Rektor- og Byfogedembedet),⁷² ligesom de havde været i høj Grad offervillige overfor deres Sognekirke, i hvilken de blev begravet og hvor der er Epitafium med Portrætter af dem.

- C. Margrete Hermansdtr. Gesmell, f. Sæby o. 1617, begr. Sæby 24. Decbr. 1688, gift før 26. Okt. 1634⁷³ med Borger og Købmand i Sæby Erik Jensen Vendelbo. Han købte 7. Marts 1638 Jord i Kathaven sønden for Byen af sin Farbroder Otto Thomsen Vendelbo, Byskriver i Sæby, og Hustru Maren Madsdatter.⁷⁴ 1653 tiltalte han fhv. Borgmester Hans Nielsen Gram for Regnskabsmellemværende,⁷⁵ og 16. Marts samme Aar tiltalte han Borgmester Peder Christensen Knivholt for Urigtighed med hans Hustrus Broderbørns Arv.⁷⁶ 12. Jan. 1653 solgte han Jord norden for Bakken i Sæby til Skræder Clemens Nielsen og Hustru.⁷⁷

Erik Vendelbo og Margrete Gesmell havde følgende Børn:⁷⁸

1. Anne Eriksdatter, f. Sæby 30. Aug. 1635, levede 1707 i Sæby som Enke efter Lauris Christensen.

⁷¹ Rentek. Udnævnelser. Han protesterede mod Afskedigelsen, men uden Nytte. Rentek. Forestill. til Resol. 3. Juli 1744.

⁷² Hofmans Fund. IX.

⁷³ Sæby Tgb. 31. Aug. 1707 efter en da bevaret Kirkebog.

⁷⁴ Sæby Tgb.

⁷⁵ Sæby Raadstuepr. 8. Aug. 1653.

⁷⁶ Sæby Tgb.

⁷⁷ a. St.

⁷⁸ a. St. 31. Aug. og 16. Novb. 1707, 6. Juni 1708.

2. Katrine Eriksdtr., f. Sæby 1637, død 1639.
3. Maren Eriksdtr., f. Sæby 1638, død 1639.
4. Herman Eriksen Vendelbo, f. o. 1640, rejst fra Sæby til Ostindien o. 1667, død paa Skibet.
5. Jens Eriksen Vendelbo, f. o. 1643, død i Skæve før 1707.
6. Katrine Eriksdtr., f. Sæby 1645, rejst fra Sæby til Westphalen, gift med Hans Krøktaa.
7. Gert Eriksen Vendelbo, f. og død 1648 i Sæby.
8. Maren Eriksdtr., f. Sæby 1648, levede 1707 i Kbh.
9. Kirsten Eriksdtr., f. Sæby 1650, død Kbh. 1707, gift med Gæstgiver Anders Sørensen i »Den kronede Stork« i Lille Færgestræde. Ingen Børn, hver af hendes Søkende arvede 237 Rdl. efter hende.
10. Lisbet Eriksdtr., f. i Sæby 1654, død o. 1706, gift med Knud Jensen i Flade By.

Slægten Gjedsmann.

Slægten Gjedsmann⁷⁹ er antagelig af tysk eller nederlandsk Afstamning; vi træffer den i Aalborg 1569, da Urban Gjedsmann tog Borgerskab som Felbereder der, og hans Søn Jakob Gjedsmann tog 1584 Borgerskab som Felbereder i Aalborg. Dennes Søn Urban Jakobsen Gjedsmann, efter hvem Urbansgade i Aalborg formentlig er opkaldt, var ligeledes Felbereder i Aalborg, Borgerskab 1617, og han døde i Aalborg, begr. 12. Jan. 1653. I Ægteskab med Maren Jørgensdatter, begr. Aalborg 23. Febr. 1645⁸⁰ havde han 3 Sønner og 6 Døtre, der delvis bragte denne Slægtslinie ind i et højere socialt Plan, end den forhen havde indtaget.

Aalborglinien.

Urban Jakobsen Gjedsmanns og Maren Jørgensdatters Børn: A—H.

- A. Jakob Urbansen Gjedsmann, f. o. 1618, begr. Aalborg 19. Maj 1682,⁸¹ var Materialskriver ved Holmen 1632—1651,⁸² Tolder i Aalborg 1651, Borgmester der 1675, »skød sig selv ihjel« antagelig af Frygt for en nedsat Kommission,

⁷⁹ For adskillige Notater om denne Slægt takker jeg Hr. Ingeniør Vilh. Marstrand.

⁸⁰ Skifte i Aalborg 8. Jan. 1646.

⁸¹ Død i Budolfi Sogn, begr. i Frue Kirke.

⁸² Han maa altsaa være kommet der som Dreng. Biografi i Tauber og Nielsen: Embeds og Bestillingsmænd i Aalborg S. 107.

- der skulde revidere Byens uordentlige Regnskaber. Gift Aalborg 28. Novbr. 1658 med Johanne Hansdatter, f. o. 1639, død Aalborg 3. Marts 1670, Datter af Borgmester og Tolder i Aalborg Hans Sørensen og Ane Bendtsdatter (Benzon). Jakob Urbansen havde 7 Børn: 1—7.
1. Ane, f. og d. 1660.
 2. Urban, f. og d. 1662.
 3. Anne Marie, f. 1663, d. 1665.
 4. Karen Jakobsdtr. Gjedsmand, født Aalborg 6. Juli 1664, død 11. Jan. 1739 (Solbjerg). Gift Aalborg 22. Okt. 1685 med Laurids Mortensen Kjærulf, f. o. 1647, død Januar 1729, begr. Solbjerg 25. Febr., Ejer af Wiffertsholm, adlet 1724.⁸³ 2 Sønner, 2 Døtre.
 5. Hans Jakobsen Gjedsmand, dbt. Aalborg 10. Juli 1666, nærmere ukendt.
 6. Urban Jakobsen Gjedsmand, dbt. Aalborg 5. Juli 1667, Premierløjtnant, blev fanget i Slaget ved Helsingborg 10. Marts 1710 og døde i Fangenskabet før 15. April.⁸⁴
 7. Søren Jakobsen Gjedsmand, dbt. Aalborg 23. Aug. 1668, nærmere ukendt.
- B. Johanne Urbansdtr. Gjedsmand, f. o. 1619, død, gift I Aalborg 7. Decbr. 1636 med Købmand Peder Nielsen Boesen, født Hannæs o. 1600, begr. Aalborg 28. Aug. 1649, gift II Aalborg 27. Jan. 1658 med Købmand Laurids Jensen, f. 1627 i Aalborg, død Aalborg 8. Aug. 1684. I 1. Ægteskab havde hun 8 Børn, af hvilke Jakob Pedersen Bruun blev Præst i Skæve og Urban Pedersen Bruun blev Præst i Tømmerby-Lild (se Hauch Fausbøll og Hiort-Lorenzen »Patriciske Slægter« III: Bruun). I 2. Ægteskab havde hun 2 Børn.
- C. Anne Urbansdtr. Gjedsmand, f. 1621, begr. Aalborg 18. Okt. 1699, gift Aalborg 20. Novbr. 1639 med Jakob Mortensen Riber i Aalborg.
- D. Jørgen Urbansen Gjedsmand, f. 1623, levede 1646, nærmere ukendt.
- E. Maren Urbansdtr. Gjedsmand, f. o. 1627, død, gift I, Aalborg 6. Aug. 1654 med Niels Sørensen Raakjær, Købmand i Aalborg, gift II Aalborg 1680 med Johan Nielsen.
- F. Anders Urbansen Gjedsmand, f. 1628, begr. Aalborg 28. Jan. 1664, gift med Marta Willumsdatter.

⁸³ C. Klitgaard: Kjærulfske Studier 158.

⁸⁴ Personalh. Tidsskr. 3. V. 27.

- 1 Søn Willum Andersen Gjedsmand, dbt. Aalborg 15. Decbr. 1661, begr. 2. Maj 1668.
- G. Maren Urbansdtr. Gjedsmand, dbt. Aalborg 19. Maj 1633, død Aalborg 23. April 1680, gift Aalborg 18. Marts 1660 med Magister Christen Mortensen, f. o. 1620, død 1668, Rektor i Aalborg 1653—68. 5 Børn, af hvilke Sønnen Morten Christensen blev Præst i Hjerminde-Le-Hjortsvang.
- H. Anne Urbansdtr. Gjedsmand, dbt. Aalborg 30. Aug. 1638, død, gift Aalborg 25. Aug. 1661 med Søren Jensen af Fladstrand.

Sæbylinien.

En Broder til ovennævnte Urban Jakobsen Gjedsmand var Andreas Jakobsen Gjedsmand, f. o. 1595, der 1633 var Felbereder og Raadmand i Sæby, hvor han døde o. 1665. Han var Ejer af Sæby Stampemølle, som han 24. Aug. 1660 solgte til sin Søn Søren,⁸⁵ og 1661 medunderskrev han Suverænitetssakten som Delegeret fra Sæby. Han var gift (1642) med Volborg Olufsdatter,⁸⁶ men det er sandsynligt, at han har været gift før med en anden, idet Efterkommernes Navne ikke tyder paa, at Volborg var Moder til hans Børn. Børn A—D.

- A. Urban Andreasen Gjedsmand, f. o. 1629, død 4. Jan. 1688 paa Klitgaard i Nørholm Sogn ved Nibe, Ridefoged til Restrup og tidligere (1658—59) paa Vang i Sulsted Sogn. Gift I 21. Okt. 1660 i Nørholm med Maren Jensdatter Klitgaard, f. o. 1610, død 21. Febr. 1679 paa Klitgaard i Nørholm Sogn. Hun var 1659 blevet Enke efter Søren Bertelsen Kjærulf i Klitgaard.⁸⁷ Urban Gjedsmand ægtede 2. Gang 19. Sept. 1679 i Nørholm Anna Poulsdatter Niemann, f. o. 1658, død 20. Sept. 1680, og 22. Marts 1682 ægtede han i Nørholm Kirsten Nielsdatter, der 1694 levede i Nibe. I Nørholm Kirke findes Ligsten over Urban Gjedsmand og hans 2 første Hustruer; dens Data er paa flere Punkter afvigende fra Nørholms Kirkebog, der her er fulgt.

Urban Gjedsmand havde af andet Ægteskab Datteren Maren Urbansdtr. Gjedsmand, hjemmedøbt, fremstillet i Kirken 27. Septbr. 1680, samme Dag, som Moderen blev begravet, død Nibe o. 1715, gift I med Købmand Poul Popp Clemensen Weidemann i Nibe, død 1709,

⁸⁵ Sæby Tgb. 23. April 1662.

⁸⁶ a. St. 9. Febr. 1653.

⁸⁷ C. Klitgaard: »Kjærulfske Studier« S. 88 og Personalhist. Tidsskr. 8. IV. 137.

gift II med Købmand Anders Jensen Koch i Nibe, død 15. Sept. 1726. Da Maren Gjedsmanns Moder jo døde ved hendes Fødsel, blev hun antaget som Plejebarn af Fasteren Maren i Nibe.

- B. Søren Andreasen Gjedsmann, f. Sæby o. 1630, begr. Sæby 25. Aug. 1691. Var 1652 Felbereder i Fladstrand og 1660 Ejer af Bangsbo Stampemølle, havde Borgerskab i Sæby af 22. Decbr. 1652 og flyttede 1660 hertil, hvor han købte Faderens Stampemølle og 1663/64 var Kirkevæрге. Foruden at være Felbereder var han Bartskeer, og 1675 var han 10 Gange paa Hirsholmen for at kurere Præsten der Jens Pedersen Huger, som var faldet og havde »skævret« sit ene Ben. Præstens Søn, Peder Jensen Huger, der 1678 tjente paa Bangsbo, blev i den Anledning stævnet for Bartskeerløn 5 Rdl. og Medicin 4 Rdl.⁸⁸ Søren Gjedsmann var (1653) gift med Margrete Wilsbech, f. o. 1635, død før 1691, Datter af den rige Ridefoged til Asdal og Borger i Sæby Rasmus Wilsbech og Anne Jørgensdatter. 28. Septbr. 1653 gav Søren Gjedsmann Afkald for hendes Arv efter Faderen.⁸⁹ Børn: 1—4, (flere kendes ikke).

1. Rasmus Wilsbech Sørensen Gjedsmann, f. Sæby o. 1664. Var 1684 Felberedersvend hos Faderen⁹⁰ og var 23 Aar gl., da han 28. Marts 1688 gav Faderen Afkald for Mødrenearv; boede 1692 i Melsomvig i Norge,⁹¹ da han sammen med Søkende og Svoger gav Byfogeden i Sæby Afkald for Arv efter Forældrene og samme Dag solgte sine Parter i Ejendommen i Sæby til sin Broder og sin Svoger.
2. Anne Sørensdatter Gjedsmann, f. Sæby 1665, død Møllergaard i Lyngdrup i Horsens Sogn 1. Okt. 1700, gift o. 1693 med Christen Christensen Leth, f. Møllergaard i Lyngdrup 14. Febr. 1670, død 17....., Ridefoged til Langholt, gift II Inger Hansdatter Saltum.⁹² Han gav 19. April 1693 Afkald for Anne Gjedsmanns Arv og solgte hendes $\frac{1}{6}$ efter Faderen arvede Gaard til hendes Broder Andreas.⁹³
3. Andreas Sørensen Gjedsmann, f. Sæby o. 1668, død efter 1711, ses ikke død i Sæby indtil 1760. Var 1691 Felbereder i Sæby, (Borgerskab 1691), hvor han da

⁸⁸ Sæby Tgb. 29. Maj 1678 og 11. Juni 1679.

⁸⁹ Tgb.

⁹⁰ a. St. 21. Maj 1684.

⁹¹ a. St. 21. Septbr. 1692.

⁹² Aalborg Amts Aarb. I. 257. C. Klitgaard: Hvetbo H. II. 258.

⁹³ Sæby Tgb.

overtog Faderens Forretning og 21. Septbr. 1692 fik Skøde af sine Medarvinger paa deres Parter af Faderens Gaard paa østre Side af Søndergade. 1691 var han i Gæstgiver Gert Christensens Hus i Slagsmaal med Clemen Lorentz fra Sæbygaard, og 27. Jan. 1692 blev de begge dømt til at give Bøde.⁹⁴ Solgte 27. Maj 1711 sin iboede Gaard i Sæby til Per Mikkelsen. Gift o. 1692 med Ellen Pedersdatter Fæbroen, f. 16..., død 17..., Søster til Købmand Niels Pedersen Fæbroen i Sæby (Borgerskab 1688), der 1696 pantsatte Løsøre til Gjedsmann og kort efter døde.⁹⁵ Gjedsmann hørte til Sæbys Honoratiores.

Andreas Gjedsmann og Ellen Pedersdatter havde 9 Børn, hvoraf 6 døde som unge:

- a. Søren Andreasen Gjedsmann, dbt. 6. Trin. 1693, begr. Marts 1698.
- b. Margrete Andr. Gjedsmann, dbt. Trin. 1695.
- c. Elsebe Andr. Gjedsmann, dbt. Remin. 1697.
- d. Kirsten Andr. Gjedsmann, dbt. 3. Paasked. 1699, begr. 5. Aug. 1699.
- e. Kirsten Andr. Gjedsmann, dbt. 20. Aug. 1700, begr. Mandag eft. Sexag. 1701, 20 Uger.
- f. Frederik Andreasen Gjedsmann, dbt. 14. Trin. 1702.
- g. Søren Andreasen Gjedsmann, dbt. 14. Trin. 1702, begr. 24. Okt. 1702.
- h. Anne Andr. Gjedsmann, dbt. Trin. 1705.
- i. Peder Andreasen Gjedsmann, dbt. Trin. 1709, begr. 15. Aug. 1709.

Et af ovennævnte Børn blev begr. 27. Juni 1710.

4. Kirsten Sørensdatter Gjedsmann, f. Sæby o. 1673, død Sæby 23. April 1699, gift Sæby 1692 med Peiter Peitersen Wolgast, f. o. 1668 (ikke i Sæby), død efter 1717,⁹⁶ Søn af Bartsvær Peiter Peitersen Wolgast i Sæby⁹⁷ og Else Villadsdatter. Peiter Wolgast den yngre tog 1693 Borgerskab i Sæby, hvor han var Guldsmed. Han blev gift II med Karen Pedersdatter. Solgte 1709 en Gaard i Sæby til Præsten Jens Steinfeldt i Albæk⁹⁸ og sad 1710—12 fanget i Gøteborg. Med Kirsten Gjedsmann havde han 3 Sønner og 2 Døtre, der alle døde som smaa med

⁹⁴ Sæby Tingbog.

⁹⁵ a. St. 29. April og 6. Maj 1696.

⁹⁶ Ses ikke død i Sæby indtil 1760.

⁹⁷ Havde tidligere boet paa Læsø.

⁹⁸ Sæby Tgb. 13. Marts 1709.

Undtagelse af Sønnen Søren Peitersen Wolgast, født i Sæby 1694, som 1717 gav Faderen Afkald for Arv efter Moderen.⁹⁹

- C. Johanne Andreasdatter Gjeds mann, f. o. 1635, død Sæby 1682,¹⁰⁰ gift med Skomager Christen Mikkelsen, f. 1644, begr. 6. Maj 1698, der o. 1683 blev gift II med Else Lauridsdatter Rhuus, Datter af Borgmester i Sæby Laurids Nielsen Rhuus. Johanne Gjeds mann havde Børnene: Urban Christensen, der 1699 tog Borgerskab i Sæby, Gertrud C. og Mette C.¹⁰¹
- D. Maren Andreasdatter Gjeds mann, f. Sæby 1637, død Nibe 6. Maj 1719, gift I (1662) med Kaptajn, 1675 Major Conrad Wichmann, f. o. 1712, død Nibe 2. April 1681,¹⁰² gift II 1682 med Birkefoged i Nibe Knud Pedersen, f. 1637, død Nibe 23. Febr. 1715; Epitafium i Nibe Kirke, som Knud Pedersen og Hustru 1707 forærede et stort Pulpitur.¹⁰³ Conrad Wichmann fik 19. Novbr. 1662 af sin Svigerfader Skøde paa et Hus med Have i Sæby,¹⁰⁴ han var da Kompagnichef i Dronningens Livregiment Dragoner under Oberst Eiler Holck, men Regimentet var da uberedent og blev et Infanteriregiment. Maren Gjeds mann havde ingen Børn, men antog i Barns Sted sin forannævnte Broder Urbans Datter Maren.

Slægten Heuffelder.

29. Marts 1611 tog en Tysker Jürgen Heuffelder Borgerskab som Apoteker i Aalborg,¹⁰⁵ men i Fastelavn 1614 blev Apoteker Johannes Hoberus Gildebroder i Guds Legems Lav i Aalborg,¹⁰⁶ og da Hoberus, der 27. Juni 1622 fik Bevilling til at drive Apotek i Viborg, alligevel blev i Aalborg til i hvert Fald 1633, kunde Heuffelder næppe begaa sig her, og han flyttede da til Sæby, hvor han drev et uprivilegeret Apotek. Vi ved ikke meget om hans Virksomhed her; men 1630 var han sammen med en Vogn Poulsen i Hjørring og blev der »ilde beegnet« af den noget voldsomme Raadmand Mads Christensen, som i den Anledning blev tiltalt for Vold.¹⁰⁷ Efter »Kejserkrigen« 1627—29, der med-

⁹⁹ a. St. 1717 Bl. 199.

¹⁰⁰ Skifte 7. Aug. 1682.

¹⁰¹ Sæby Tingbog 7. og 21. Jan. 1685.

¹⁰² Udførlig Biografi i Hirsch. Samlinger vedrørende Officerer.

¹⁰³ C. Klitgaard: »Nibe Bys Hist.« S. 175 og 177.

¹⁰⁴ Sæby Tgb. Bl. 173.

¹⁰⁵ »Aalborg Bys Bog« 1535—1627.

¹⁰⁶ Gildets »Liber vivorum«. Om Hoberus henvises iøvrigt til Kancelliets Brevbøger« 1632.

¹⁰⁷ Hjørring Tingbog 31. Aug. 1630.

førte almindelig Forarmelse, var det vist smaat med Apotekernæringen i Sæby,¹⁰⁸ og Heuffeldtt (eller Heuffelder) forlod da Byen, antagelig i Slutningen af 1632. 16. Januar 1633 indstævnedes hans Søn Maximilianus Jørgensen Raadmand Peder Christensen Knivholt og en Del Borgere for Raadstueretten, fordi de var inddraget i hans (Maximilians) Bo uden Lov og Dom og havde taget hans Gods,¹⁰⁹ og da Peder Christensen Knivholt berettede, at det skete Udlæg var foretaget i Henhold til Raadstueretsdom over Jørgen Apoteker, lod Maximilian 13. Febr. 1633 i Raadstueretten fremlægge og læse et tysk Brev, dateret Krastrup 10. Febr. 1633, i hvilket Apoteker Heuffeldtt lader Borgmester og Raad i Sæby vide — i Anledning af Peder Christensen Knivholdts Stævning — at han kun er at finde paa Krastrup hos den ædle Junker Niels Friis; hans Søn staar ikke længer i hans Tjeneste, og selv har han ikke noget med Magistraten i Sæby eller den med ham at skaffe, da han ikke længer driver Handel eller Vandel i Sæby.¹¹⁰

Vi hører derefter ikke mere til Apotekeren; men 10. April og 1. Maj 1633 tiltaltes hans i Sæby efterladte Hustru Wibeke Brumkost for Betaling for noget Lærred, og 1. Febr. 1637 tiltaltes salig Jørgen Apotekers Arvinger for 2 Mk. 6 Skill. kongelig Skat; paa dette Tidspunkt var Apotekeren altsaa død.¹¹¹ Enken stævnedes 13. Novbr. 1639 af Byfoged og Tolder i Sæby Jens Thomsen Rosmus for forfalden Told og Akcise.¹¹² Hun levede endnu 1642, da hun anføres i Kirkens Stolestaderegister.

Heuffelder havde mindst 2 Børn, nemlig:

1. Jørgen Jørgensen Heuffelder, der kaldes Apoteker og svor sin Borgered i Sæby 14. Septbr. 1636, hvorfor han betalte 2 Sletdaler.¹¹³ Da Folk, der var født i Sæby, ikke betalte Borgerskabspenge, var Jørgen altsaa født før Faderens Ankomst til Byen. Jørgen Jørgensen Apoteker nævnes ogsaa som Borger i Sæby 10. Jan. 1638.¹¹⁴ Han var Ungkarl, da han 7. Novbr. 1638 opsagde sit Borgerskab i Sæby, hvor han ikke længer vilde drive Næring og Købmandskab, men han blev dog boende i Byen, hvor han 10. Juli 1639 stod tiltalt for at have gjort »Parlament« mod Kæmneren og Bysvendene. Magistraten tilbød at lade Sagen falde mod, at han gav 1000 Tagsten til Kirken, og han maatte derefter vinde Borgerskab igen, — dog Kongesagen uforkrænket. Heuffelder tilbød at give 500 Sten,

¹⁰⁸ 1630 solgte han Blækpulver til Sejlstrup Slot.

¹⁰⁹ Sæby Raadstueprotokol 16. Jan. 1633.

¹¹⁰ a. St. 13. Febr. 1633.

¹¹¹ Raadstuepr.

¹¹² Rp.

¹¹³ a. St.

¹¹⁴ Sæby Tingbog.

men vilde dog give 1000 Sten, hvis Magistraten ogsaa vilde holde ham fri for Kongesagen. Sagen udsattes. Jørgen flyttede 1642 til Fladstrand, hvor han var Købmand.¹¹⁵

2. Maximilianus Jørgensen Heuffelder (Højfeldt) var 1633 Borger og Købmand i Sæby og ejede en Gaard der. 25. April 1638 pantsatte han denne Gaard med Have og Tilliggende og som han selv beboede til Borgmester Hans Nielsen (Gram) og Hustru Katrine Markvorsdatter som Sikkerhed for 60 Sletdaler, som Hans Nielsen efter »hans venlige Begæring til sin Nyttes og Brugs Forfremmelse« havde kautioneret for til Skipper Authe Milousen, Ahus, Vlielandt i Holland. Pengene var Betaling for Specerier og Varer.¹¹⁶ 1642 vilde Hans Nielsen forhverve Sandemandstov for Vold over Heuffelder, fordi han imod Udvisning og Forbud blev boende i sit Hus, saa Pengene til Hollænderen har Hans Nielsen nok maattet betale. Sagen søgtes dog jævnet,¹¹⁷ men Heuffelder synes derefter at have forladt Sæby, da hans Navn ikke træffes i Kirkens Stolestaderegister fra 1642, men han var der atter 1649.

Maximilian Heuffelder blev 1634 gift med Karen Laursdatter fra Sæby, Stifdatter af Raadmand Peder Mikkelsen Riber, død 1640 (Søn af den rige Borgmester Mikkell Riber og Broder til Søren Mikkelsen Riber, der o. 1618 var Borgmester i Sæby). Peder Riber var 1604 gift med Borgmester Søren Christensen Guldsmeds Datter Maren Sørensdatter,¹¹⁸ der i et tidligere Ægteskab med en Laurs maa have været Moder til ovennævnte Karen Laursdatter. 1625 havde Karen Proces for Landstinget med sin Stiffader angaaende Arven efter sine Forældre, og da fremkom Stiffaderen med den usandsynlige Paastand, at i de 8 Aar, hun var hjemme, (ca. 1600—1608) havde hun faaet 235 Opleder (∴ Chemisetter), og da hendes Fæstesøl holdtes (1608—1609), havde han købt 4 Tønder Øl samt Vin for 6 Daler. Senere havde han til hendes Bryllup købt, hvad der behøvedes saa nær som 5 Fade Øl, 2 Nødkroppe og noget Flæsk, som Brudgommen betalte. Hun havde ogsaa faaet et fornemt Udstyr af Gangklæder, Sengeklæder, Sølvstøj m. m. (se »Vendsysselske Aarbøger« 1931, S. 161), og Peder Mikkelsen udtalte yderligere, at hun uden hans Vidende havde faaet 6 Guldrosenobler, 1 Portugaløse, 2 Sølvkeer, 1 Sølvstob paa 20 Lod, 1 Guldring m. v.¹¹⁹

¹¹⁵ Sæby Raadstuepr. Vennebj. Herreds Tgb. 13. Nov. 1643.

¹¹⁶ Sæby Tingbog 1638 Bl. 93.

¹¹⁷ a. St. 23. Marts 1642. Bl. 33 og 45. Tingbogen meget makuleret.

¹¹⁸ »Vendsyssel Folk og Land« III, 34. Han ægtede 2. Gang Karen Andersdatter (Sæby Raadstuepr. 8. April 1640).

¹¹⁹ Viborg Landst. Dombog A. 1625, Bl. 252 ff.

Den Mand, med hvem hun 1608—09 i en Alder af 15—16 Aar blev gift, var Daniel Bastiansen Truttmann, antagelig en Tysker, der var Købmand i Sæby. Han forlod imidlertid Sæby 1619—20, efterladende sig en Del Kreditorer samt Hustru og Børn. 2. Marts 1633 havde Karen Laursdatter indstævnet den bortrømte Mand til Viborg Landsting for Vidne at paahøre angaaende, at han for over 13 Aar siden var draget fra hende med den største Del af deres Formue og ikke senere havde ladet høre fra sig, men hun havde siddet forladt og i største Elendighed med sine mange Børn. Ligeledes indkaldte hun hans Kreditorer til Deling af hans Bo. Ved Kapitelsdom af Aalborg Konsistoriehus (Tammerretten) 18. Decbr. 1633 blev hendes Ægteskab med Truttmann ophævet, og hun fik Tilladelse til at gifte sig paany,¹²⁰ og før 9. Juli 1634 var hun gift med Maximilianus Heuffelder.¹²¹ Boet efter Truttmann er vel næppe blevet delt mellem Kreditorerne, thi efter hendes andet Ægteskab fik hun adskilligt Bryderi med dem. Daniel Truttmann havde 1619 laant godt 25 Sldr. af Christen Laursen i Gadholt i Understed, hvilket Beløb hun dømtes til at betale hans Arvinger, og 1616 og 1618 havde Truttmann udstedt Gældsbeviser til Jakob Christensen i Langtved, hvilke Sønnen Christen Jakobsen i Øksenhede krævede indfriet. Sidstnævnte Sag kom for Landstinget, og senere blev der Proces om Sagens Omkostninger.¹²³ Endvidere havde Heuffelder Proces med Raadmand Peder Mikkelsen Riber i Sæby om den Gaard, han boede i.¹²⁴

Af Daniel Truttmanns og Karen Laursdatters mange Børn har jeg kun truffet Magdalene Danielsdatter Truttmann, den »ærlige, gudfrygtige, fromme og dydige Pige«, der 6. Juni 1638 paa Sæby Byting fik Skudsmaalsvidne af Magistrat og menige Borgerskab om, at hun var ægte født i Sæby, hendes Fader den »ærlige og velagtede Mand« o. s. v. og Moderen »den ærlige, gudfrygtige, kristelige, fromme, fine og dydige Dannekvinde« o. s. v. — Sæby Byskriver brugte stedse mange slige Adjektiver.

1649 træffer vi endnu Maximilian Heuffelder boende i Sæby, men 1651 var han Toldvisitør i Skagen, hvor hans Hustru Karen Laursdatter blev begravet 5. Søndag i Fasten 1653, 60 Aar gammel.¹²⁵ Han ægtede derefter 21. S. e.

¹²⁰ Sæby Tingbog 28. Febr. 1638.

¹²¹ Sæby Raadstuepr. 9. Juli 1634.

¹²² Sæby Tgb. 31. Jan. 1638.

¹²³ a. St. 10. Januar, 30. Maj og 20. Juni 1638.

¹²⁴ a. St. 17. Jan. 1638.

¹²⁵ Skagens Kirkebog.

Tr. 1654 i Skagen Anne Pedersdatter, med hvem han havde Børnene Jørgen, f. 1656, død 1658; Gert, f. 1658; Vibeke, f. 1661, og Jørgen, f. 1663.¹²⁶

Familien synes at have forladt Skagen.

¹²⁶ Moderen til ham kaldes i Kbg. fejlagtig Anna Nielsdatter.

ANMELDELSER

Præstehustruer, der helt eller delvis mangler i Wibergs Præstehistorie. Samlede og udgivne af Erh. Qvistgaard. København 1934. (I Kommission hos V. Thaning & Appel).

Det er en bekendt Sag, at der ved S. V. Wibergs meget fortjenstfulde Præstehistorie — et Værk, der ikke kan prises højt nok, især naar man betænker, under hvor ugunstige Arbejdsvilkaar det er blevet til — trods al anvendt Umage klæber adskillige Svagheder og Mangler. Ikke mindst gælder dette Oplysningerne om Præsternes Hustruer, hvad der vel væsentlig skyldes, at Wiberg kun i ringe Udstrækning havde Adgang til arkivalske Kilder, især Kirkebøger. Det maa derfor siges at være en meget taknemmelig personalhistorisk Opgave at korrigere og supplere Wiberg paa dette Punkt. Et Forsøg i denne Retning er blevet gjort af Erh. Qvistgaard i det i Overskriften nævnte Skrift, men man kan just ikke paastaa, at det er faldet særlig heldigt ud.

Allerede Titlen virker besynderligt. Hvorledes kan Præstehustruer — Mennesker — delvis mangle? og hvordan kan de være »samlede og udgivne« af E. Q.? Efter Titelbladet er der lidt umotiveret anbragt et Portræt af S. V. Wiberg, der kaldes »Dansk Præstehistories Fader«. Dette ret flade Udtryk er misvisende, thi med al Anerkendelse af Wibergs store Fortjenester, er han dog ingenlunde den, der herhjemme har grundlagt dette Studium. Allerede i det 17de Aarhundrede anlagde Universitetspedellen Peder Muus værdifulde presbyterologiske Samlinger, og fra senere Tider kan man med god Grund som Forgængere for Wiberg blandt andre nævne Mænd som Peder Poulson, Treschow, Giessing, J. C. Bloch og Brødrene Fr. og Immanuel Barfod. — Efter en kort, noget uklart affattet Fortale følger dernæst Bogens Hovedparti: de af Forf. i Aarenes Løb indsamlede Oplysninger af genealogisk Art om ca. 3000 Præstehustruer. Væsentligt har han bygget paa Arkivalier i Biske- og Provstearkiver o. l., derimod kun sjældent (om nogensinde) paa Kirkebøger, hvad der er uheldigt, da det netop er her, at man skulde vente at gøre den rigeste Høst af supplerende Efterretninger. Man maa haabe, at de meddelte Oplysninger er paalidelige og nøjagtige, thi i de allerfleste Tilfælde vil Benytterne være henvist til at tage dem for gode Varer, idet der kun undtagelsesvis gives en Antydning af, hvilken Kilde Forf. har sin Viden fra. Allerede denne Mangel svækker Bogens Værdi, men langt værre er dog den Opstillingsmaade, der er anvendt. Da Bogen fremtræder som et Supplement til Wibergs Præstehistorie, havde den eneste naturlige Disposition været den: fortløbende i een Række at følge Wibergs Inddeling efter Pastorater, og indenfor disse Præsternes Løbenumre. Eventuelt kunde Præsternes Navne være føjede til i Parentes, da Wiberg i Supplementerne jævnlig har forandret den oprindelige Orden indenfor de enkelte Pastorater. I Ste-

det herfor har Forf. brugt en Fremgangsmaade, hvorved han skulde synes kun at have haft til Hensigt at volde Benytterne unødigt Tidsspilde og unyttigt Hjernebrud, idet han som Hovedinddeling har en alfabetisk Ordning efter Præstehustruernes Navne, men indenfor de enkelte Bogstaver har fulgt Wibergs Numre paa Pastorater og Præster. Følgen heraf vil i Praksis blive, at naar man søger en Oplysning om en Præsts Hustru, der ikke er omtalt hos Wiberg, — og i Almindelighed vil man da ikke paa Forhaand kende hendes Navn —, bliver man nødt til i hvert enkelt saadant Tilfælde at gennemgaa alle Alfabetets 27 Bogstaver under det paagældende Pastoratsnummer! Da det dog er disse, der ligger til Grund indenfor de enkelte alfabetiske Grupper, da Præstehustruernes Navne her indenfor ikke er opført i streng Bogstavorden, er det overhovedet ganske umuligt at indse, hvad Forf. har villet opnaa ved denne Skininddeling efter Bogstaver. Tilmed afføder den flere Urimeligheder i Enkeltheder. Hvis en Præst har været gift to eller flere Gange, er det saaledes som Regel ikke tilstrækkeligt at søge Oplysningerne om hans Hustruer paa eet Sted, men man nødes til at slaa efter under alle de Bogstaver, hvorunder de forskellige Hustrunavne er anbragt. Ganske vist findes der Henvisninger til de andre Steder, men det giver dog dobbelt eller flerdobbelt Ulejlighed, i Stedet for at man ved en forstandig Ordning kunde have indskrænket sig til at efterse eet Sted. Desuden gør der sig i saadanne Tilfælde ofte en mærkelig Mangel paa Konsekvens gældende, idet man undertiden kan finde alle de meddelte Oplysninger om en Mands forskellige Hustruer gentaget de respektive Steder, undertiden derimod blot møder en Henvisning.

Det er beklageligt, at Forf. har ment det nødvendigt at opstille det indsamlede Stof paa en saa upraktisk og usystematisk Maade, som her er sket. Andre Mangler ufortalt kunde der være blevet en nyttig supplerende Haandbog ud af det sikkert flittige Samlerarbejde, der ligger bag. Som Bogen nu fremtræder, maa den desværre som Helhed betegnes som forfejlet.

Bjørn Kornerup.

Schriften des Vereins für Schleswig-Holsteinische Kirchengeschichte, 2. Reihe IX, 3. Heft. Kiel 1932.

Selskabet for slesvig-holstensk Kirkehistorie, som allerede har en længere Aarrækkes betydningsfulde Virksomhed bag sig, har ved Udsendelsen af den ovennævnte Del af sine Publikationer udgivet et Skrift, der er af mere end almindelig direkte Interesse for danske Læsere. Heftet indledes med en Afhandling af Pastor, Dr. Christian Stubbe om den danske Gesandtskabsmenighed i Wien og dens sidste Præster, deriblandt Johann Hieronymus Chemnitz († 1800), der siden i henved 30 Aar var tysk Præst ved Garnisonskirken i København, og som har vundet sig et europæisk bekendt Navn som Konkyliolog. Afhandlingen, der i Formen er noget fragmentarisk, bygger paa et grundigt Studium af haandskrevet Kildemateriale baade i det danske Rigsarkiv og i Arkiver i Kiel og indeholder talrige Oplysninger om den wienke Gesandtskabsmenigheds Kaar. Det er dog beklageligt, at Forf. aabenbart ikke har vidst, at allerede P. W. Becker har givet gode Bidrag til dette Emnes Behandling i sin smukke Afhandling »De forhen bestaaende danske Gesandtskabskapeller i Udlandet« (i Evangelisk Ugeskrift, 2. R. XI, siden optrykt i Beckers Historiske Afhandlinger II, 1875), hvori han blandt andet har fremdraget interessante Træk til Legationspræsternes ældre Historie, som burde have været omtalt i den nye Fremstilling. Ligesom Stubbe støtter iøvrigt ogsaa Becker sig i høj Grad til Meddelelser fra Chemnitz i et sjældent lille Skrift fra 1761, der er en Hovedkilde til Belysning af dette Emne.

Af endnu større Interesse for Kendskabet til danske Forhold baade af kirkehistorisk og personalhistorisk Art er dog det følgende Bidrag »*Pfarrer Günthers Kollektentreise durch Dänemark und Schleswig-Holstein 1723 und 24*« ved Dr. Theodor Wotschke, siden suppleret af Selskabets nuværende fortjenstfulde Leder, Provst Dr. Ernst Feddersen. Præsten Martin Günther blev i en Aarrække udsendt til forskellige Dele af den protestantiske Verden for at indsamle Kollektpenge til de lutherske Menigheder i Pfalz, der siden 1685 levede under meget trænge Kaar. Blandt de Landomraader, Günther besøgte, var ogsaa Danmark og Slesvig-Holsten, og om sit Ophold her har han aflagt udførlige Beretninger til sin Velynder, den bekendte ortodokse Teolog, Superintendent og Overkonsistorialraad Ernst Valentin Löscher i Dresden, i Form af Breve, som nu gemmes i den meget omfattende Brevsamling i Hamburger Staats- og Universitätsbibliothek. Vistnok i Begyndelsen af Juli 1723 kom Günther til København, hvor han opholdt sig en Maanedes Tid, hvorpaa han rejste til Fyen og derfra til Slesvig og Holsten. Han havde saaledes rigelig Tid til at se sig om i København, og da han havde gode anbefalinger, kom han i Forbindelse med de fleste mere fremtrædende Personligheder baade i Kirken, ved Universitetet og i Regeringskredse. Nævnes kan saaledes Hofpræst Conradt, Biskop Worm, Stiftsprovst Reenberg, Professorerne Hans Bartholin, Johannes Trelund, Hans Steenbuch, Franck de Franckenau, Storkansler Ulrik Adolf Holstein, Hofmarskalk Engelke Bülow o. fl. a. Günther har aabenbart været en skarp Iagttagere, og adskillige af de Domme, han fælder, er særdeles træffende. Saaledes har han faaet et meget rigtigt Indtryk af den gamle djærve Stiftsprovst Morten Reenberg, som han med Rette karakteriserer som »ein aufrichtiger Mann«, og ikke mindre har han haft Blik for, at den rænkefulde Biskop Søren Lintrup i Viborg vel havde et imponerende Ydre, men tillige »in der Physiognomie etwas verschmitztes«. Günther kom til København paa et Tidspunkt, da Modsætningen mellem Tilhængerne af den lutherske Ortodoksi og Pietismen var meget skarp, og han meddeler mange værdifulde Træk til Belysning af dette Modsætningsforhold. Da han selv hørte til den ortodokse Retning og — som nævnt — var nøje knyttet til Löscher, fandt han ikke overalt den bedste Modtagelse. Ejendommeligt nok var hans Landsmand, Diakonen ved St. Petri Kirke Matthias Schreiber, hvem han kalder en »totus Spenerianus«, den, der viste ham størst Kølighed.

Günthers Beretning er i tilføjede Noter ledsaget af en omfattende Kommentar ved Udgiveren og Provst Feddersen. Foruden biografiske Oplysninger til almindelig Orientering indeholder denne Kommentar jævnlig længere Udtog af utrykte Breve fra danske Kirkemænd og Lærde, hvorved den selvfølgelig faar en direkte kildemæssig Betydning. Disse Breve er hentede fra de ovenfor omtalte, righoldige Samlinger i Hamburg, og skønt man skulde tro, at disse var gennemgaaet til Bunds af den af Videnskabernes Selskab nedsatte Kommission til Registrering af Kilder til dansk Historie i Udlandet, viser dog en Sammenligning mellem Feddersens Citater og Lauritz Nielsens »Registrant over Breve fra og til Danske i udenlandske Biblioteker«, at dette ikke helt kan være Tilfældet, og at disse Samlinger kunde fortjene en fornyet Undersøgelse.¹

¹ Nævnes kan det saaledes, at Brevet af 15. April 1719 fra Johs. Trelund til Löscher (Günther S. 317 Note 2) ikke findes optaget hos Lauritz Nielsen, og at Brevet af 23. Juli 1723 fra Prof. Georg Friedrich Franck de Franckenau til Löscher (Günther S. 319 Note 2) er henført til Diplomaten Gerhard Ernst Franck de Franckenau. Efter en Bemærkning i Kommentaren skulde man næsten tro, at alle de Franckenau'ske Breve til Löscher i Registranten urigtigt er henført til den sidstnævnte Franckenau.

Medens Kommentaren som Helhed indeholder meget af Værdi, kunde man nok have ønsket, at Udgiveren havde recenseret Günthers Tekst noget skarpere (hvis man da ikke ved de følgende Eksempler staar overfor Fejlæsninger hos Udgiveren). S. 320 hedder det f. Eks., at Biskop Thura i Ribe havde en Søn paa 24 Aar »Laurentius Thura«, der laa paa Borchs Kollegium og var en fremragende Disputator. I Noten oplyses det, at herved menes Laurids Thurah († 1759), den bekendte Arkitekt og Udgiver af »Den danske Vitruvius«. Dette er umuligt allerede af den Grund, at denne Thura aldrig har været Student, og en Bemærkning i Günthers Tekst om, at han just havde udgivet sin »Idea historiae literariae Danorum«, viser da ogsaa, at der er ment Litterærhistorikeren Albert Thura († 1740). Paa samme Side omtaler Günther den imødekommende og lærde Professor i Græsk H. Schramm og paa næste Side Oversekretæren i Danske Kancelli K. Ostgaard. Da der ingen Noter er føjede til disse to Mænds Navne, maa man tro, at Udgiveren ikke har kunnet oplyse noget om dem, og i saa Henseende maa han være undskyldt, da der ikke fandtes Personer af saadanne Navne. Ment er naturligvis Hans Gram og Fr. Ostgaard. Sammenlignet hermed er det af mindre Betydning, at Nyborg S. 323 kaldes Vyborg og Biskop Lodberg i Odense Ladberg.

Trods de her anførte Mangler ved Udgaven maa man dog sige, at Beretningen om Günthers Kollektrejse i Danmark er et kærkomment og værdifuldt Bidrag til Oplysning om Personligheder og Forhold i Pietismens Brydningstid.

Bjørn Kornerup.

H. Hjorth-Nielsen: Danske Prokuratorer med kgl. Bevilling 660—1869. København 1935. I Kommission hos Levin & Munksgaard. 446 Sider.

Sekretæren i »Samfundet for dansk Genealogi og Personalhistorie« har udsendt en »Stat« over danske Prokuratorer under Enevælden og til 1869, da Benævnelsen Prokurator afløstes af Benævnelsen Sagfører, et stateligt Værk, der betegner en af de anseligste Forøgelsler af vor personalhistoriske Litteratur siden Wibergs Præstehistorie. Bogen er udgivet af Det danske Sagfører-samfund, og Forfatteren oplyser, at Manuskriptet har ligget færdigt siden 1923. Man undrer sig over, at vor store Sagførerforening ikke har kunnet bevæbne sig til at udsende det før nu.

Studierne til den foreliggende Bog har dannet Grundlaget for den Fremstilling i to Bind af Prokuratorstandens Historie, der udkom 1927—28 under Forfatteren Palle Rosenkrantz's Haand, og som disse to Bøger omhandler Hjorth-Nielsens Værk kun Prokuratorer med kgl. Bevilling, men dette sidste bringer dog ogsaa et mindre Afsnit med Biografier af Prokuratorer, som levede paa Magistraternes Borgerskaber eller Amtmændenes Bestallinger.

Det er aabenbart de sidste »ikke kgl.« Standsmedlemmer, der har skabt det mindre gode Rygte, hvori Prokuratorstanden har staaet lige til vore Dage. Det vilde derfor have haft betydelig Interesse, om det havde været muligt for Hr. Hjorth-Nielsen at bringe endnu flere Biografier af de Procesfuldmægtige, som var mindre fremtrædende og ikke naaede at faa Bevilling gennem Kancelliet. Men man forstaar, at Arbejdet herpaa vilde have været umuligt p. Gr. af det mangelfulde Kildestof.

Bogens Biografier er ordnet alfabetisk med udførlige Notehenvisninger under hver enkelt Levnedsskildring, men man kunde have ønsket, at Forfatteren havde været uortodoks nok til at opstille Biografierne kronologisk efter de udstedte Bevillinger. Thi en saadan Opstilling vilde vistnok have givet en bedre

Oversigt, end man har nu, over, hvorledes Prokuratorernes Lod har været i Gennemsnit og i de forskellige Perioder af det Tidsafsnit, Bogen omhandler — ogsaa over de Millieus, hvorfra Standen rekruteredes.

Det havde maaske ogsaa været af Værdi, om Højesteretsprokuratorerne havde været samlet for sig. De har vist altid indtaget en Særstilling, fordi Autoriteterne, vel særlig Højesteret selv, vaagede over, at der stedse kun var saa mange, at de alle kunde tjene Penge. Der laa ogsaa deri Udtryk for Ønsket om at drage Nytte af disse Mænds Indsats i Retsplejen, et Tillidsvotum til selve Standen, som Landets øvrige Autoriteter ikke synes at have næret overfor »deres« Prokuratorer. Af Prokuratorerne med Bevilling var nogle ved selve Kancelliets Affattelse af Bevillingens Ordlyd henvist til bestemt afgrænsede Omraader af Landet, hvad kunde tyde paa en lignende Indstilling hos Kancelliet som hos Højesteret, men et meget stort Tal af Prokuratorer med Bevilling havde Ret til at procedere for alle Over- og Underretter, ofte i begge Riger (Danmark og Norge), Højesteret undtaget.

Ogsaa som Opstillingen af Biografierne nu er i Bogen, faar man imidlertid et levende Indtryk af Standens Vækst. Den har aabenbart oprindelig Rod i Godsadministrationens »Forsvar« for sin Almue. Dette Forsvar udvidet til »alle og enhver« skaber Prokuratoren. Forsvaret bestod ikke blot i Afværgelse af Angreb, men ogsaa f. Ex. Forfølgelse af Forbrydere og andre Angrebsmænd, hvad lige til moderne Tid næsten helt var overladt til den Private. En stor Part af Prokuratorstandens Mænd er Præster, Skolelærere og andre Embedsmænds skrivekyndige Sønner. Saa sent som i Firserne af det 19de Aarhundrede ser vi — i Marie Bregendahls sidste Bog: Holger Hauge og hans Hustru — Præstesønnen Ove Rørdam (et symbolsk Navn!) gaa sine Bysfolk til Haande med at udrede Logikken i en økonomisk Situation.

I det store og hele findes der ikke i Biografierne over Prokuratorerne med kgl. Bevilling Holdepunkt for en ringe Anseelse af Standen. Socialt hævdede disse Folk sig, omend de oftest kun drev Prokuratorvirksomheden som Bibeskæftigelse. Heller ikke i Nutiden er jo Sagførelse Sagførernes Hovedvirksomhed. Prokuratorerne gik i tidligere Tid ofte over i Embedsstillinger som Byfogder, Ridefogder og lignende. »Foged« er jo det gamle Ord for Embedsmand. Man træffer derfor i den foreliggende Bog mange Familienavne, som er velkendt fra Personalhistorien iøvrigt.

Adskillige Prokuratorer endte i solide Stillinger som Ejendomsbesiddere, navnlig i Landbruget. Siden Forordn. af 3. Juni 1796 finder man dem i Enkekassen, hvad der viser deres sociale Niveau og særligt glæder den Personalhistoriker, som søger at udrede deres Levnedsløb.

Man kunde undres over, at Befolkningen i ældre Tid, skønt langt mindre end nu, udgjorde tilstrækkeligt Klientel for professionelle Prokuratorer. Dog har Proceslysten — og Procesnødvendigheden — vist dengang været betydelig større end nu til Dags. Da Hof- og Stadsretten oprettedes 1771, søgte dog kun 12 Prokuratorer Adgang til at møde for den. Men der var aabenbart Penge at tjene som Prokurator, og særlig i de økonomisk gode Tider i Slutningen af det 18. Aarhundrede synes Tallet paa Prokuratorerne at stige.

Da en københavnsk Prokurator Carl Schrøder 1778 fik Embede som Byfoged i Slangerup, vendte han tilbage til sin Virksomhed som Prokurator allerede efter 3 Aars Forløb. Slangerup var Landets mindste Købstad. 1706 fortæller Niels Hammer i Helsingør, at han »ved stor Søgskade og Vanlykke er blevet forarsaget at applikere mig til Prokuratorembedet«, og selve Kancelliet iler 1810 Peter Horrebøw Ratenburg, der var blevet Herredsfoged i Sunds-Gudme Herreder ved Svendborg, til Hjælp ved, da Lønnen som Foged var lille, at give ham Bevilling som Prokurator ved alle Over- og Underretter i Danmark, Højesteret undtaget, og tillige — naturligvis — Sunds-Gudme Herreders Ret undtaget.

Tidligt — adskillige Aar før 1700 — har man som Betingelse for at opnaa Prokuratorbevilling, ja for at tillade Prokuratorens Virksomhed, forlangt gode Anbefalinger for Retsind og Duelighed fra Byens Øvrighed og fra Amtmanden. Men dog klagede Myndighederne over, at der ikke opnaaedes tilstrækkeligt. Da den senere Byfoged i Maribo, Jacob Nielsen Møller, 1789 søgte Prokuratorbevilling i Danmark, roser Amtmanden over Hedemarkens Amt i Norge, hvor Møller dengang boede, hans Dygtighed og Uegenlyttighed, men tilføjer bedsk: »en Dyd, som saa sjældent findes hos Prokuratorerne paa Landet.«

I andre Biografier er vi saa langt ude, at man forstaaer Folkedommen over Datidens Sagførere. Saaledes hedder det om Niels Christensen Lind 1735, at han som Ridefoged paa Kalundborg Ladegaard havde ladet nogle Tyve, som han havde i Forvaring, holde saa snævert fængslet, at »den ene Tyv er død, efter at hans Hænder og hans venstre Ben af Jernet i Blokken var blevet forraadnet, og et af Kvindemenneskernes Fødder bortraadnet, saa hun ventelig sætter Livet til.« Man mindes ældre Tiders Retsforhold, hvor Tyven var den bestjaalnes Fange, ikke Samfundets, og Retten og Samfundet kun havde den Opgave at dømme Forbryderne og godkende, hvilken Straf den Forurettede maatte give ham.

Prokurator Lind fik da ogsaa kun en Formaning fra Amtmanden, som ellers ikke greb ind. Det er ikke Prokuratoren, men Tiden, der maa bære Hovedansvaret for det skete. Nu har Grundloven skabt Menigmand Garantier, men det er vel ikke urimeligt, at han allerede dengang følte Prokurator Linds Fremfærd som Uret.

Prokurator Rasmus Faber i Odense blev derimod 1807 fradømt sin Bevilling, fordi han paa en Ransagningsforretning havde opdaget et Tyveri uden at melde det til Øvrigheden og senere havde sigtet Landsdommer Mylius for at være partisk imod ham. Højesteret overdængede desuden Faber med Bøder og Omkostninger til et Beløb af ialt 23—2400 Rgd. Faber var dog ikke mere moralsk eller økonomisk medtaget end, at han kort efter kunde erhverve Borgerskab som Brygger i København, en saare værdifuld Erhvervelse.

Man forstaaer, stillet overfor Historier af denne Art, at Almuen, da Prokurator Fr. Chr. Bagge paa Langeland døde 1795, troede »at have set ham ofte gaa igen efter Døden.«

Man maa være Forfatteren taknemmelig for, at han ikke er bukket under for Fristelsen til at gøre Biografierne nogenlunde ens. Som i Wibergs Præstehistorie medtages ikke alene Svogre, Sønner og Svigersønner, naar de hører til Standen, og Lærestedet nævnes, men Biografierne indeholder en hel Række »udenoms« Enkeltheder, hvad der gør dem meget mere levende, end de ellers vilde have været. Meget kulturhistorisk Stof er sluppet med ind i Bogen paa den Maade. Desuden har Personalhistorikeren faaet en Mængde Spor og Andtninger at gaa efter, om nogen ønsker at følge en af de biograferede Personer videre, end det har været Forfatterens Opgave. Thi naturligvis er der Lakuner i en Bog af det Omfang som den foreliggende. Selv om Forfatteren, der er en af vore kyndigste personalhistoriske Forskere, har udnyttet alle de kendte Kilder, vil der utvivlsomt til Supplering kunne fremdrages adskilligt af mere tilfældige Oplysninger i Arkiverne.

Den Examen, der i de svundne Tider var Prokuratorstandens aandelige Borgerbrev, den dansk-juridiske Examen, afholdes sidste Gang i Aar og er derefter ophævet. De sidste »danske« Jurister af de forudgaaende Aargange har i et vist Omfang faaet Ret til at kalde sig Landsretssagførere. Standen er dermed nivelleret, Udveksterne nedadtil er søgt hindret. Grundlaget for de gamle ilde Rygter er dermed søgt endeligt fjernet. Der er vel ingen Stand, der nu med større Ret end Sagførerstanden kan gøre Krav paa at anses for uundværlig i Samfundets Liv. Fremtidig vil Sagførelses Biografier alle glide ind

i den almindelige, men meget skematisk, »Juridisk Stat«, men for Tiden fra 1869 til 1935 er der endnu Brug for en særlig Sagførerstat, og Sagførersamfundet vil forhaabentlig snart ogsaa løse den Opgave at tilvejebringe dette nye Værk. Sagfører Volmer Lind udgav 1929 Bogen: »Kongeriget Danmarks praktiserende Sagførere«, men de, der er holdt op at praktisere, inden denne Bog udkom, eller har begyndt efter dens Trykning, er naturligvis ikke med.

Den foreliggende Bog gør saavel Forfatter som Udgiver stor Ære og vil blive modtaget af personalhistorisk Interesserede med megen Glæde. Den er naturligvis forsynet med et udførligt Personregister, hvori er medtaget ogsaa Prokuratorernes Ægtefæller og disses Forældre, hvilket giver det stor Værdi for den, der i Iver gennemblader den trykte Litteratur for at finde et Spor, der kan føre til den Synaal i Arkivernes store Høstakke, som han nu er paa Jagt efter.

Arne Sundbo.

Til anmeldelse er indsendt et lille arbejde (halvhundrede sider) med titlen »Slægtregister vedrørende Familien Bendix Thostrup fra Viborg«, udarbejdet af Chr. Bendix Thostrup. Sandt at sige har det kun ringe interesse udenfor den snævre familiekres. Det indeholder brudstykker af stamtavler over slægterne Thostrup, Bendix og Hopp, af hvilke den første (uden de fornødne henvisninger) er opstillet således, at man fra side 46 skal springe tilbage til side 7, fra side 7 skal springe frem til side 12 og fra side 12 til side 32, og desuden bringer det en i bogform opstillet anetavle for 12 hel- og halvsøskende Thostrup, af hvilke de to har deres mors (Marie Elisabeth Bendix') efternavn som fornavn, hvilket er den let angribelige foranledning til, at den hele slægt i bogens titel kommer til at figurere som »familien Bendix Thostrup«. Anetavlen giver et levende indtryk af, hvor umuligt det er at give et klart overblik over anteceden- sen, når bogform anvendes, men når hensigten — som i dette tilfælde — kun er at vise, hvor vidt man hidtil er kommet med udarbejdelsen, har denne form sin berettigelse. Det fremgår nemlig af forordet, at det hele skrift er at betragte som en foreløbig oversigt, der senere skulde følges af et mere omfangsrigt arbejde med biografier af slægtens medlemmer. Heri ligger iøvrigt også tildels grunden til den ovenfor omtalte noget aparte ordning af en del af stamtavlestoffet. Sidst findes et par lister over indgiftede personer, men da der ikke anføres, på hvilken side i bogen de skal søges, er disse lister ret overflødige.

Det lille arbejde, der er trykt som manuskript og forsynet med nogle få billeder, kan fåes portofrit tilsendt for 3 kr. 50 øre ved henvendelse til ingeniør C. B. Thostrup i Frederikshavn.

SMAA MEDDELELSER

GRUBBE.

Den Angaben in Danmarks Adels Aarvog XL. S. 551 über den letzten Grubbe der dänischen Linien Jakob Frederik G. † 1741 in Hamburg, ist noch einiges hinzuzufügen. Bevor er, wie dort angegeben, Anna Eleonore von der Lühe heiratete, war er bereits einmal vermählt gewesen, denn »1733 erreichte der Amtshauptmann Jakob Grubbe, Ehemann der Eleonore Marie von Lützwow, die Bildung eines Fideikommisses aus der Baronschaft des Dorfes Granzin im Amt Boizenburg«. Er wird also ge-

hofft haben, seinen Stamm fortzusetzen, was ihm allerdings nicht gelungen ist. E. M. v. Lützow war auch keine junge Dame mehr, denn sie war vorher 1790 mit Just Diedrich von Türck auf Harst † 1707 und 11. 6. 1708 mit Georg von Anlow vermählt gewesen. Sie selbst ist am 10. 5. 1737 in der Stille in ihrem Begräbniss in der Kirche zu Wittenburg beigesetzt worden. Ihre Eltern waren Berthold Heinrich v. Lützow auf Seedorf und Dorothea Maria v. Bülow.

Quellen: 1) Schlie: Bau- u. Kunstdenkmäler Mecklenburgs. 2) Kirchenbuch in Wittenburg.

Max W. Grube.

TO KJÆRULF-GRENE.

Siden jeg 1914—1918 udgav det Samlerarbejde, som jeg har kaldt »Kjærulfske Studier«, har jeg fra vidt forskellig Side modtaget en Række Supplementer, som jeg har indført i mit Haandeksemplar af Bogen, der til sin Tid vil blive overgivet til Landsarkivet i Viborg.

Nogle af disse Tilføjelser er selvfølgelig af større Interesse end andre, og jeg tør maaske tro, at de nedenstaaende Oplysninger om en ostindisk og en finsk Gren paa Kjærulfernes store Træ ogsaa kan være af Interesse for dansk Personalhistorie i Almindelighed.

Da i Juni 1929 en i Southampton boende E. N. Kierulf i de engelske Blade saa, at Frk. Hedvig Kierulf fra Oslo var blevet dræbt af en Bil (i London), henvendte han sig til fhv. Byskriver F. Kierulf, Oslo, for at faa et eventuelt Slægtskab oplyst, og senere har jeg faaet følgende Oplysninger om Mr. E. N. Kierulfs Slægtsforhold.

Faktor Søren Kierulfs Søn, William Duntzfeldt Kierulf, f. Frederiksnagor 1800, død Manila 1841 (Kjærulfske Studier S. 120) blev, som det fremgaar af Faderens nylig offentliggjorte Optegnelser,¹ 1819 Cornet i det britiske 22. Regiment lette Dragoner i Bangalore (Forindien), men rejste allerede 1820 til Manila paa Luzon og boede der til sin Død. Public Record Office, London, oplyser, at han ansattes som Kornet 1/1 1819, blev forfremmet til Løjtnant 2/1 1820 og sattes paa halv Lønning 11/4 1820. Han blev gift med Nancey Reilly, hvis Slægt ikke kendes, og heller ikke vides det, hvornaar Ægteskab fandt Sted. Efter det i »Kjærulfske Studier« S. 122 anførte Brev ser det jo ud, som om han endnu 1821 var ugift, og naar hans nedennævnte Søn angives født 4/7 1819, er det sandsynligvis urigtigt. I »Kjærulfske Studier« S. 121 er nævnt 4 Børn af William Duntzfeldt Kierulf; af disse vides der intet om John K. efter hans Besøg i Danmark o. 1835. Af de 2 Døtre blev den ældste formentlig gift med en spansk Guvernør paa en af Philippinerne og den anden med en højere spansk Embedsmand, og begge kom med deres Mænd hjem til Spanien. Sønnen William Charles Kierulf angives født 4. Juli 1819 (Aaret formentlig urigtigt skal vel være 1822), død i Indien 1898. Han var Læge i den indiske Medicinalstyrelse og blev senere Overlæge ved »The great Indian Peninsular Railway«. Gift med Jessie Wilhelmine Stephenson, med hvem han havde Sønerne Victor Vincent Valentin Kierulf, f. 7. Aug. 1871, der 1931 levede ugift i Secunderabad (Indien) efter 1919 at have faaet Afsked med Pension fra Military Section, Government of India Telegraph Department (ansat 1889), og Egbert Alexis Kierulf, f. 3. Decbr. 1862. Han har væ-

¹ Personalh. Tidsskr. 9. IV. 110. Han kaldes »Lieutenant and Quatermaster« i en engelsk-ostindisk Militær-Rulle.

ret i Militær-Departments Tjeneste i Indien og andre Steder og bor efter at have taget Afsked i Southampton. Gift med Nancey Norton, f. 1. Septbr. 1883, med hvem han har Børnene Miriam Joan Kierulf, f. 27. Decbr. 1907 og Thelma Eivir Kierulf, f. 3. April 1909.

I »Kjærulfske Studier« S. 77 er nævnt Præstesønnen fra Skredsvik Johan Fredrik Kjerrulf, der 1806 var hos Generalkrigskommissær v. Roepstorff i Slesvig By og her antagelig blev Fader til Retspræsident Johan Friederich Martin Kierulff, f. 1806. Johan Fredrik Kjerrulf blev senere i Kiel gift med Johanne Margrete Schwartz, f. 23. Marts 1797, død Jakobstad i Finland 5. Juni 1870. Kjerrulf kaldes »Feltkommissarie«, og 1818, da han paa Vej til Sverige gav Koncert i Helsingør, kaldes han Musikant fra Slesvig. Sammen med sin Hustru rejste han rundt i Sverige og Finland og holdt Koncerter, men det vides ikke, naar og hvor han døde. Ægteparret havde efternævnte Børn:

1. Susanna Frederika Charlotta Kjerulf, f. Tønningen 28. Maj 1819 (1818?), døbt 1818 i St. Olai Helsingør, død Gamle Karleby i Finland 6. Septbr. 1895, gift 1848 med Styrmand Peter Bjørkmand i Gl. Karleby, f. 1787, d. 1866.
2. Ernst Elias Kjerulf, f. Skellefteå, Sverige 7. Maj 1823, død Jakobstad 30. Juli 1881, Handelsmand i Jakobstad. Deltog med Berømmelse i Byens Forsvar mod den engelske Flaades Angreb og Bombardement (1854) og fik herfor Medaille »at bære i St. George og St. Andreas Ordensbaand«. Deltog ogsaa i kommunale Anliggender. Gift I 12. Novbr. 1844 med Emerentia Christina Forsberg, f. 1. Okt. 1822 i Aabo, d. 15. Jan. 1861 i Jakobstad, gift II 24. Juni 1863 med Agata Josefina Gottleben, f. Kumo 19. Jan. 1836, d. 5. Maj 1892 i Jakobstad, Datter af Herredshøvding G. Af 1. Ægteskab 3 Børn, af 2. Ægteskab 7 Børn, fra hvilke en stor Efterslægt stammer, bl. a. Ernst Filip Kjerulf, f. 1869, Plantageejer paa Jamaica under Navn »John Philips«, Johan Viktor Kjerulf, f. 1870, d. 1924, Apoteker i Puumala, og Carl August Kjerulf, f. 1873, Farmaceut, Fotograf i Jakobstad og Inspektør ved Malmska Sygehus der; Byraadsmedlem, Stabsmedlem i Lokalstaben under Frihedskrigen 1918 og Troppechef for et Feltbatteri. Gift med Hilma Charlotta Silen, f. Gl. Karleby 3. Marts 1875 (5 Børn).

En Datter af Musikus Johan Fredrik Kjerulf, hvis Navn er ukendt, blev o. 1850 gift med russisk Militærkaptajn Annikejeff og fulgte ham til Rusland.

C. Klitgaard.

Sognepræst C. Krarup, Tjustrup pr. Fuglebjerg, der har udgivet »Stamtavle over Efterkommerne af Chr. Krarup til Dejbjerglund« og »Stamtavle over Familien Hald«, har meddelt, at han ligger inde med et Restoplæg af disse Bøger. Han vil være taknemlig for at faa dem bortbyttede med lignende Publikationer, som Samfundets Medlemmer maatte ligge inde med. Begge de nævnte Publikationer kan ogsaa købes for en samlet Pris af 5 Kr.. Henvendelse direkte til Pastor Krarup.

Ved en beklagelig Fejl er Redaktør Carl Behrens' Navn udfaldet af Medlemsfortegnelse i 10. I. 279.

DR. K. CARØE:

DEN DANSKE LÆGESTAND I—V.

- I. Doktorer og Licentiater 1479—1788.
- II. Kirurger. 1738—1785.
- III. Den Danske Lægestand 1786—1838.
- IV. Den danske Lægestand.
Supplementsbind til 7 Udg. (Læger, der har taget Eksamen
efter 30. Januar 1838 og er døde inden 1. Januar 1901).
- V. Supplementsbind til I—IV.
I—V Kr. 8,—. Enkelte Bind Kr. 2,—.

HENRY BRUUN:

DANMARKS AMTSFORVALTERE 1660 — 1848

Kr. 3,25.

FRITZ JÜRGENSEN WEST:

DE KONGELIGE AMTMÆND I HERTUGDØMMET
SLESVIG 1660—1864

Kr. 2,—.

samt

INDHOLDSFORTEGNELSE
TIL PERSONALHISTORISK TIDSSKRIFTS

FØRSTE 50 BIND

1.—9. Række II (1880—1929)

Kr. 2,—.

Henvendelse sker til Levin & Munksgaard, Ejnar Munksgaard, Nørre-
gade 6, København K., Tlf. Central 6970.

• N Y E B Ø G E R •

Hjorth-Nielsen. H.:

**Danske Prokuratorer med kongelig
Bevilling 1660—1869.**

Samt et Tillæg indeholdende Oplysninger om en Del
Prokuratorer uden kongelig Bevilling.

448 S.

Kr. 12,—.

Otto Fr. Arends:

**Stamtavle over Slægten Fischer
fra Bryrup.**

72 S.

6 Pl.

Kr. 5,—.

Lis Jacobsen:

Danmarks Riges Breve.

16 S.

Kr. 0,50.

Faaes i alle Boglader.

LEVIN & MUNKSGAARD
EJNAR MUNKSGAARD - KØBENHAVN